

Domstolsbehandlingen av foreldretvister

Rapport fra Oxford Research i samarbeid med Proba Samfunnsanalyse

KARTLEGGING AV FORELDRETIVSTER ETTER BARNELOVEN

Oxford Research AS

Prosjektleder Tor Egil Viblemo
Marte Tobro

Leif Oscar Olsen, Advokatfirmaet Tofte

Proba Samfunnsanalyse

Audun Gleinsvik
Rune Busch

Dato

6.mai 2016

Forsidebilde

Shutterstock

Om Oxford Research

Knowledge for a better society

Oxford Research er et nordisk analyseselskap. Vi dokumenterer og utvikler kunnskap gjennom analyser, evalueringer og utredninger slik at politiske og strategiske aktører kan få et bedre grunnlag for sine beslutninger.

Vi kombinerer vitenskapelige arbeidsmetoder med kreativ idéutvikling for å tilføre våre kunder ny kunnskap. Vårt spesialfelt er analyser og evalueringer innen nærings- og regionalutvikling, forskning og utdanning samt velferds- og utdanningspolitikk.

Oxford Research ble grunnlagt i 1995 og har selskaper i Norge, Danmark, Sverige, Finland og Latvia. Oxford

Research er en del av Oxfordgruppen og retter sitt arbeid mot det nordiske og det europeiske markedet.

Oxford Research AS

Østre Strandgate 1

4623 Kristiansand

Norge

(+47) 40 00 57 93

post@oxford.no

www.oxford.no

Innhold

Forord	1
1. Leserveiledning	2
2. Sammendrag	3
3. Oppdraget	10
3.1 Om problemstillingene	10
4. Metode	12
4.1 Dokumentstudier	12
4.2 Intervju	12
4.3 Spørreundersøkelser	14
4.4 Sitater	19
4.5 Registerdata fra Domstolsadministrasjonen, beskrivende statistikk	19
4.6 Sammenligning med tidligere undersøkelser	21
DEL 1: ORGANISERING	22
5. Saksmengde	22
5.1 Tingretten	22
5.2 Lagmannsretten	23
6. Organisasjon	24
6.1 Rutiner i domstolene	24
6.2 Tilfeldighetsprinsippet og spesialisering	25
6.3 Kompetanse	28
6.4 Uavhengighet	31
6.5 Virkemidler rettssikker saksbehandling	34
6.6 Oppsummering	35
7. Ressursbruk	37
7.1 Samlede utgifter	37
7.2 Forskjeller mellom domstoler?	44
7.3 Utgifter til reisegodtgjørelser	44
7.4 Oppsummering	46
DEL 2: BEHANDLING	48
8. Saksgang	48
8.1 Utenomrettslig mekling	50
8.2 Saksforberedende møte	51

8.3	Saksbehandlingstid	54
8.4	Hvordan saker avsluttes	57
8.5	Gjentatte søksmål	58
8.6	Oppsummering	62
9.	Bekymringssaker	64
9.1	Omfang og kjennetegn	64
9.2	Virkemidler og fremgangsmåter	65
9.3	Melding til barnevernet	67
9.4	Parallelle saker	69
9.5	Høring av barn	77
9.6	Oppsummering	82
10.	Bruk av sakkyndige	85
10.1	Sakkyndiges rolle i foreldretvistsaker	88
10.2	Sakkyndige i lagmannsretten	90
10.3	Oppsummering	91
	Litteraturliste	92
	Vedlegg	94

Figurer

Figur 1: Representanter fordelt på domstolstørrelse.....	15
Figur 2: Utvalgets andel av fakturerbare timer med foreldretvister (n=124)	18
Figur 3 Antall foreldretvister 2008-2013.....	22
Figur 4: Rutiner for behandling av foreldretvistsaker (n=39).....	25
Figur 5: Hvem behandler foreldretvister? (n=41)	26
Figur 6: Har domstolen egen fagansvarlig dommer eller faggruppe for foreldretvistsaker (n=41)	27
Figur 7: Behandler dommerfullmektiger foreldretvistsaker? (n=41)	27
Figur 8: Kompetansetiltak (n=39)	28
Figur 9: Videreutdanning advokater (n=158).....	29
Figur 10: I hvilken grad opplever du som sakkyndig, hensynet til upartiskhet som utfordrende i overgangen fra saksforberedende møte til hovedforhandling? (n=83)	33
Figur 11: Har du opplevd bytte av sakkyndig ved overgang fra saksforberedende møte til hovedforhandling på grunn av hensynet til upartiskhet (inhabilitet)? (n=83) (n=109)	33
Figur 12: Totale månedlige utbetalinger 2009-2014 i tvistesaker	37
Figur 13 Antall avsluttede saker og utbetalinger i foreldretvister og andre saker 2009-2014	38
Figur 14 Gjennomsnittlige utbetalinger per sak i foreldretvister og andre tvister, inflasjonsjustert, 2009-2014.	39
Figur 15 Antall krav om fri sakførsel for saksøker og saksøkt, og andel saker med krav om fri sakførsel. Foreldretvister.....	39
Figur 16 Utbetalinger til ulike aktører i alle tvistesaker.....	40
Figur 17 Totale utbetalinger til ulike aktører for foreldretvister og andre tvister, 2009-2013.	41
Figur 18 Totale utbetalinger til tolker i foreldretvister og andre tvister, 2009-2013	42
Figur 19 Totale utbetalinger til sakkyndige i foreldretvister og andre saker, 2008-2013	43
Figur 20 Gjennomsnittlig utbetalinger til aktører i foreldretvister fordelt på domstolstørrelse	44
Figur 21 Utgifter tilknyttet sakførsel og reisegodtgjørelser per sak	45
Figur 22 Gjennomsnittlige utgifter til reisegodtgjørelser for ulike domstoler i foreldretvister, gruppert på domstolstørrelse fra liten til stor, 2008-2014.	45
Figur 23 Utgifter til reisegodtgjørelser for foreldretvister og andre, 2008-2013.....	46
Figur 24: Forenklet modell av rettens behandling av foreldretvistsaker	50
Figur 25: I hvilken grad mener du det har vært gjort tilstrekkelige meklingsforsøk hos mekler (i familievernet, gjennom advokat eller annen mekler) før stevning tas ut? (Dommer: n=229) (Advokat n=118).....	51
Figur 26 Har du erfart variasjon i hvordan dommerne behandler foreldretvister etter barneloven? (Advokater n=109)(Sakkyndige n=83)	52
Figur 27: Planmøter (n=117)	52
Figur 28: Hvor ofte deltar sakkyndige på noen av disse møtene <i>før</i> saksforberedende møte? (n=90).....	53
Figur 29: Spørsmål til advokater om saksforberedende møter (n=117)	53
Figur 30: Om antall saksforberedende møter er tilstrekkelig (n=117)	54
Figur 31: Saksbehandlingstid, 2009-2014 (venstre), 2009-2013 (høyre).....	55
Figur 32 Saksbehandlingstid for enkeltdomstoler, gruppert på domstolstørrelse fra liten til stor, fra vestre mot høyre.	55
Figur 33 Gjennomsnittlig rettsmøtetimebruk, 2008-2013.....	56

Figur 34 Andelen saker som er hevet ved rettsforlik og utenomrettslig forlik, avsagt dom og andre. Stevninger 2009-2014.	57
Figur 35 Andel gjengangere i foreldretvister 2008-2013	58
Figur 36: Ordsky om kjennetegn og årsaker til gjentatte søksmål (n=168).....	60
Figur 37: Fordeling på hvordan gjentatte søksmål avsluttes.....	61
Figur 38: Gjennomsnittlig saksbehandlingstid i gjentatte søksmål	62
Figur 39: I hvilken grad foreldretvistsakene er preget av. (n=118). Advokatundersøkelsen	65
Figur 40: Har du i 2015 bedt den sakkyndige om å melde bekymring for omsorgssvikt til barnevernet? (n=194)	68
Figur 41: Har du noen gang meldt fra om bekymring til barnevernet (i saker hvor barnevernet ikke allerede er involvert)? (Advokat n=109) (Sakkyndig n=89).....	69
Figur 42: Saksinngang til fylkesnemndene 2007-14. Antall saker.....	70
Figur 43: Antallet innkomne saker for domstolen om overprøving av tvangsvedtak, 2009-2013	71
Figur 44: Estimat fra undersøkelse: Andel parallelle saker i fylkesnemnda og barneverntjenesteloven i domstol.	72
Figur 45: Estimer: Andel foreldretvistsaker med bekymring for barnet, parallelle saker fylkesnemnda og parallelle saker i tingrettene	73
Figur 46: Etter din erfaring, i hvilken grad gir parallell behandling med fylkesnemnda utfordringer (n=199)	76
Figur 47: I dine saker i 2015, hvem gjennomførte samtaler med. (Dommer n=192) (Her var det mulig å velge flere alternativ).....	79
Figur 48: Bli det skrevet referat fra samtalen med barnet? (Sakkyndig n=89) (Advokat n=114)	80
Figur 49: Hvem orienterer barnet om utfallet av saken? (n=175, mulig å krysse av flere).....	81
Figur 50: Hvor ofte erfarer du at dommeren vektlegger barnets mening når barnet er. (n=114).....	82
Figur 51: Er det utfordrende å få tak i sakkyndige i sammenheng med §61. nr. 1 og §61 nr. 3 (n=40)	86
Figur 52: Hvor ofte må din domstol hente sakkyndige utenfor din domskrets? (n=40).....	86
Figur 53: Kilder for tilgang til sakkyndige (n=40) (Dette spørsmålet er var mulig å krysse av for flere alternativer).....	87
Figur 54: I hvilken grad er det før oppdraget gis, enkelt å finne objektiv informasjon om den sakkyndiges kompetanse om.. (n=191).....	88
Figur 55: Om de sakkyndiges mandat for utredninger (§61 nr. 3) (n=90)	89
Figur 56: De andre aktørers syn på sakkyndige. Etter din erfaring, i hvilken grad ivaretar de sakkyndige sin rolle? (Dommer n=195) (Advokat n=109)	90

Tabeller

Tabell 1 Advokater som er intervjuet.....	14
Tabell 2: Beskrivende om domstolundersøkelsen	15
Tabell 3: Beskrivende om dommerundersøkelsen, dommere.....	16
Tabell 4: Beskrivende om dommerundersøkelsen, dommerfullmektiger	16
Tabell 5: Om utvalgets saksmengde	16
Tabell 6: Beskrivende statistikk om utvalget av dommere og dommerfullmektiger	17
Tabell 7: Beskrivende om sakkyndigundersøkelsen	17
Tabell 8: Beskrivende statistikk om utvalget av sakkyndige.....	17
Tabell 9: Beskrivende om advokatundersøkelsen.....	18
Tabell 10 Beskrivende statistikk foreldretvister, 2008-2014	19
Tabell 11 Utbetalinger i tvistesaker 2008-2014	21
Tabell 12: Antall foreldretvistsaker i lagmannsretten (2012)	23
Tabell 13: Antall foreldretvister i lagmannsretten (2015), både avsluttede og påbegynte	23
Tabell 14 Kompetansetiltak foreldretvister Domstolsadministrasjonen - 2012-2016.....	30
Tabell 15: Spørsmål til dommere om aktørenes habilitet i foreldretvistsaker (n=182).....	32
Tabell 16: Saksbehandlingstid i saker med oppnevnt sakkyndig i 2005 (Koch, 2008).....	56
Tabell 17: Antall bekymringssaker undersøkelsens utvalg av dommere	64
Tabell 18: Gjennomsnittlig antall oppdrag blant respondentene i sakkyndigundersøkelsen	85
Tabell 19: Oppnevnt sakkyndige for lagmannsretten (2012).....	90

Forord

Kristiansand, 6. mai 2016

Oxford Research har på oppdrag fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) utredet domstolsbehandlingen av foreldretvister etter barneloven. Hovedformålet med utredningen er å få mer kunnskap om hvordan domstolene organiserer og behandler saker om foreldreansvar, hvor barnet skal bo fast og samvær etter barneloven. Kartleggingen er en studie av domstolenes organisering og saksbehandling i saker som gjelder foreldretvister etter barneloven.

Senioranalytiker Tor Egil Viblemo fra Oxford Research har vært prosjektleder. Analytiker Marte Tobro har vært prosjektmedarbeider. Audun Gleinsvik og Rune Busch fra Proba Samfunnsanalyse har gjennomført analyser av ressursbruk og data fra Lovisa (domstolenes saksbehandlingssystem). Advokat Leif Oscar Olsen fra advokatfirmaet Tofte har vært faglig diskusjonspartner. Han har bidratt med viktige innspill til intervjuguider, spørreskjemaer og rapportutkast.

Vi har hatt god dialog med seniorrådgiver Kristin Gregusson og avdelingsdirektør Ingvild Vesterdal i Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD). Bistand og innspill fra medarbeidere i Domstolsadministrasjonen har vært viktig. Vi vil her særlig takke Domstolsadministrasjonen for leveranse av statistikk. Seniorrådgiver Karianne Pedersen i Domstolsadministrasjonen har bistått med nyttige faglige innspill. Ikke minst har mange dommere, advokater og sakkyndige brukt tid på å besvare spørreundersøkelser og stilt opp i intervjusamtaler. Takk for innspill og godt samarbeid!

Konklusjoner og vurderinger i kartleggingen står fullt og helt for Oxford Researchs egen regning. Vi takker til alle som har bidratt med innspill og kommentarer.

Tor Egil Viblemo
Prosjektleder

Rune Stüberg-Jamt
adm. dir. Oxford Research

1. Leserveiledning

Denne rapporten kartlegger domstolenes organisering og saksbehandling i saker som gjelder foreldretvister etter barneloven. Rapporten har tilsammen 10 kapitler. De enkelte kapitlene er:

- Leserveiledning (kapittel 1)
- Sammendrag (kapittel 2)
- Oppdraget (kapittel 3)
- Metode (kapittel 4)
- Saksmengde (kapittel 5)
- Organisasjon (kapittel 6)
- Ressursbruk (kapittel 7)
- Saksgang (kapittel 8)
- Bekymringsaker (kapittel 9)
- Sakkyndige (kapittel 10)

Kapittel 2 inneholder sammendrag. Sammendraget gir informasjon om hovedfunnene. Kapittel 3 inneholder en redegjørelse for oppdraget og problemstillinger. I kapittel 4 redegjør vi for metode og data.

Kapittel 5 inneholder en kort beskrivelse av utviklingen i saksmengden. Kapittel 6 omhandler organiseringen av foreldretvister i domstolene. Kapitlet omhandler bl.a. temaer som rutiner, tilfeldighetsprinsippet, uavhengighet og kompetanse. I kapittel 7 er ressursbruken i foreldretvistsaker beskrevet. I kapitlet presenteres hovedsakelig data fra Lovisa og regnskapsdata.

Kapitelene 8 inneholder en redegjørelse for saksgangen i foreldretvister. I dette kapitlet diskuterer vi blant annet utenomrettslig meklings, bruk av saksforberedende møter, saksbehandlingstid, hvordan saker avsluttes og gjentatte søksmål. Kapittel 9 redegjør for domstolsbehandlingen i saker hvor det er bekymring for barnets omsorgssituasjon. Kapitlet diskuterer blant annet antall slike saker og kjennetegn ved bekymringsakerne. Vi redegjør videre for typiske virkemidler og fremgangsmåter som domstolene og dommerne bruker i slike saker. Kapitlet inneholder også en redegjørelse for i hvilken grad bekymring for barnets omsorgssituasjon meldes til barnevernet. I kapitlet diskuterer vi også problematikk vedrørende parallelle saker. Kapitlet omhandler videre høring av barn og barnets medvirkning. Kapittel 10 beskriver bruken av sakkyndige i foreldretvister. Kapitlet beskriver tilgangen til sakkyndige og hvilke kilder dommerne bruker for å få tak i sakkyndige. Vi redegjør også for den sakkyndiges rolle i domstolsbehandlingen av foreldretvister.

2. Sammendrag

Dette kapitlet gir en redegjørelse for hovedfunnene. Kapitlet starter med en kort beskrivelse av overordnede funn. Deretter beskrives kort oppdraget og metode. Resten av kapitlet redegjør for hovedfunnene for de enkelte hovedproblemstillinger.

I evalueringen av saksbehandlingsreglene i 2008 fant Katrin Koch en sterk økning i antall foreldretvistsaker. For den perioden Koch undersøkte, økte antall saker med 50 %. Endringen av saksbehandlingsreglene forklarte trolig mye av endringen. Det var også en sterk økning i bruken av sakkyndige.

I kartleggingen som Oxford Research har utført, er det *overordnende* bildet stabilitet og ikke endring i domstolsbehandlingen av foreldretvister. Vi har undersøkt saksutviklingen og sentrale kjennetegn for perioden 2009-2014. I denne perioden viser de registrerte tallene (analyse av tall fra Lovisa og regnskapsdata) små endringer. Det er en svak økning i antall foreldretvister. Det er kun små endringer i ressursbruken i perioden 2009-2014 (justert for saksøkningen) Kostnadene til advokater og sakkyndige er relativt stabile. Utgiftene til tolk har imidlertid økt sterkt (120 %), men denne kostnadsposten utgjør fortsatt en liten andel av den totale ressursbruken.

Også andre observerbare kjennetegn ved foreldretvistsakene indikerer en stabil utvikling for årene 2009-2014. Det har vært en liten økning av andel saker som avsluttes med dom. Vi finner at andelen av saker som avsluttes med rettsforlik (rettsforlik, utenrettslig forlik og andre) er på 72 % i 2014. «8 % av sakene avsluttes med dom i 2014. Koch (2008) rapporterer at 78 prosentene av alle sakene i 2005 ble avsluttet med rettsforlik, og at de resterende 22 prosentene ble avsluttet med dom. I registerdataene fra 2014 er posten Koch referer til som rettsforlik delt inn i de tre kategoriene; rettsforlik (40,5 prosent), utenomrettslig forlik (14,0 prosent) og andre (17,5) prosent. Sammenlagt er dette totalt 72 prosent, altså en nedgang på seks prosentpoeng sammenliknet med Kochs funn. Andelen saker som avsluttes med dom hatt en økning fra 22 prosent (Koch 2008) til 28 prosent i 2014. Tallene er ikke direkte sammenlignbare siden andelen i Kochs undersøkelse er basert på selvrapportering, mens grunnlaget i denne kartleggingen er registerdata (Lovisa). Det er likevel stort samsvar.

Vi finner at andelen gjentatte søksmål er relativt stabil i perioden 2009-2014, noe over 10 %. Når det gjelder de gjentatte søksmålene er resultatene relativt ulike fra Koch 2008 (1/3 gjentatte søksmål), men hovedforklaringen er nok metodiske forskjeller, mer enn reelle endringer.

Kartleggingen til Oxford Research finner samtidig mange liknende kvalitative funn som Koch (2008). Aktørene rapporterer om betydelig *variasjon* i hvordan domstolene og dommerne behandler foreldretvister. Det er særlig bruken av planmøter og de saksforberedende møtene som varierer. Den opplevde variasjonen rapporteres som en utfordring når det gjelder *forutsigbarhet* for advokater og partene. Behandlingen av saker hvor det er grunn til bekymring for barnets omsorgssituasjon er særlig utfordrende. Også her er den konkrete behandlingen i stor grad avhengig av det *konkrete dommerskjønnet*. Vi ser likevel en klar tendens i intervjuene med dommere til vektlegging av at slike saker ikke bør mekles og relativt fort bør gå til hovedforhandling. Vi har ikke grunnlag for å konkludere sikkert om dette inntrykket utgjør en reell praksisendring. Intervjuene tyder på at sakkyndige brukes i nesten alle saker.

Vi kan ikke direkte sammenlikne med Koch (2008), men inntrykket fra intervjuene er at det er noe økt bruk av sakkyndige i saksforberedende møter.

En viktig endring er økt fokus på foreldretvistsaker ved domstolene. Oxford Research mener at det er tendenser til en økt grad av rutiner og spesialisering når det gjelder domstolsbehandlingen av foreldretvister i tingrettene. I gjennomsnitt har tingrettene gjennomført relativt mange kompetansetiltak om foreldretvistsaker de siste tre årene. Flere tingretter har utviklet egne rutiner og maler for behandlingen av foreldretvister. Det er gjennomført omfattende kompetansetiltak både i regi av domstolene selv og i regi av Domstolsadministrasjonen. Mange av tiltakene har blitt gjennomført de siste 3 årene. Det medfører at en eventuell endring i *praksis* på grunn av kompetansetiltak, trolig i liten grad fanges opp av denne kartleggingen.

Om oppdraget

Oppdraget består i å gjennomføre en utredning og kartlegging av domstolsbehandlingen av foreldretvister i barnelovssaker. Dette inkluderer saker om foreldreansvar, hvor barnet skal bo og samvær etter barneloven. I det videre betegner vi disse under fellesbetegnelsen *foreldretvister*. Vi har delt inn oppdraget i to hoveddeler.

- Organisering
- Behandling

Metode

For å best mulig besvare problemstillingene har vi samlet informasjon fra flere ulike datakilder gjennom både kvalitative og kvantitative metoder. Vi har fått tilgang til anonymiserte registerdata om foreldretvistsaker fra Domstoladministrasjonen og alle ressursutgifter i sammenheng med sakene. Vi har gjennomført fem ulike spørreundersøkelser til et utvalg av aktørene. Mottakerne var de alminnelige tingrettene, tingrettsdommere, sakkyndige, advokater og lagdømmene. For å få bedre forståelse for feltet gjennomførte prosjektteamet også en rekke dybdeintervjuer med utvalgte dommere, advokater og sakkyndige. Samlet gir denne informasjonen en god triangulering, og vi får belyst problemstillingene fra flere ulike perspektiver.

Saksmengde

Totalt var det 2657 innkommende barnelovssaker i tingrettene i 2015. Barnelovsakene utgjør en stor gruppe saker for domstolene, og utgjorde i 2014 totalt 16 prosent av alle saker som kom inn for domstolene¹. Foreldretvistsakene utgjør en stor del av saksbeholdningen. Antall saker har vært relativt stabil de siste årene, med en svak økning.

Organisasjon

Nesten alle tingrettene som svarte på kartleggingsundersøkelsen har utviklet rutiner for behandling av foreldretvistsaker. Av de domstolene som har utviklet egne rutiner, er det 56 prosent som har nedfelt disse rutinene skriftlig. I utviklingen av rutiner har domstolene ofte samarbeidet med andre instanser. I lagmannsretten er utgangspunktet at foreldretvister behandles på samme måte som andre ankesaker.

¹ <http://aarsmelding.domstol.no/data/2014/aarsmelding.pdf>

Det er ingen av lagmannsrettene som har noen rutiner for behandlingen av foreldretvister. De undersøkte lagmannsrettene har heller ikke noen spesielle retningslinjer eller rutiner for foreldretvistsaker der det er bekymring for barnets omsorgssituasjon (på grunn av vold, psykiatri, rus eller overgrep).

Det er noe variasjon i hvem som behandler foreldretvistsaker i de ulike domstolene. I mange av domstolene er det egne fagansvarlige eller faggrupper for barnelovsaker. Dette gjelder hovedsakelig større domstoler som har mulighet til å fordele saker mellom ulike grupper dommere, for mange av de mindre med få dømmende er dette ikke relevant. I de domstolene hvor barnelovsakene bare blir behandlet av et utvalg dommere er det hovedsakelig kompetanse og interesse for sakene som bestemmer hvilke dommere som behandler foreldretvistsakene. Oxford Research mener at det er tendenser til en økt grad av rutiner og spesialisering når det gjelder domstolsbehandlingen av foreldretvister i tingrettene. Vi finner ikke samme indikasjoner på økt grad av rutiner og spesialisering i lagmannsretten i foreldretvistsaker.

I gjennomsnitt har tingrettene gjennomført relativt mange kompetansetiltak om foreldretvistsaker de siste tre årene. Blant de tingretter som har besvart undersøkelsen er det gjennomsnittlige gjennomført ca. fire kompetansetiltak. Det er større sannsynlighet for flere tiltak i større domstoler enn de mindre. Kompetansetiltakene er fordelt på en rekke temaer og er ofte arrangert i samarbeid med andre aktører. I gjennomsnitt har tingrettsdommerne deltatt på ca. 4 kompetansetiltak. Felles for alle lagmannsrettene er et syn der kompetanse knyttes til et kontinuerlig dommerarbeid og kollegasamtaler. Det synes ellers å være noe variasjon i om lagmannsrettene har arrangert egne kompetansetiltak. Domstoladministrasjonen har igangsatt og hatt regi på flere ulike kompetansetiltak. Hovedinntrykket fra intervjuer med dommere er at det er introduksjonskursene til dommere og de nasjonale dommerseminarene som i størst grad er blitt lagt merke til. Når det gjelder fremtidig kompetanseutvikling fremhever DA betydningen av systematisk kvalitetssikring i domstolene, utvikling av dommerhåndverket og betydningen av erfaringsdeling (herunder kollegaveiledning). Hovedinntrykket fra intervjuene med dommere er at det er et rimelig godt tilbud om relevante kompetansetiltak når det gjelder barneloven og foreldretvister. Det er først og fremst et behov for ytterligere kompetanseutvikling om foreldretvistsaker der det er bekymring for barnets omsorgssituasjon. Det er også behov for ytterligere kompetanseheving og kvalitetssikring av de sakkyndiges kompetanse i disse sakene. Flere dommere nevner også et behov for mer kulturkompetanse.

Dommerne og de sakkyndige opplever samlet sett ikke store utfordringer med uavhengighet ved overgang fra saksforberedende møter til hovedforhandling. Det er allikevel en del som mener at det alltid bør byttes sakkyndig ved overgang fra saksforberedende møter til hovedforhandling. Det er utvalgte fra alle aktører som holder ved dette synspunktet. Noen mener også at det samme bør gjelde for dommere.

Hovedtiltaket i tingrettene for å prioritere foreldretvistsakene er berammingsrutiner. Bruk av planmøter og saksforberedende møter er viktige tiltak for å sikre at prosessen er tilpasset sakenes art. Det er variasjoner mellom domstoler og dommere i hvordan den konkrete prosessen legges opp. Spesialisering kan også fortolkes som et virkemiddel motivert utfra å sikre større grad av ensartet behandling, mer forutsigbarhet og høyere prioritering av sakene. Det er altså i hovedsak organisatoriske virkemidler som benyttes for prioritering av foreldretvistsaker.

Også i lagmannsretten er berammingsrutiner viktige for å sikre prioritet. Det viktigste tiltaket for å sikre lik behandling er kollegialt samarbeid og læring og deltakelse på regionale og nasjonale kompetansetiltak. Den konkrete gjennomføringen av foreldretvistsakene er i all hovedsak styrt av det konkrete dommerskjønnet. Et viktig virkemiddel er bruk av planmøter med samtaler med advokater slik at man kan tilpasse prosessen best mulig til sakens art.

Ressursbruk

Det har vært en svak økning i ressursbruken i foreldretvistsaker de siste årene, men dette kan forklares av økningen i antall saker. Det har vært noe endringer i utbetalingene til de ulike aktørene. Realutgiftene til advokater har gått ned, mens utgifter til tolk har mer enn doblet seg de siste fem årene. Størrelsesordenen til disse utgiftspostene er svært forskjellig så ressursbruken per sak har ikke endret seg noe særlig.

Vi har også undersøkt andre kostnadsposter som for eksempel fri rettshjelp og reiseutgifter. Andelen foreldretvistsaker med krav om fri rettshjelp er nå rett under 30 prosent. Reiseutgifter varierer en del mellom domstolene, men dette er ikke overraskende i et langstrakt land som Norge. Totalt sett utgjør reiseutgifter en ganske liten del av utgiftene til foreldretvistsaker.

Spørsmålet om domstolens geografiske tilgjengelighet er vanskelig å besvare med den informasjonen vi har tilgjengelig. Det nærmeste vi kommer er å se på reiseutgifter. Det er en del variasjon i reiseutgifter mellom domstoler av ulik størrelse. Noen av de mindre domstolene har betydelig høyere utgifter til dette enn de større domstolene i byene. Reiseutgiftene har ikke endret seg noe særlig de siste årene.

Saksgang

Kartleggingen viser at det er ganske delte meninger mellom dommere og advokater om det har vært gjort tilstrekkelig mekling i forkant av stevning. Dommere er mindre fornøyd med meklingen enn advokater, og vi vet fra intervjuer at både dommere og sakkyndige mener at flere saker kunne vært løst i familievernkantorene og dermed ikke gått til retten. Både dommere og sakkyndige ønsker styrket kompetanse hos familievernkantorene for å løse saker som ikke trenger å gå til retten. Flere av respondentene fra alle aktørgruppene trekker fram muligheten til å sende partene tilbake til familievernkantorene for fortsatt mekling (etter §61 nr. 2) som en positiv ordning.

Planmøte er en samtale mellom dommer og advokat i forkant av saksforberedende møte. Det er vanligere å gjennomføre slike møter per telefon, men fremdeles stor variasjon. Kartleggingen viser betydelig variasjon når det gjelder saksforberedende møter.

Resultatene i vår undersøkelse av saksbehandlingstid er at foreldretvistsaker i gjennomsnitt har en varighet på 6-7 måneder. Dette stemmer godt overens med de resultater som Katrin Koch fant i 2008. Foreldretvistsaker kan ha en lang varighet, blant annet slik at partene kan prøve ulike løsninger over en tidsperiode før man kommer fram til en endelig avgjørelse. Vi har ikke avdekket noen store tidstyver i prosessen.

Tiden brukt i rettsmøte har ikke forandret seg de siste årene, og den tilsvarer omtrent en arbeidsdag.

Det er bare små endringer de siste de siste årene i hvordan sakene avsluttes. Nesten halvparten av alle foreldretvistsaker avsluttes med rettsforlik, men denne verdien har hatt en nedgang på fire prosentpoeng de siste årene (fra 44 prosent i 2011 til 40,5 prosent i 2014), i samme tidsperiode har andelen saker som avsluttes med dom hatt en økning på 4 prosentpoeng.

Koch (2008) rapporterer at 78 prosentene av alle sakene i 2005 ble avsluttet med rettsforlik, og at de resterende 22 prosentene ble avsluttet med dom. I registerdataene fra 2014 er posten Koch referer til som rettsforlik delt inn i de tre kategoriene; rettsforlik (40,5 prosent), utenomrettslig forlik (14,0 prosent) og andre (17,5) prosent. Sammenlagt er dette totalt 72 prosent, altså en nedgang på seks prosentpoeng sammenliknet med Kochs funn. Andelen saker som avsluttes med dom hatt en økning fra 22 prosent (Koch 2008) til 28 prosent i 2014. Tallene er ikke direkte sammenlignbare siden andelen i Kochs undersøkelse er basert på selvrapportering, mens grunnlaget i denne kartleggingen er registerdata (Lovisa).

Ved bruk av registerdata har vi funnet at i overkant av 10 prosent av sakene kommer tilbake senere som gjentatte søksmål. Når det gjelder de gjentatte søksmålene er resultatene relativt ulike fra Koch 2008 (1/3 gjentatte søksmål), men hovedforklaringen er nok metodiske forskjeller, mer enn reelle endringer. Det er en større andel av de gjentatte søksmålene som avsluttes ved dom, enn de som bare er opp en gang. Gjennom den kvalitative datainnsamlingen har vi funnet at de fleste av disse sakene kjennetegnes av høyt konfliktnivå mellom foreldrene.

Bekymringssaker

Vi finner at det sannsynligvis er omlag 34 % av foreldretvistsakene hvor det er *påstander* om bekymring for barnets omsorgssituasjon på grunn av vold, psykiatri, rus eller overgrep.

Hovedinntrykket fra intervjuene er at behandlingen av saker hvor det er grunn til bekymring for barnets omsorgssituasjon er særlig utfordrende for domstolene å håndtere. Dommere oppgir at de ved behov innhenter opplysninger fra barnevernstjenesten. I en del tilfeller vil dommerne innhente politidokumenter eller uttalelse fra barnevernet. Det finnes ikke registrerte data om omfanget. Den generelle utfordringen i bekymringssaker er ofte selve *bevisvurderingen* og vurderingen av barnets beste.

Vi finner videre fire særtrekk når det gjelder behandlingen av foreldretvistsaker hvor det er grunn til bekymring for barnets omsorgssituasjon. For det første går flere av disse sakene rett til *hovedforhandling* etter planmøte eller første saksforberedende møte. For det andre får den sakkyndige en annen betydning i slike saker. De sakkyndiges vurderinger og konklusjoner får enda større vekt i slike saker. Et tredje særtrekk ved bekymringssaker er bevismengden, innhenting av ytterligere informasjon og selve bevisvurderingen. Mengden av informasjon vil typisk være større i slike saker gjennom informasjon fra barneverntjeneste, komparentopplysninger og informasjon fra den sakkyndige-utredningen. Det fjerde særtrekket gjelder samtaler med barn, barnets medvirkning og hensynet til barnets beste. Vekten av barnets mening vil ofte gis mindre vekt dersom barnets syn er i strid med barnets beste

Det er de sakkyndige som i størst grad har meldt om bekymring til barnevernet, men også noen advokater har meldt fra om bekymring til barnevernet. Ingen av dommerne vi har intervjuet har meldt fra om bekymring til barnevernet. Vi finner imidlertid noen dommere som forteller at de vil kunne ha snakket med den sakkyndige dersom det var grunn til bekymring. Det er om lag 15 % av dommerne

som har besvart spørreundersøkelsen, som rapporterer at de har bedt den sakkyndige melde fra. Flere advokater er bekymret for at det egentlig ikke er noen rutiner og konsistent praksis for melding til barnevernet i slike tilfeller.

Vi finner at det i omlag 10 % av foreldretvistsakene er en parallell sak med fylkesnemnda, mens det i ca. 5 % av foreldretvistsakene er en parallell sak etter barnevernloven i tingretten.

Dommerne opplever en rekke utfordringer ved parallelle saker i fylkesnemnda eller parallell sak om overprøving av fylkesnemndas vedtak i tingrettene:

- Prosessuelle utfordringer (sakene avhenger av hverandre)
- Sak i fylkesnemnda eller barnevernssak i tingretten, medfører at partene går til foreldretvist
- Prosessøkonomisk, ressursbruk og dobbeltarbeid
- Belastende for foreldre og spesielt barna med langvarige parallelle prosesser
- Insentivvirkninger av ordningen med fri rettshjelp

Barn blir hørt i foreldretvistsakene. Når, hvem og hvordan samtalen med barna blir gjennomført varierer en del. Når og hvor ofte dommerne selv snakker med barna, varierer mellom dommerne og etter det konkrete saksforløpet. De tilfellene hvor dommerne selv snakker med barnet, er typisk når barnet er noe eldre. I en del tilfeller vil dommer og sakkyndig snakke med barnet sammen. Hovedgrunnen til at det oftest er den sakkyndige som gjennomfører samtale, er praktiske grunner og særlig kompetanse om samtaler med mindre barn.

Det varierer en del om det blir skrevet referat med barnet. Hovedinntrykket er at det oftest blir gjort men ikke alltid. Hva som regnes som et referat varierer. De sakkyndiges notater og referater fra samtale med barnet, deles heller ikke alltid med andre aktører i foreldretvistsaken. Mange foreldre orienterer barn om utfallet av saken ved forlik, ved dom er det oftest den som hørte barnet som orienterer. Det vil i de fleste tilfeller være den sakkyndige. Det er ikke alle domstoler som har fått på plass rutiner eller praksis for orientering av utfallet

Høringen av barn i saker med bekymring for barnets omsorgssituasjon skiller seg i utgangspunktet ikke vesentlig fra saker uten slik bekymring. Det som er spesielt i slike saker, er at hensynet til barnets beste ofte være svært tungtveiende. Det er ofte også her den sakkyndige som snakker med barna. Men vekten av barnets mening blir ofte annerledes siden barnets mening må balanseres mot barnets beste.

Sakkyndige

Kapittel 10 diskuterer den sakkyndiges rolle i foreldretvistsaker, tilgangen til sakkyndige og kjennskapen til de sakkyndiges kompetanse. Sakkyndige har flere roller i foreldretvistsaker. Vi finner at de sakkyndige har stor betydning for utfallet av en foreldretvistsak. Vi har i denne rapporten undersøkt hvilken rolle den sakkyndige har i prosessen i foreldretvistsaker, og i hvilken grad denne rollen varierer mellom ulike domstoler. Resultatene viser at det absolutt er en del variasjon, men denne variasjonen er like gjerne personavhengig som noe annet. Det er i liten grad fastlagte retningslinjer for hvordan en sakkyndig skal utføre sine oppgaver. Det medfører at den sakkyndiges faglige skjønn og syn på metode får betydning.

Vi har også undersøkt domstolenes tilgang til sakkyndige. Resultatene viser at det er god tilgang på sakkyndige i domstoler i de store byene og sentrale strøk, men at domstoler i distriktet har større utfordringer. Psykologforeningens offentlige liste over sakkyndige er den mest brukte kilden til oppnevning av sakkyndige, tett fulgt av domstolens egne lister. Dommerne baserer vurderingen av den sakkyndiges kompetanse relativt ofte på anbefalinger fra andre dommere og egen erfaring. I lagmannsretten er det også ganske vanlig å oppnevne sakkyndig, og stort sett er det den samme sakkyndig som i første instans som blir oppnevnt.

3. Oppdraget

Dette kapitlet inneholder en redegjørelse for oppdraget og problemstillinger

Oppdraget består i å gjennomføre en utredning og kartlegging av domstolsbehandlingen av foreldretvister i barnelovssaker. Dette inkluderer saker om foreldreansvar, hvor barnet skal bo og samvær etter barneloven, i det videre betegner vi disse under fellesbetegnelsen *foreldretvister*. Vi har delt inn oppdraget i to hoveddeler.

- Organisering
- Behandling

Dette oppdraget omfatter ikke en systematisk gjennomgang av resultatene eller effekten av domstolsbehandlingen for opplevd grad av konfliktløsning, situasjonen for barna og for foreldrene. Med dette mener vi i hvilken grad domstolsbehandlingen får en reell konfliktløsende effekt og hvordan situasjonen for barna og foreldrene oppleves i etterkant. Dette er særlig viktige problemstillinger. Men de kan ikke utredes innenfor rammen av denne kartleggingen. Disse problemstillingene krever et omfattende forskningsdesign over tid.

3.1 OM PROBLEMSTILLINGENE

Dette delkapitlet gir en kort innføring i problemstillingene som rapporten besvarer. Vi har som nevnt delt inn rapporten i to deler, organisering og behandling av foreldretvistsaker.

3.1.1 Organisering

Denne delen av rapporten omfatter hvordan domstolens organisering av og arbeid med foreldretvistsaker. Vi har valgt å starte dette arbeidet med å undersøke den totale saksmengden av foreldretvistsaker. Den totale mengden er kjent informasjon som også publiseres av domstolsadministrasjonen hvert år. I tillegg til den totale mengden vil supplere vi med litt informasjon fra spørreundersøkelsene. Dette er ikke eksakte tall siden vi ikke har hele utvalget, men indikasjoner på forhold i sakene.

En sentral problemstilling i oppdraget er å kartlegge hvilke tiltak som gjennomføres for å sikre at prosessen er tilpasset sakens art. For å besvare dette spørsmålet undersøker vi hva som skjer når en foreldretvist kommer inn for domstolen, om domstolene har egne rutiner for behandlingen av foreldretvistsaker, og om disse rutinene er formelle (skriftliggjort) eller uformelle. Vi undersøker også om disse rutinene ble utarbeidet i samarbeid med andre. En viktig forlengelse av rutinene er hvordan foreldretvistsakene fordeles mellom dommere, og hvem som behandler foreldretvistsaker. Norske domstoler er preget av «generalistmodellen». Utgangspunktet er at hver domstol behandler alle typer tvister og straffesaker. Videre er hovedregelen at alle dommere behandler alle typer saker. Dette er gjerne omtalt som «generalistprinsippet». Det er imidlertid gjort forsøk med spesialisering. Her tenker vi på en spesiell form for *funksjonell spesialisering*, nemlig at visse sakstyper fordeles ikke tilfeldig men

etter kompetanse hos dommer. Vi kartlegger derfor om domstolene har noen form for slik spesialisering i behandlingen av foreldretvistsaker. Dette er nært knyttet til dommernes kompetanse om foreldretvistsaker og de utfordringer dette medfølger. De senere årene har Domstolsadministrasjonen fokusert på kompetansetiltak om blant annet mekling i foreldretvister, bedre kvaliteten på samtaler med og høring av barn i forbindelse med endringene i barneloven og bidra til best mulig behandling av saker med volds- og overgrepssproblematikk. I kartleggingen undersøker vi hvilke typer kompetansetiltak dommerne har deltatt på som omhandler foreldretvistsaker. I sammenheng med hvem som behandler foreldretvistsaker har vi også undersøkt om det foreligger noen spesielle utfordringer knyttet til dommernes og de sakkyndiges uavhengighet. Dette er en aktuell problemstilling fordi det kan oppstå slike utfordringer blant annet i overgang fra saksforberedende møter til hovedforhandling.

Utgifter og ressursbruk er en viktig del av organiseringen av domstolen. Derfor er en del av oppdraget knyttet til å kartlegge ressursbruken i slike saker og hvordan kostnadene er fordelt. Her undersøker vi hvordan kostnader er fordelt på ulike aktører og mellom ulike grupper domstoler, og i hvor stor andel av sakene det er krav om fri retts hjelp. Vi bruker ressursdata til å beregne domstolenes geografiske tilgjengelighet, ved bruk av reisegodtgjørelser. Siden vi ikke har noe annen informasjon om partene, er en mer nøyaktig beregning vanskelig.

3.1.2 Behandling

I denne delen av rapporten gjennomgår vi hva som skjer i saksgangen fra en sak starter til den avsluttes. Her tar vi for oss hva som er praksis i de ulike leddene av prosessen og hvordan sakene avsluttes. I den anledning undersøker vi tidsbruken i foreldretvistsakene. Vi diskuterer rollene til de ulike aktørene i de ulike leddene av prosessen, og går spesielt nærmere inn på den sakkyndige og hva som er deres rolle i barnelovsakene. Vi følger hvordan den sakkyndiges velges, om det er tilstrekkelig tilgang til sakkyndige, hva dommere vet om den sakkyndiges kompetanse og om de sakkyndiges rolle varierer i ulike domstoler.

I dette kapitlet kommer vi også inn på problemstillingen om gjentatte søksmål. Her undersøker vi hvor mange av sakene som går for tingretten, som har vært oppe en eller flere ganger tidligere i domstolene.

Dette oppdraget inkluderer en spesiell kartlegging av saker hvor det er bekymring for barnets velferd. I følge familievernkontoets nettsider mottar de stadig flere høykonfliktsaker. I denne kartleggingen ser vi nærmere på hvor mange av foreldretvistsakene som er bekymringssaker, og om disse håndteres på en spesiell måte. En sentral del av dette er hvordan barnets medvirkning ivaretas, hvordan barnet blir hørt og hvem som gjennomfører slike samtaler. I mange av sakene hvor det er påstand om bekymring for barnets velferd er det også reist sak i fylkesnemnda eller etter barnevernloven i tingretten. Vi ser derfor nærmere på hvor mange av foreldretvistsakene som har en slik parallell prosess, og hvordan dette eventuelt påvirker barnelovsaken. I kartleggingen undersøker vi også i hvilken grad de ulike aktørene melder til barneverntjenesten.

4. Metode

I dette kapitlet redegjør vi for de ulike metodene og datakildene som har blitt brukt i kartleggingen.

4.1 DOKUMENTSTUDIER

Dokumentstudiene har bidratt til å få et kunnskapsgrunnlag om tematikken og oversikt over tidligere kunnskap. Vi har undersøkt følgende typer av dokumenter:

- Lover og rettskilder
- Offentlige utredninger
- Tidligere undersøkelser og evalueringer
- Utvalgte forskningsartikler

De fleste av dokumentene er offentlig tilgjengelig eller er tilgjengelig fra tidsskriftbaser (idun mv.). Vi har fått tilgang til foreløpig utkast til Nasjonal veileder for behandling av foreldretvister DA (2016). Utkastet til nasjonal veileder gir nyttige redegjørelser for rutiner og anbefalinger. Tidligere utredninger og evalueringer har vært sentrale. I særlig grad har vi gjennomgått Katrin Kochs evaluering fra 2008². Forsker Kristin Skjørten har publisert flere artikler om høring av barn og barns rettigheter i foreldretvister. Vi har hatt dialog med Skjørten om forskningen, og hennes redegjørelse og publiserte forskning har gitt verdifull innsikt.

Det er også noen tidligere evalueringer og utredninger som har vært særlige relevante som bakgrunnsinformasjon.

- Evaluering av mekling etter barneloven og ekteskapsloven (SINTEF 2011)
- Evaluering av fylkesnemndene (Oxford Research 2015)
- Evaluering av barnesakkyndig kommisjon (Agenda Kaupang 2016)

4.2 INTERVJU

Intervjuer med nøkkelinformanter har utgjort en viktig informasjonskilde for å forstå domstolsbehandlingen av foreldretvister. Vi har gjennomført intervjuer med et utvalg dommere, sakkyndige og advokater.

Intervjuene er gjennomført på bakgrunn av en semistrukturert intervjuguide, som definerer hvilke hovedtemaer samtalen skal dreie seg om, samtidig som den åpner for at dimensjoner og elementer

² Koch (2008): Evaluering av saksbehandlingsreglene for domstolene i barneloven

som dukker opp i intervjuet kan forfølges og utdypes. Det er utarbeidet egne intervjuguider for dommere, sakkyndige og advokater.

4.2.1 Dommere

Hovedformålet med intervjuene av dommere, har vært å supplere informasjonen fra domstolundersøkelsen og dommerundersøkelsen. Intervjuene med dommere har også vært viktig for å få kvalitative beskrivelser for noen av spørsmålene. Intervjuene med dommerne har også bidratt til å belyse likheter og forskjeller i praktiseringer av domstolsbehandlingen i de ulike domstolene. Generelt bidrar intervjuene med dommerne også til forståelse av domstolsbehandlingen.

Vi har intervjuet 4 dommere i lagmannsretten og 12 dommere i tingrettene. Når det gjelder tingrettene, valgt vi ut domstoler og dommere basert på et ønske om variasjon etter domstolstørrelse og sentralitet. Vi har gjennomført intervjuer med tre store domstoler, tre middels store domstoler og en liten domstol.

4.2.2 Advokater

Vi har intervjuet 8 advokater. Hovedformålet med intervjuene med advokater har vært å få et bilde av domstolenes og dommernes praksis i foreldretvistsaker fra advokatenes perspektiv. Det er blitt utarbeidet en egen intervjuguide for advokatene. Spørsmålene til advokatene har særlig fokusert på følgende temaer:

- Erfaringer med saksforberedende møter og bruk av sakkyndige i foreldretvistsaker
- Variasjoner i domstolenes og dommernes praktisering av saksforberedende møter og bruk av sakkyndige
- Høring av barn og barns rettigheter
- Opplevde utfordringer i domstolsbehandlingen av foreldretvister
- Særlige spørsmål om domstolsbehandlingen av foreldretvister i domstolene

Et hovedkriterium for å intervju advokatene har vært betydelig erfaring og kompetanse om foreldretvistsaker i domstolene. Vi har samtidig forsøkt å intervju noen yngre advokater og noen advokater som også har erfaring fra flere domstoler. Basert på disse kriteriene har vi drøftet mulige informanter med Advokatforeningen og også søkt på publikasjoner. De følgende advokatene er blitt intervjuet.

Tabell 1 Advokater som er intervjuet

ADVOKATER	
Informant	Portefølje foreldretvister
1	10-20 % foreldretvister i porteføljen
2	Stor andel foreldretvister i porteføljen
3	Stor andel foreldretvister i porteføljen
4	Stor andel foreldretvister i porteføljen
5	Stor andel foreldretvister i porteføljen – ca. 90-95 %
6	30-50 % foreldretvister i porteføljen.
7	50-60 % foreldretvister i porteføljen
8	Stor andel foreldretvister i porteføljen

Kilde: Oxford Research

4.2.3 Sakkyndige

Vi har gjennomført intervjuer med seks sakkyndige. Intervjuene har fungert som supplement til svarene fra spørreundersøkelsen. Informantene fikk beskrive i mer detalj deres inntrykk av ulikhetene i domstolenes og dommernes praksis og hva som kan forklare. Gjennom disse intervjuene har vi fått mulige forklaringer på resultatene i spørreundersøkelsene, samt informasjon om hva som har vært praksis tidligere. Denne forståelsen er avgjørende for riktig tolkning av resultatene fra undersøkelsene.

Vi valgte informanter basert på landsdel, kjønn og alder og forsøkte å få en viss variasjon. Vi har også informanter som er kjente aktører i forskning på dette feltet.

4.3 SPØRREUNDERSØKELSER

I dette prosjektet ble det sendt ut fire spørreundersøkelser, en til hver av de mest sentrale aktørene: Dommer, advokater og sakkyndige, og en til hver domstolleder for kartlegging av domstolenes rutiner og utfordringer. Sistnevnte skiller seg ut fra de tre andre ved at den hovedsakelig var for å få et overblikk over situasjonene for de enkelte domstoler, hva som er vanlig prosedyre i foreldretvist saker og hvilke regler og rutiner de selv har satt. De tre resterende spørreskjemaene er ikke like, men tilpasset den enkelte aktør for å størst mulig grad fange opp deres erfaringer med foreldretvistsaker og deres ulike roller.

For å lage undersøkelsene gjennomførte prosjektteamet flere eksplorative intervjuer med kjente aktører på feltet. Hver av undersøkelsene ble sendt til grundig testing hos eksperter i de enkelte miljøene, noen gjentatte ganger. Alle undersøkelsene har mange detaljerte spørsmål, og kan derfor være noe arbeidskrevende. Dette har antageligvis påvirket svarprosenten i undersøkelsene.

4.3.1 Domstolundersøkelsen

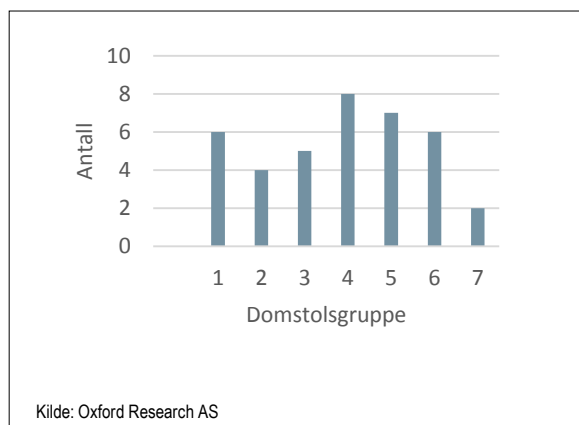
Den første undersøkelsen ble sendt til domstolledere i alle tingrettene. Det er totalt 66 tingretter i Norge, men en av disse, Oslo Byfogdembete, behandler ikke foreldretvistsaker og er derfor tatt ut av populasjonen. Noen av domstolene har felles ledelse. De som er ledere for disse domstolene fikk bare tilsendt en undersøkelse

Tabell 2: Beskrivende om domstolundersøkelsen

Domstol v/domstolleder	Antall	Prosent
Antall sendt	62	100 %
Fullstendige svar	39	63 %
Delvise svar	8	13 %
Ikke mottatt/ Ønsket ikke å svare	-	-
Ikke svart	14	22 %

Kilde: Oxford Research, domstolundersøkelsen

Figur 1: Representanter fordelt på domstolstørrelse

I Figur 1 er det en oversikt over våre respondenter av domstoler fordelt etter grupper på domstolstørrelse etter antall dømmende. Domstolstørrelse: 1 (færre enn 3 dømmende), 2 (3 dømmende), 3 (4 dømmende), 4 (5-6 dømmende), 5 (7-10 dømmende), 6 (11-18 dømmende), 7 (19-dømmende).

4.3.2 Dommerundersøkelsen

Dommerundersøkelsen ble sendt individuelt til alle dommere og dommerfullmektige ved samtlige tingretter i Norge. En komplett liste med e-post adresser ble utlevert av Domstoladministrasjonen. Etter utsendelse ble de ansatte ved Oslo byfogdembete tatt ut av utvalget fordi denne tingretten ikke behandler barnelovsaker.

Det er ikke alle dommere som behandler saker etter barneloven. De som selv mente de har for lite kompetanse til å svare på undersøkelsen ble oppfordret til å krysse av at de ikke ønsket å svare. Det var også en del dommere som ikke ønsket å svare fordi undersøkelsen ble sett på som arbeidskrevende, og flere dommere henviste til stillingsstopp i domstolen som begrunnelse.

Tabell 3: Beskrivende om dommerundersøkelsen, dommere

Dommer	Antall	Prosent
Antall sendt	358	100 %
Fullstendige svar	155	43 %
Delvise svar	16	4 %
Ikke mottatt/ Ønsket ikke å svare	34	9 %
Ikke svart	153	43 %

Kilde: Oxford Research, dommerundersøkelsen

Alle dommerfullmektiger fikk også tilsendt undersøkelsen, men bare et begrenset antall dommerfullmektiger behandler slike saker. Dette resulterer i en mye lavere svarprosent i denne gruppen.

Tabell 4: Beskrivende om dommerundersøkelsen, dommerfullmektiger

Dommerfullmektiger	Antall	Prosent
Antall sendt	222	100 %
Fullstendige svar	37	17 %
Delvise svar	11	5 %
Ikke mottatt/ Ønsket ikke å svare	26	12 %
Ikke svart	148	67 %

Kilde: Oxford Research, domstolundersøkelsen

Vi ønsker også å inkludere en annen metode å regne ut utvalgsprosent, nemlig saksmengde. Utvalget i denne undersøkelsen er hele populasjonen av dommere. Tabellen over viser at 43 % av dommere har besvart undersøkelsen. Svarandelen er ikke veldig høy, men allikevel dekker de dommere som har besvart undersøkelsen en meget høy andel av foreldretvistsakene. Det vil si at de fleste som har mange foreldretvistsaker har svart.

Tabell 5: Om utvalgets saksmengde

Saksmengde	Antall	Prosent
Totalt saker i 2015 oppgitt av respondentene undersøkelsen	1868	70 %
Totalt antall saker i 2015	2657	100 %

Kilde: Oxford Research, domstolundersøkelsen

I det videre vil vi presentere svar og statistikk fra dommere og dommerfullmektiger samlet. Respondentene kommer fra 46 forskjellige domstoler, med flest fra Oslo tingrett. Totalt er 50,5 prosent av utvalget kvinner.

Tabell 6: Beskrivende statistikk om utvalget av dommere og dommerfullmektiger

Om utvalget	Gjennomsnitt	Min	Max
Alder	47,6	27	70
Antall år erfaring	9,3	0	32
Antall foreldretvistsaker i 2015	8,5	0	35
Antall foreldretvistsaker i 2015 med bekymring for barnet	3,4	0	20

Kilde: Oxford Research, domstolundersøkelsen

4.3.3 Sakkyndigundersøkelsen

Sakkyndigundersøkelsen ble sendt til alle på den offisielle listen over sakkyndige fra psykologforeningen. Det er en rekke sakkyndige som ikke har fullført den valgfrie utdanningen, og dermed ikke er på den offentlige listen. Dette gjør at vårt utvalg har en seleksjonsskjevhet i forhold til den virkelige populasjonen.

Psykologforeningens liste utgjorde totalt 221 personer fordelt på alle fylkene. Ikke alle på listen er aktive i arbeidet som sakkyndig. Det var også totalt 27 som delvis fullførte undersøkelsen. Av de delvise svarene beholder vi 7 respondenter som har svart på nok av spørsmålene til å inkluderes i analysen.

Tabell 7: Beskrivende om sakkyndigundersøkelsen

	Antall	Prosent
Antall sendt	221	100 %
Fullstendige svar	82	37 %
Delvise svar	27	12 %
Ikke mottatt/ Ønsket ikke å svare	31	7 %
Ikke svart	81	36 %

Kilde: Oxford Research, sakkyndigundersøkelsen

Blant respondentene er 52 prosent kvinner. Det er respondenter fra alle fylkene, flest fra Oslo, Vestfold og Rogaland.

Tabell 8: Beskrivende statistikk om utvalget av sakkyndige

Om utvalget	Gjennomsnitt	Min	Max
Alder	55	36	75
Antall år erfaring	14,5	1	37
Antall saker etter §61 nr.1	9,5	0	45
Antall saker etter §61 nr.3	3,2	0	17
Antall saker etter §61 nr.7	6,7	0	45

Kilde: Oxford Research, sakkyndigundersøkelsen

4.3.4 Advokatundersøkelsen

Advokatundersøkelsen ble distribuert ved hjelp fra Advokatforeningen. Advokatforeningen sendte ut en åpen undersøkelse til sine medlemmer som er registrert med saker om barn og familie. Det utgjør totalt 946 medlemmer. Det er likevel sannsynlig at mange advokater som har foreldretvistsaker i sin portefølje, ikke blir fanget opp av denne listen. En hovedgrunn er at advokatene ikke har registrert alle temaer for sin praksis og eventuelt fordi ikke alle er medlemmer av Advokatforeningen. Den totale populasjonen av advokater som arbeider med foreldretvister etter barneloven er derfor ukjent.

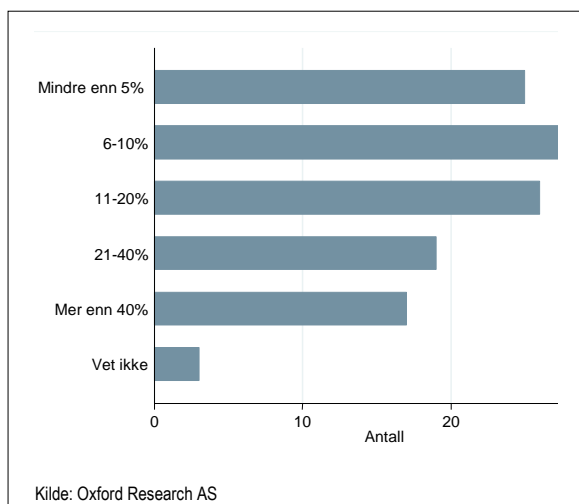
Denne undersøkelsen ble sendt ut av Advokatforeningen gjennom deres medlemslister på vegne av Oxford Research, men fordi Oxford ikke er avsender har vi heller ikke muligheten til å purre på respondentene i denne undersøkelsen.

Tabell 9: Beskrivende om advokatundersøkelsen

Om utvalget	Gjennomsnitt	Min	Max
Alder	48	28	70
Antall år erfaring	14,65	2	35
Antall saker	12,7	0	70

Kilde: Oxford Research, advokatundersøkelsen

Figur 2: Utvalgets andel av fakturerbare timer med foreldretvister (n=124)

Av alle de som ble sendt ut var det 158 som svarte på minst ett spørsmål, og blant disse svarte 118 på nok spørsmål til å bli inkludert i den videre analysen. Omtrent 45 prosent av utvalget er kvinner. 40 prosent av utvalget ønsker en større mengde foreldretvistsaker i sin saksmengde, og 8 prosent ønsker færre slike saker. Respondentene er fordelt blant alle fylkene i Norge, med det største utvalget fra Oslo, Hordaland og Akershus. Finnmark og Hedmark har færrest respondenter, med bare to fra hvert fylke.

4.3.5 Kartlegging av lagmannsrettene

Kartleggingen av lagmannsrettene foregikk ved bruk av både intervju og et kartleggingsskjema. Dette kartleggingsskjemaet var en del kortere enn det som ble sendt til tingrettene siden en del av problemstillingene ikke er like relevante, for eksempel med tanke på saksforberedende møter. Vi har fått tilbakemelding fra alle seks lagdommer.

4.4 SITATER

Alle undersøkelsene inkluderer noen åpne spørsmål hvor respondentene kunne skrive mer utfyllende om sine meninger om et eller flere tema. Gjennom hele rapporten presenterer vi noen utvalgte sitater fra disse åpne spørsmålene. Disse sitatene er valgt ut for å presentere ulike synspunkt eller understreke poenger i rapporten. Det er ikke nødvendigvis bare sitater gjentatt flest ganger, fordi vi ønsker å presentere bredden i resultatene. Totalt har vi mer enn 30 000 ord med kommentarer fra undersøkelsene, og vi kan derfor naturlig nok ikke presentere alle (til sammenligning er denne rapporten under 30 000 ord). Sitatene som er utvalgt er bare språklig redigert, og forsøkt etter beste evne presentert i den konteksten de ble skrevet. Alle sitater er også anonymisert. Det er bare hvilken rolle aktøren har som er presentert.

4.5 REGISTERDATA FRA DOMSTOLSADMINISTRASJONEN, BESKRIVENDE STATISTIKK

Proba samfunnsanalyse har mottatt to unike datasett fra Domstolsadministrasjonen (DA). Det ene datasettet inneholder informasjon om domstolsbehandling av foreldretvister, og det andre utbetalinger i alle typer tvistesaker.

4.5.1 Informasjon om domstolsbehandlingen

Vi har mottatt informasjon om ulike aspekter ved domstolsbehandlingen av enkeltsaker. Dette er informasjon om hvilket krav som ble fremsatt, hvilke av partene som fremsatte kravet, hvilken type avgjørelse som ble tatt, når avgjørelsen ble tatt, saksbehandlingstid og rettsmøtetimebruk. Vi har også fått informasjon om størrelsen på domstolen og et anonymt, men unikt id-nummer for domstolen, slik at det er mulig å se på forskjeller mellom domstoler.

Tabell 10 viser beskrivende statistikk for foreldretvister som er avsluttet i perioden 2008-2014. Det er registrert 17174 unike saker. Gjennomsnittlig saksbehandlingstid er 207 dager, men varierer betraktelig. Gjennomsnittlig rettsmøtetimebruk er 7,1 timer.

Tabell 10 Beskrivende statistikk foreldretvister, 2008-2014

Variabel	Observasjoner	Gjennomsnitt	Standardavvik	Min	Maks
Saker	17174	-	-	-	-
Krav	68371	4	-	1	27
Stevninger	15071	-	-	-	-
Saks-behandlingstid	17174	207	157	0	1751
Rettsmøtetime	17174	7,1	6,5	0	66,5

Kilde: Domstolsadministrasjonen.

Om krav og saker

Alle saker inneholder som hovedregel flere krav og minst to parter. Hvert krav er registrert for hver part, for eksempel at en part stevner og en annen blir stevnet. Det er totalt 68371 enkeltkrav, og i gjennomsnitt er det fire enkeltkrav i hver sak. De vanligste kravene er *stevning* (22 prosent), *krav om fri sakførsel* (24 prosent) og *midlertidige avgjørelser etter barneloven* (21 prosent). Det er 15051 unike stevninger.³

En sak starter som regel ved at en part tar ut en stevning. Det lages et stevningsdokument som angir bakgrunn for saken, rettslig grunnlag for saken og hva som kreves. Motparten får tilsendt stevningen, og får frist til å komme med tilsvaret. Tilsvaret inneholder motpartens syn på saken, herunder hva det er uenighet om, samt hva som er den saksøktes påstand. Det er disse to dokumentene (stevning og tilsvaret) som skaper utgangspunktet for saken. Påstandene (kravene) kan endres av partene underveis.

De fleste av enkeltsakene innebærer at en part stevner en annen part (88 prosent av sakene). I de resterende 12 prosent av sakene fremsettes det krav uten noen form for stevning. De hyppigste kravene i saker uten stevning er *midlertidig avgjørelse etter barneloven*, *fri sakførsel*, *begjæring* og *stansing*.

Midlertidige avgjørelser er avgjørelser som kun skal gjelde for en viss tid, normalt fram til en rettssak er endelig avgjort. Dette brukes når det haster å få frem en avgjørelse, og man ikke har tid til å vente på at dom blir avsagt.

Partene i en sak kan fremsette det samme kravet i den samme saken flere ganger. I perioden 2008-2014 er det 1169 saker hvor parten fremmer to identiske krav. Det er 97 saker med tre identiske krav. Kun i enkelttilfeller fremmer parter flere enn tre identiske krav i en og samme sak. Kravtypene som gjentas flest ganger av samme part i samme sak er *fri sakførsel* (588 ganger) og *midlertidig avgjørelse etter barneloven* (345 ganger). Disse er primært *prosessuelle* krav – altså krav om saksbehandlingen.

I foreldretvister blir det også fremsatt hovedkrav, som for eksempel foreldreansvar, daglig omsorg og samvær. Dette er *materielle* krav (krav som sier noe om hva det endelige resultatet skal bli). Hovedkrav er ikke registrert i datasettet vi har mottatt. Det kan være fordi det er blitt fjernet eller fordi dataene opprinnelig ikke har informasjon om det. Vi kan derfor ikke undersøke om organiseringen og saksbehandlingen er ulik for foreldreansvar, daglig omsorg og samvær.

4.5.2 Utbetalinger i tvistesaker

Vi har også mottatt et datasett over alle utbetalinger i tvistesaker. Det gjelder både foreldretvister og andre tvister. Siden vi har unike saksnumre for alle foreldretvister, kan vi slå sammen utbetalingsdataene med barnetvistedataene. Vi har derimot ingen detaljert saksinformasjon om de andre typene av tvistesaker, og har derfor behandlet dem samlet.

Tabell 11 viser en liten oversikt over utbetalinger. Periode indikerer år + måned, og viser at vi har data fra januar 2008 til desember 2014. Det er 170368 registrerte betalinger i denne perioden. Hvis et beløp er tilbakebetalt registreres det på samme måte som ved en utbetaling – bare som et negativt beløp.

³ Dette gjelder alle typer stevninger: stevning - ikke forlikradsbehandling, stevning - med forlikradsbehandling, stevning i motsøksmål, forenklet stevning tvl. § 9-2.

Gjennomsnittlig utbetalinger i tvistesaker er 13463 kr. Gjennomsnittet for utbetalinger er ca. 350 kroner høyere for foreldretvister enn for andre tvistesaker. Standardavviket er betydelig lavere i foreldretvister, som betyr at det er mindre variasjon her. Det er også rimelig siden vi har gruppert alle saker som ikke er foreldretvister i en kategori, og som derfor sannsynligvis skiller seg mye fra hverandre. Det er ti prosent færre registrerte utbetalinger i foreldretvister enn andre typer tvister.

Tabell 11 Utbetalinger i tvistesaker 2008-2014

Variabel	Observasjoner	Gjennomsnitt	Standardavvik	Min	Maks
Periode	-	-	-	200801	201412
Beløp	170368	13464	24096	-499391	5020787
Beløp foreldre-tvister	80997	13598	18785	-113125	270937
Beløp andre tvister	89371	13342	28054	-499391	5020787

Kilde: Domstolsadministrasjonen

4.6 SAMMENLIGNING MED TIDLIGERE UNDERSØKELSER

Det viktigste sammenligningsgrunnlaget er «Evaluering av saksbehandlingsreglene for domstolene i barneloven - saker om foreldreansvar, fast bosted og samvær» av Katrin Koch (2008). Den evalueringen hadde et noe annet fokus enn kartleggingen Oxford Research har utført. Hovedfokuset i Koch (2008) var på konsekvenser og resultater av saksbehandlingsreglene innført i 2004. Evalueringen utført av Koch benyttet også spørreundersøkelser som verktøy. Spørsmålene stilt i Kochs rapport er formulert ulikt og mange har ulik vinkling enn spørsmålene stilt i Oxford Researchs undersøkelse av foreldretvistsakene. Resultatene fra undersøkelsene er derfor ikke direkte sammenlignbare. Koch (2008) sendte undersøkelser til fem ulike respondentgrupper; de alminnelige domstolene, dommere, advokater, psykologer og private parter. En av forskjellene mellom Oxford Researchs rapport (denne rapporten) og Koch evaluering, er at vi ikke har sendt undersøkelse til partene. Årsaken til dette er tids- og budsjettbegrensninger i prosjektet. De resterende fire gruppene er de samme som i denne kartleggingen. For disse gruppene er det forskjeller i utvalgsstørrelsen til gruppene. Vi fikk mulighet til å sende undersøkelsene til større respondentgrupper. For dommerne sendte vi til hele populasjonen. De fleste av undersøkelsene våre har lavere svarprosent, men større antall svar. En annen styrke i vår rapport er at vi har hatt tilgang til mer registerdata enn det Koch (2008) hadde. Registerdataene og analysene av disse vil særlig være nyttig for sammenlikninger i senere undersøkelser

DEL 1: ORGANISERING

Denne delen av rapporten omfatter domstolens organisering av og arbeid med foreldretvistsaker.

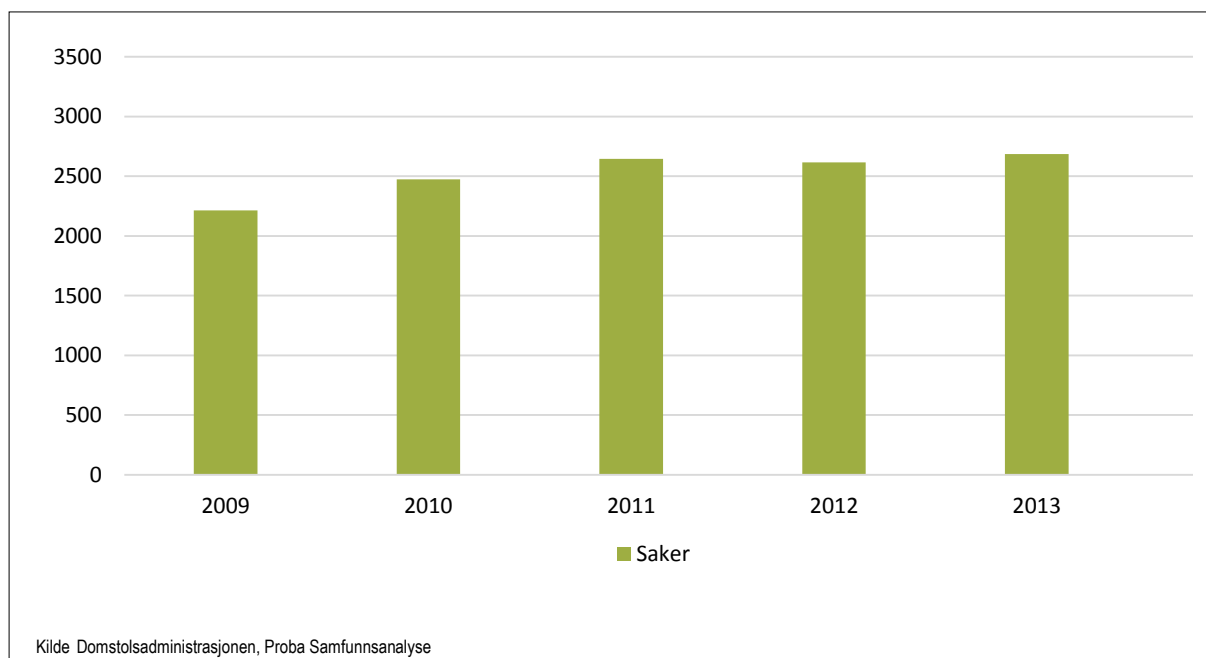
5. Saksmengde

I dette kapitlet beskriver vi utviklingen saksmengden av foreldretvistsaker i domstolene. Kjennetegn ved sakene og forskjeller mellom domstolene er i stor grad fremstilt i kapittel 7.

5.1 TINGRETTE

Totalt var det 2657 innkommende barnelovsaker i tingretten i 2015. Barnelovsakene utgjør en stor gruppe saker for domstolene, og utgjorde i 2014 totalt 16 prosent av alle saker som kom inn for domstolene⁴ Tingretten med færrest saker var i 2015 Vest-Telemark tingrett, med totalt tre saker, mens Oslo tingrett hadde det største antallet med 306 saker. Dette har selvsagt også sammenheng med størrelsen på domssognet. Figur 3 viser antall foreldretvister i perioden 2008-2013. Søylene viser antall enkeltsaker for hvert år. Antall stevninger økte fra 2008 til 2011 og er noe redusert i årene etter. Vi har kun data for saker som er avsluttet. Det betyr at en tidsserie for antall nye saker vil bli misvisende fordi vi ikke har informasjon om saker som fremdeles pågår. Det overordnede bildet er at antall saker har forholdt seg ganske stabilt de siste årene.

Figur 3 Antall foreldretvister 2008-2013

⁴ <http://aarsmelding.domstol.no/data/2014/aarsmelding.pdf>

Respondentene i spørreundersøkelsen rapporterte til sammen å ha behandlet 1868 saker i 2015, dette utgjør omtrent 70 prosent av den totale saksmengden. Av disse sakene rapporterte de at 633 saker inkluderte påstand om bekymring for barnet på grunn av vold, rus, psykiatri etc. Det vil si at omtrent 34 prosent av den totale saksmengden inkluderer slike påstander. Vi vil komme tilbake nærmere tilbake til bekymringssaker i kapittel 9.

5.2 LAGMANNRETTE

Lagmannsretten har betydelig færre saker, men disse blir ikke publisert i domstolsadministrasjonens statistikk. I kartleggingen av saksmengde i lagmannsretten har vi fått bistand fra Kristin Skjørten ved Universitetet i Oslo. Hun har samlet informasjon på antall saker i lagmannsretten i 2012 (gjelder saker om bosted og samvær, altså ikke alle saker).

Tabell 12: Antall foreldretvistsaker i lagmannsretten (2012)

	Antall
Samværsaker	26
Bostedssaker	74
Totalt	100

I kartleggingen rapporterte lagdømmene antall foreldretvistsaker i 2015. Dette inkluderer *både* påbegynte og avsluttede saker. Til sammen rapporterte de 277 saker.

Tabell 13: Antall foreldretvister i lagmannsretten (2015), både avsluttede og påbegynte

	Antall
Totalt	277

6. Organisasjon

I dette kapitlet redegjør vi for spørsmål om organiseringen av domstolsbehandlingen i foreldretvistsaker. Tankegangen om at organisasjoner er verktøy rettet mot å nå mål, kan hevdes å være selve grunntenen i organisatorisk instrumentell teori. Mål/middel-tankegangen er særlig fremtredende, og med utgangspunkt i mål og/eller problemoppfatninger vurderes mulige alternativer ut fra hvilke konsekvenser de har, og man foretar så et valg på dette grunnlag⁵. Målene for domstolene generelt er å bidra til å sikre likhet, rettstrygghet og tillit. Samtidig skal domstolene og dommerne være uavhengige. Det kan gi noen særegne utfordringer når det gjelder styringstiltak og utvikling av prosedyrer. I det følgende redegjør vi for sentrale funn om:

- Rutiner
- Tilfeldighetsprinsippet
- Uavhengighet
- Kompetanse
- Tiltak for rettssikkerhet

Det er i dag 66 domstoler i første instans (tingrettene, samt Oslo byfogdembete) og 6 lagmannsretter. Størrelsen på tingrettene varierer, først og fremst etter befolkningstettheten i domssognet. De minste embetene består av sorenskriveren, én dommerfullmektig og to saksbehandlere. Oslo tingrett, som er den største domstolen, har ca. 200 ansatte.

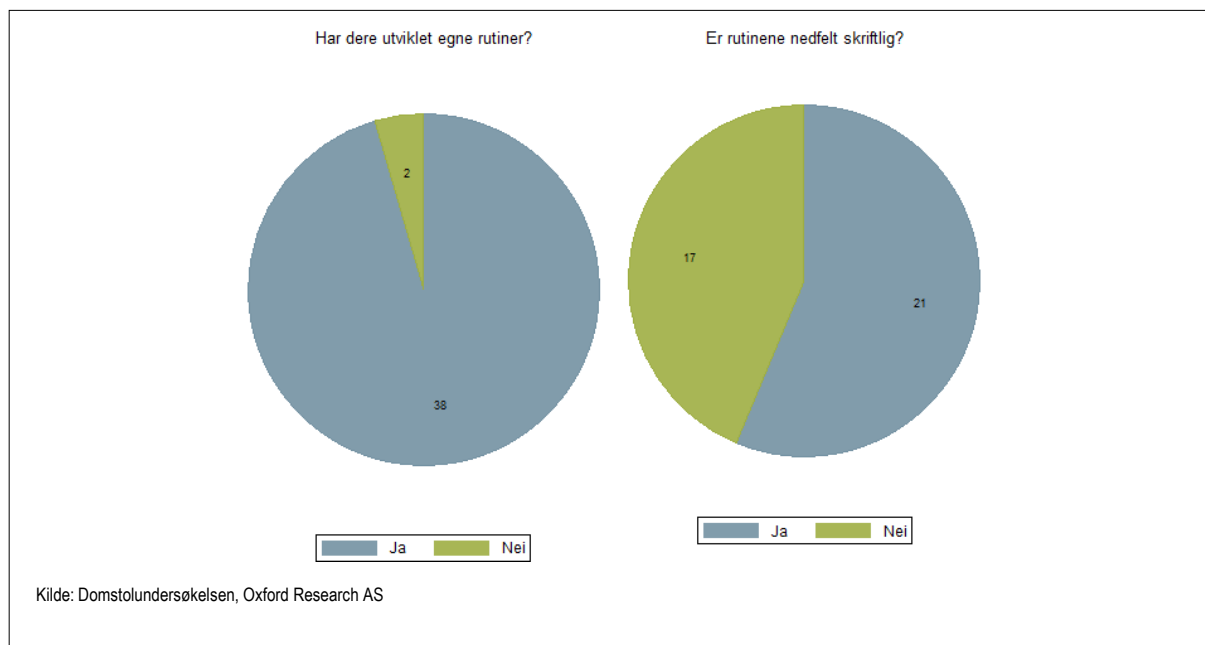
6.1 RUTINER I DOMSTOLENE

Vi har kartlagt om domstolen har rutiner for behandlingen av foreldretvistsaker, og om disse rutinenes formelle (skriftliggjort) eller uformelle. Vi undersøker også om disse rutinenes ble utarbeidet i samarbeid med andre.

Figur 4 viser hva de ulike domstolene svarte på spørsmål om rutiner. Nesten alle domstoler som svarte på kartleggingsundersøkelsen har utviklet rutiner for behandling av foreldretvistsaker. Av de domstolene som har utviklet egne rutiner er det 56 prosent som har nedfelt disse rutinenes skriftlig. I utviklingen av rutiner har domstolene ofte samarbeidet med andre instanser. Omtrent en tredjedel har samarbeidet med andre domstoler internt i eget lagdømme, 13,5 prosent samarbeidet med domstoler utenfor eget lagdømme, og en liten andel på 5,4 prosent har utviklet rutiner i samarbeid med DA. Mange har også samarbeidet med instanser utenfor domstolene, som for eksempel familievernkontor, barneombud, forum for sakkyndige, Psykologforeningen, Advokatforeningen eller egne kontakter blant sakkyndige og advokater.

⁵ Christensen, Tom, Morten Egeberg, Helge O. Larsen, Per Lægred og Paul G. Roness (2002). Forvaltning og politikk. Oslo: Universitetsforlaget

Figur 4: Rutiner for behandling av foreldretvistsaker (n=39)

6.1.1 Lagmannsretten

I utgangspunktet behandles foreldretvister i lagmannsretten på samme måte som andre ankesaker. Ingen av lagmannsrettene har egne rutiner for behandlingen av foreldretvister. Lagmannsrettene har heller ikke noen spesielle retningslinjer eller rutiner for foreldretvistsaker der det er bekymring for barnets omsorgssituasjon (på grunn av vold, psykiatri, rus eller overgrep). Det følger av lovgivningen at foreldretvistsaker skal prioriteres.

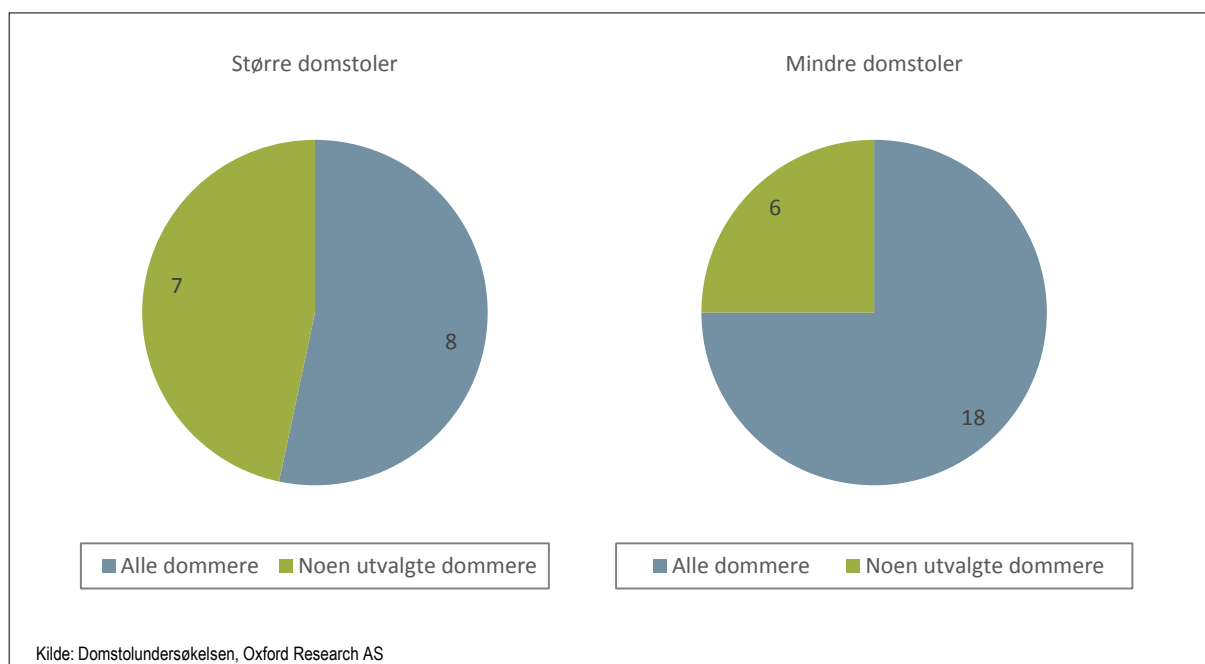
Lagmannsrettene understreker at saksstyringen er avhengig av det konkrete dommerskjønnet og saksforholdet. Bruk av sakkyndig og ny oppnevning av sakkyndige vil eksempelvis være en konkret dommervurdering i den enkelte sak. Det samme gjelder høring av barn. Praksis er som i andre ankesaker i lagmannsretten kjennetegnet av den konkrete dommervurderingen i den enkelte sak.

6.2 TILFELDIGHETSPRINSIPPET OG SPESIALISERING

Norske domstoler er preget av «generalistmodellen». Utgangspunktet er at hver domstol behandler alle typer tvister og straffesaker. Videre er hovedregelen at alle dommere behandler alle typer saker. Dette er gjerne omtalt som «generalistprinsippet». Det er imidlertid gjort forsøk med spesialisering. Figur 5 viser om det finnes grad av spesialisering i fordelingen av foreldretvistsaker i de ulike domstolene. Spørsmålet er hvem (hvilke dommere) som behandler foreldretvistsaker? Er det også en form for faglig spesialisering med egen fagansvarlig eller faggrupper for foreldretvistsakene? I så fall, hvilken rolle har disse?

Resultatene fra kartleggingen viser at det er noe variasjon i hvem som behandler foreldretvistsaker i de ulike domstolene. I mange av domstolene er det egne fagansvarlig eller faggrupper for barnelovsaker. Dette gjelder hovedsakelig større domstoler som har mulighet til å fordele saker mellom ulike grupper dommere, for mange av de mindre (med få dømmende) er dette ikke relevant. I de domstolene hvor barnelovsakene bare blir behandlet av et utvalg dommere er det hovedsakelig kompetanse og interesse for sakene som bestemmer hvilke dommere som behandler foreldretvistsakene.

Figur 5: Hvem behandler foreldretvister? (n=41)

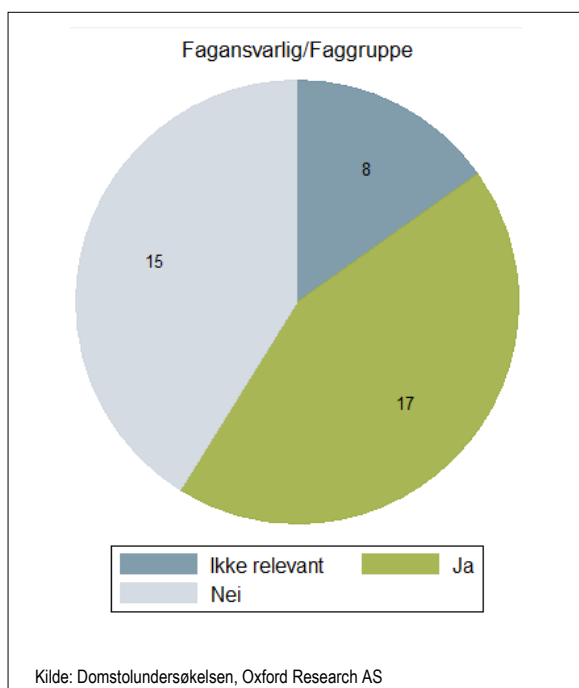

Det er generelt en fordel med erfarne og faglig dyktige dommere som også har erfaring med andre konflikter for domstolene. Av og til oppleves til min overraskelse at en dommerfullmektig settes på saken. Dette er sjelden vellykket.
Advokat

Foreldretvister er utfordrende. Jeg er veldig glad for erfaringen jeg kan ta med meg fra straffesaker (for eksempel familievoldssaker) og fra sivile tvister der ektefeller/familiemedlemmer er parter. Det gir meg bedre forutsetninger til å forstå partene og anførselene/anklagene, og større evne til å forstå når det er grunn til å varsle barnevernet el ta initiativ til å utrede mistanke om vold/rus osv. Jeg tror den bredere erfaringen gjør at jeg evner å roe saken mer ned og å se barnets beste i en videre forstand

Dommer

Figur 6: Har domstolen egen fagansvarlig dommer eller faggruppe for foreldretvistsaker (n=41)

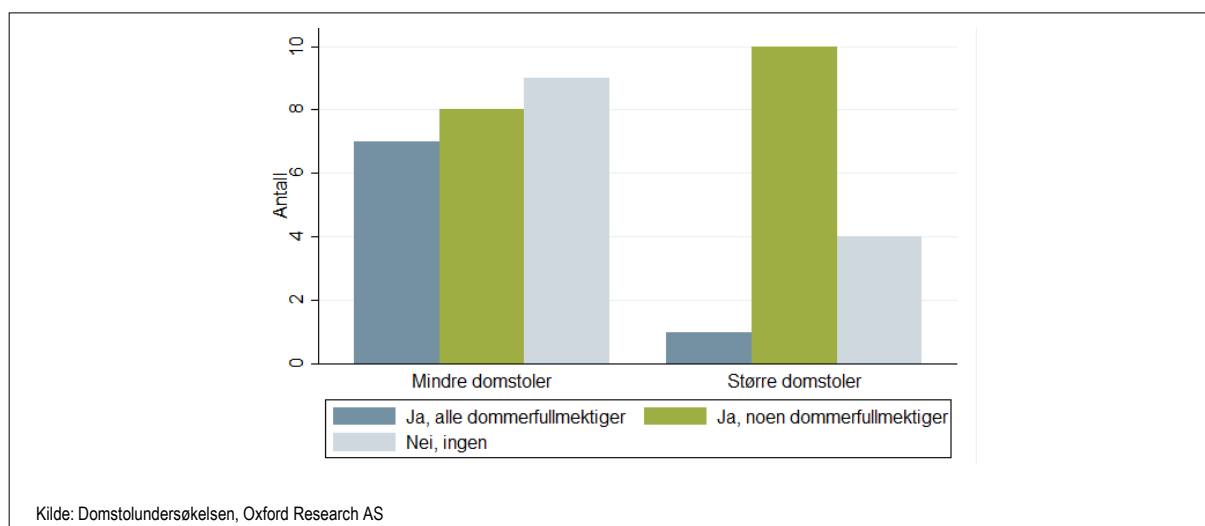
Figur 6 viser at 17 av domstoler har egen fagansvarlig dommer eller faggruppe for foreldretvistsaker. 15 av domstolene har ikke en slik fagansvarlig eller faggruppe. For de resterende 8 er ikke dette spørsmålet relevant, dette kan for eksempel være små domstoler som ikke har alternativet om å velge.

Det er også variasjon om dommerfullmektiger behandler foreldretvistsaker etter barneloven. Spesielt i de mindre domstolene er det vanlig at dommerfullmektiger behandler slike saker. Domstolenes kapasitet er trolig en forklaring.

Der bare noen utvalgte dommerfullmektiger behandler foreldretvistsaker, er dette hovedsakelig fordi den dommerfullmektige er vurdert som personlig egnet, eller har betydelig yrkeserfaring. Ofte er det bare i slutten av sin tjenestetid at dommerfullmektiger behandler foreldretvistsaker. Flere dommere rapporterer alder, livserfaring og familiesituasjon som viktige faktorer som påvirker om dommerfullmektiger behandler denne type saker. Den aktuelle sakens kompleksitet blir også tatt i betraktning.

sjon som viktige faktorer som påvirker om dommerfullmektiger behandler denne type saker. Den aktuelle sakens kompleksitet blir også tatt i betraktning.

Figur 7: Behandler dommerfullmektiger foreldretvistsaker? (n=41)

6.2.1 Lagmannsrettene

Det er ingen av de undersøkte lagmannsrettene (6 lagmannsretter) som har noen form spesialisering. Alle dommere behandler foreldretvister og tilfældighetsprinsippet gjelder, med en modifikasjon. Fire av lagmannsrettene har en rutine for den konkrete dommersammensetningen. I foreldretvistsaker praktiserer disse fire lagmannsrettene at det bør være begge kjønn representert blant dommerne i ankesaken. Ingen av lagmannsrettene har noen formell egen faggruppe for barnerett eller fagansvarlig for foreldretvister, men flere nevner at de har ressurspersoner på ulike fagområder, herunder foreldretvistsaker.

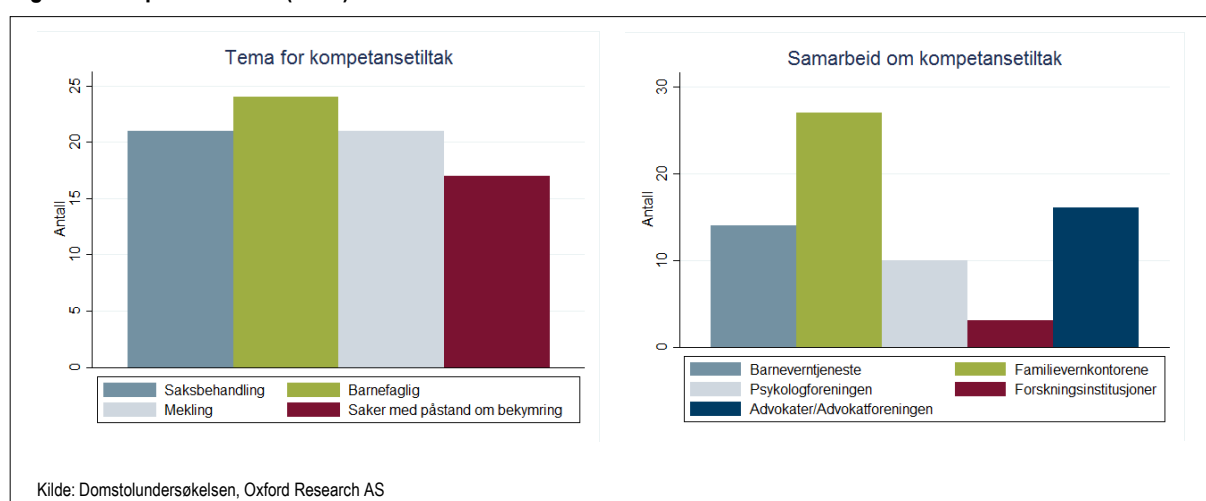
6.3 KOMPETANSE

Som en videreføring av hvem som behandler foreldretvistsaker er det viktig å undersøke kompetansetiltak og kompetanseforvaltningen i domstolene. Vi har derfor i kartleggingen undersøkt hvor mange kompetansetiltak som har blitt arrangert de siste tre årene og hvor mange kompetansetiltak dommerne har deltatt på. At dommere deltar på slike kompetansetiltak er en indikasjon på interesse for fagfeltet og at det forekommer en grad av spesialisering. Det er vanskelig for dommere å delta på alle kompetansetiltak som iverksettes for alle fagområder, og de må derfor prioritere.

6.3.1 Dommere

I vår kartleggingsundersøkelse har vi spurt domstolledere om antall kompetansetiltak om foreldretvistsaker som har vært gjennomført ved de ulike domstolene de siste tre årene. Blant respondentene er det gjennomsnittlige antallet fire tiltak (med et standardavvik på 3,5). Det er større sannsynlighet med flere tiltak i større domstoler enn de mindre. Kompetansetiltakene er fordelt på en rekke temaer og er ofte arrangert i samarbeid med andre aktører. Vi har også spurt alle dommere om de har deltatt på kompetansetiltak. Gjennomsnittlig har dommere deltatt på 4,2 tiltak, og medianen for antall tiltak i utvalget er 3.

Figur 8: Kompetansetiltak (n=39)

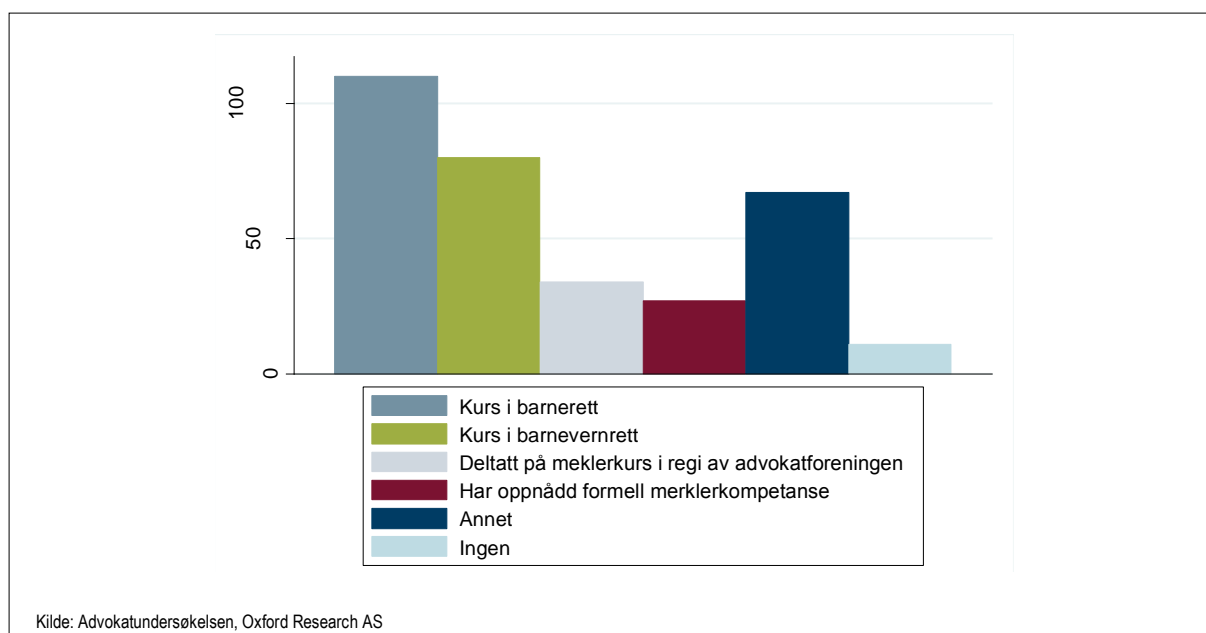
Fokuset på kurs er også at dommeren skal være mer aktiv, snakke med barn osv. Men hvilken forutsetninger har vi for å gjøre det? Et videokurs på 1 time gjør ingen god til å snakke med barn med ofte store problemer.

Dommer

6.3.2 Advokater

Vi har også undersøkt i hvilken grad advokater har deltatt på videreutdanning innen dette feltet. Resultatene viser at de fleste har deltatt på en form for kompetanseheving innen dette feltet, noe som indikerer at respondentene er interesserte i fagfeltet.

Figur 9: Videreutdanning advokater (n=158)

Vi diskuterer sakkyndige og kompetanse i kapittel 10.

6.3.3 Domstolsadministrasjonen og kompetansetiltak

Vi har innhentet faktainformasjon fra DA vedrørende kompetansetiltak, samtidig som vi gjennom spørreundersøkelse og intervjuer mot dommerne har et bilde av dommernes deltakelse i ulike kompetansetiltak.

Informasjon fra DA viser at dommere og dommerfullmektiger tilbys flere målrettede kompetansetiltak knyttet til behandlingen av saker etter barneloven. De viktigste er:

- Nyutnevnte dommere og dommerfullmektiger gjennomfører et introduksjonsprogram med ulike tema. Det er fokus på både faglig kunnskapsformidling, refleksjon, ferdighetstrening i dommerhåndverket i eksempelvis mekling, samt samhandling med rettens øvrige aktører.
- Domstoladministrasjonen har utviklet flere filmer med tilhørende faglige ressurshefter til bruk i domstolenes eget kompetansearbeid lokalt og/eller regionalt. Domstolene kan på bestilling i tillegg bruke filmene og ressursheftene med bistand fra psykolog eller dommer. Filmene har både dommere, advokater og sakkyndige som målgruppe og anbefales gjerne brukt i seminarer hvor også advokater og sakkyndige inviteres inn. Samarbeid med disse er nødvendig for at håndtering av sakstypen skal være til barnets beste.
- Det er også utviklet kompetansetiltak innenfor det aktuelle fagområdet for saksbehandlere

DA har også vært involvert i ulike regionale samlinger og også ulike forskningsprosjekter. Videre er barns rettigheter og foreldretvister tema på det nasjonale dommerseminaret i 2016. Tabellen nedenfor oppsummerer sentrale kompetansetiltak fra DAs side for årene 2012-2016. En tabell med mer detaljert beskrivelse av innholdet i de ulike tiltakene er presentert i vedlegg.

Tabell 14 Kompetansetiltak foreldretvister Domstolsadministrasjonen - 2012-2016

KOMPETANSETILTAK				
2012	2013	2014	2015	2016
«Til Barnets Beste» -Film -Seminar	«Til Barnets Beste» -Seminar «Saksforberedende rettsmøter etter barneloven» -Startkurs for nye dommere (nå introduksjons-program)	«Barnet i rettsprosessen» -Introduksjons-program for nye dommere «Barnelov og barnevern» -seminar for saksbehandlere	«Barnets stemme i foreldretvister ved domstolen» -Film -Seminar «Barnet i rettsprosessen» -Introduksjons-program for nye dommere «Barnet i rettsprosessen» -Introduksjons-program for nye dommer-fullmektiger «Barnelov og barnevern» -seminar for saksbehandlere	«Barnets stemme i foreldretvister ved domstolen» -Seminar «Barnet i rettsprosessen» -Introduksjons-program for nye dommere «Barnet i rettsprosessen» -Introduksjons-program for nye dommer-fullmektiger «Barnelov og barnevern» -seminar for saksbehandlere «Barnet i rettsprosessen» -Dommerseminaret

Kilde: Domstolsadministrasjonen

Når det gjelder fremtidig kompetanseutvikling fremhever DA betydningen av systematisk kvalitets-sikring i domstolene, utvikling av dommerhåndverket og betydningen av erfaringsdeling (herunder kollegaveiledning). Hovedinntrykket fra intervjuene med dommere er at det er et rimelig godt tilbud om relevante kompetansetiltak når det gjelder barneloven og foreldretvister. De dommere vi har snakket med ser først og fremst et behov for ytterligere kompetanseutvikling om foreldretvistsaker der det er bekymring for barnets omsorgssituasjon. Dette er komplekse saker hvor bevisvurderingen og hensynet til barnets beste innebærer vanskelige vurderinger. Det er også behov for ytterligere kompetanseheving og kvalitetssikring av de sakkyndiges kompetanse i disse sakene. Flere dommere nevner også et behov for mer kulturkompetanse, både blant dommerne og blant sakkyndige.

Kompetansetiltak bør også ses i sammenheng med at mange domstoler de senere årene har utviklet egne rutiner for domstolsbehandlingen i foreldretvistsaker. Oxford Research mener at det er tendenser til en økt grad av rutiner og spesialisering når det gjelder domstolsbehandlingen av foreldretvister i tingrettene. Vi finner ikke indikasjoner på økt grad rutiner og spesialisering i lagmannsretten.

6.3.4 Lagmannsrettene og kompetanse

Alle lagmannsrettene rapporterer om relevante kompetansetiltak fra DA. Dommerseminarene blir særlig fremhevet. Felles for alle lagmannsrettene er et syn der kompetanse knyttes til et kontinuerlig dommerarbeid og kollegasamtaler. Typisk sies det at å arbeide i lagmannsrett er å delta i et kontinuerlig kompetanseprosjekt. Den enkelte dommer lærer gjennom sakenes innhold og gjennom kollegialt samarbeid om den enkelte avgjørelse. Saker etter barneloven har de de siste årene vært tema på de tilnærmet obligatoriske årlige dommerseminarene, og flere dommere fra ulike lagmannsretter har også deltatt på kurs i regi av DA. Det synes ellers å være noe variasjon om lagmannsretten har arrangert egne kompetansetiltak. En av lagmannsrettene rapporterer at de har deltatt på flere kompetansetiltak, regionalt og nasjonalt. Denne lagmannsretten har også hatt et kompetansetiltak i egen domstol som gjaldt samtaler med barn. De andre lagmannsrettene rapporterer at de ikke har hatt egne felles kompetansetiltak.

Hovedinntrykket er at lagmannsretten har tilnærmet samme oppfatning av det videre behovet for kompetanseutvikling. Det er behov for kompetanseutvikling om de vanskelige sakene der det er bekymring for barnets omsorgssituasjon og barnepsykologiske utvikling.

6.4 UAVHENGIGHET

Oppdraget inkluderer identifisering av særlige utfordringer knyttet til domstolenes og dommernes *uavhengighet*. I utgangspunktet er domstolenes uavhengighet et grunnleggende institusjonelt prinsipp som skal sikre maktdeling og rettstaten. Dommerne kan ikke instrueres i sin domutøvelse. Domstolen eller dommerne skal ikke utsettes for påvirkning i retning av det ene eller andre resultatet. En rettsstat krever dommere som er uavhengige og upartiske i forhold til partene og de interesser de representerer. Dommerne har i hver enkelt sak et selvstendig ansvar for å påse at de ikke er inhabile.

Dette er en spesielt viktig utfordring i foreldretvistsaker både for dommere og sakkyndige. Det første som skjer i de fleste foreldretvistsaker er at det gjennomføres saksforberedende møte(r) hvor fokuset er på mekling mellom partene og prøve å komme fram til et forlik. Mange saker blir løst på denne

måten, men dersom det ikke gir en løsning går saken videre til hovedforhandling. Noen sakkyndige vil konsekvent ikke gjennomføre en utredning dersom de har deltatt som meglere i saksforberedende møte fordi dette utfordrer uavhengigheten.

Tabell 15 viser resultatene av spørsmålene til dommerne om habilitet i foreldretvistsaker.

Tabell 15: Spørsmål til dommere om aktørenes habilitet i foreldretvistsaker (n=182)

	Antall saker	Andel av totale saker i 2015
I hvor mange av dine saker i 2015, har du selv opplevd inhabilitet i dommerrollen som utfordrende, i overgangen fra saksforberedende møte til hovedforhandling?	43	2 %
I hvor mange av dine saker i 2015, har du fått inhabilitetsinnsigelse fra en eller begge parter	17	1 %
I hvor mange av dine saker i 2015, har du fratrådt som dommer på grunn av inhabilitet?	32	2 %
I hvor mange av dine saker i 2015, har det vært bytte av sakkyndig ved overgang fra saksforberedende møte til hovedforhandling på grunn av inhabilitet?	117	6 %

Resultatene viser at habilitetsutfordringer ikke er et stort problem for dommere i disse sakene. Vi kommer tilbake til noen utfordringer knyttet til habilitet i kapittel 9.3 «Melding til barnevernet».

Det kan være en utfordring at en part som ikke liker den sakkyndiges bidrag uttrykker mistillit til den sakkyndige, og spørsmålet om å bytte sakkyndig oppstår, selv om det ikke foreligger inhabilitet. Ved uttrykket mistillit, selv om den ikke synes objektivt fundert, kan det være en tendens til å oppnevne ny sakkyndig for at parten skal ha tillit til prosessen, men det kan være en utfordring å balansere dette hensynet opp mot hensynet til barnets beste

Dommer

Når det gjelder dommeres inhabilitet er det i saker hvor det har blitt avsagt en midlertidig avgjørelse. Undertegnede synes da det er ubehagelig at samme dommer. Den som har fått den første avgjørelsen mot seg vil klart føle å starte i motbakke når hovedsaken kommer opp dersom det er samme dommer.

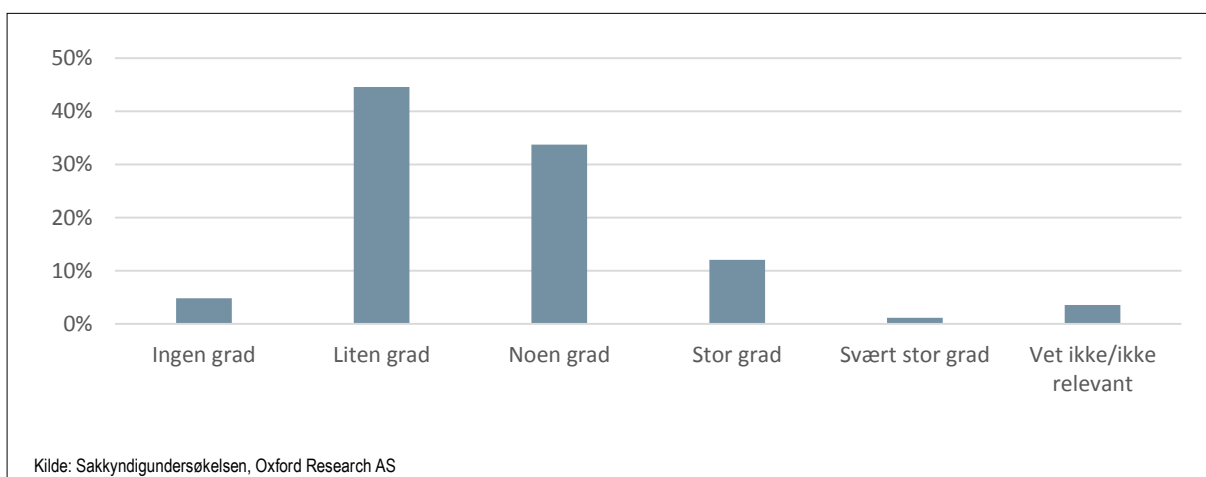
Dommer

Bytte av sakkyndig er ønskelig både av hensyn til den sakkyndige og partene og gjøres så sant det er mulig selv om det ikke blir vurdert som inhabilitet

Dommer

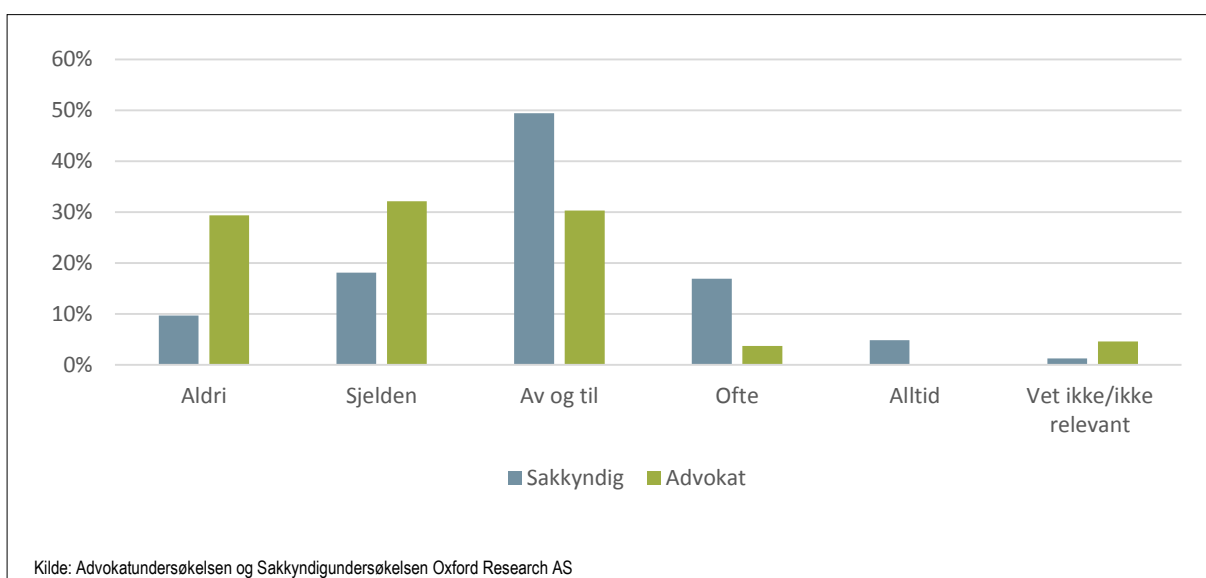
Vi har også undersøkt om de sakkyndige opplever utfordringer knyttet til habilitet og uavhengighet. Figur 10 viser at sakkyndige hovedsakelig i liten og noen grad opplever overgangen fra saksforberedende møte til hovedforhandling som problematisk med hensyn til upartiskhet.

Figur 10: I hvilken grad opplever du som sakkyndig, hensynet til upartiskhet som utfordrende i overgangen fra saksforberedende møte til hovedforhandling? (n=83)

Figur 11 viser om sakkyndige og advokater har opplevd at det har blitt foretatt et bytte av sakkyndig i overgangen mellom saksforberedende møte og hovedforhandling på grunn av hensynet til upartiskhet og inhabilitet. Resultatene viser at det forekommer, men ikke veldig hyppig. Merk at dette spørsmålet handler om aktørene har *opplevd* bytte, ikke om de *synes* det burde byttes.

Figur 11: Har du opplevd bytte av sakkyndig ved overgang fra saksforberedende møte til hovedforhandling på grunn av hensynet til upartiskhet (inhabilitet)? (n=83) (n=109)

En annen viktig utfordring når det gjelder dommerens uavhengighet, er melding til barneverntjenesten når det er bekymring for barnets omsorgssituasjon. Spørsmålet er behandlet i kapittel 9.

6.5 VIRKEMIDLER RETTSSIKKER SAKSBEHANDLING

Spørsmålet her er *hvilke tiltak* som domstolene og dommerne bruker for å sikre at prosessen er tilpasset sakenes art, mest mulig ensartet behandling av sammenlignbare saker, forutsigbarhet og trygghet og høy prioritering av sakene.

Hovedtiltaket i tingrettene for å prioritere foreldretvistsakene er berammingsrutiner. De fleste tingrettene gjør det slik at det legges inn fastlåste dager i dommernes kalender som skal være tilgjengelig for foreldretvistsaker. Foreldretvistsakene gis også høy prioritet gjennom hele den konkrete berammingen. Bruk av planmøter og saksforberedende møter er viktige tiltak for å sikre at prosessen er tilpasset sakenes art. Det er variasjoner mellom domstoler og dommere i hvordan den konkrete prosessen legges opp. Vi har redegjort nærmere for bruk av planmøter og saksforberedende møter i kapittel 8.

Når det gjelder tiltak for likhet og forutsigbarhet, har mange tingretter utarbeidet egne rutiner. Noen av de større tingrettene har laget detaljerte sjekklister og rutinebeskrivelser. Rutiner og kompetansetiltak er de viktigste tiltakene for å sikre ensartet behandling og forutsigbarhet. Vi finner også tendenser til spesialisering i tingrettene (hvem som behandler foreldretvistsakene og fagansvar).

Samlet sett mener Oxford Research at det er klare tendenser til en økt grad av rutiner og kompetansetiltak når det gjelder domstolsbehandlingen av foreldretvister i tingrettene. Spesialisering kan også fortolkes som et virkemiddel motivert utfra å sikre større grad av ensartet behandling, mer forutsigbarhet og høyere prioritering av sakene. Det er altså i hovedsak organisatoriske virkemidler som benyttes.

6.5.1 Lagmannsrettene

At foreldretvistsakene gis prioritet betyr at de skal berammes før andre saker. Den ansvarlige dommer legger foreldretvistsaken umiddelbart til beramming av planmøte og ankeforhandling. Dette følger av etablerte rutiner i lagmannsretten for behandlingen av anker i sivile saker og også føringen i barneloven og utarbeidete veiledere (Q-2004-15). Lagmannsrettene har som nevnt ikke utarbeidet egne skriftlige rutiner for behandlingen av foreldretvistsaker. Rutiner, veiledninger og felleskompetansetiltak er virkemidler som kan bidra til mest mulig ensartet behandling av sammenlignbare saker og forutsigbarhet. Det viktigste tiltaket for å sikre lik behandling er kollegialt samarbeid og læring og deltakelse på regionale og nasjonale kompetansetiltak. Den konkrete gjennomføringen av foreldretvistsakene er likevel i all hovedsak styrt av det *konkrete dommerskjønnet*.

Informantene har pekt på at foreldretvistsakene i lagmannsretten har en fordel ved at de på en måte er bedre tilskåret ved å allerede vært til behandling i tingrettene. Dommerne må likevel vurdere om

det skal oppnevnes ny sakkyndig og hvordan barnet skal høres. Dette kan være utfordrende. Hovedvirkemiddelet er gjerne bruk av planmøter med samtaler med advokater slik at man kan tilpasse prosessen best mulig til sakens art.

6.6 OPPSUMMERING

Nesten alle tingrettene som svarte på kartleggingsundersøkelsen har utviklet rutiner for behandling av foreldretvistsaker. Av de domstolene som har utviklet egne rutiner er det 56 prosent som har nedfelt disse rutinene skriftlig. I utviklingen av rutiner har domstolene ofte samarbeidet med andre instanser. I lagmannsretten er utgangspunktet at foreldretvister behandles på samme måte som andre ankesaker. Det er ingen av de undersøkte lagmannsrettene som har noen rutiner for behandlingen av foreldretvister. De undersøkte lagmannsrettene har ikke noen spesielle skriftlige retningslinjer eller rutiner for foreldretvistsaker der det er bekymring for barnets omsorgssituasjon (på grunn av vold, psykiatri, rus eller overgrep).

Resultatene fra kartleggingen viser at det er noe variasjon i hvem som behandler foreldretvistsaker i de ulike domstolene. I mange av domstolene er det egne fagansvarlig eller faggrupper for barnelovsaker. Dette gjelder hovedsakelig større domstoler som har mulighet til å fordele saker mellom ulike grupper dommere, for mange av de mindre domstolene med få dømmende er dette ikke relevant. I de domstolene hvor barnelovsakene bare blir behandlet av et utvalg dommere er det hovedsakelig kompetanse og interesse for sakene som bestemmer hvilke dommere som behandler foreldretvistsakene. Det er ingen av lagmannsrettene som har noen spesialisering. Alle dommere behandler foreldretvister og tilfældighetsprinsippet gjelder, med en modifikasjon som gjelder kjønns sammensetning. I foreldretvistsaker praktiserer noen av lagmannsrettene at begge kjønn bør være representert blant dommerne i ankesaken. Ingen av lagmannsrettene har noen formell egen faggruppe for barnerett eller fagansvarlig for foreldretvister, men flere har en ressursperson for foreldretvistsaker.

Oxford Research mener at det er tendenser til en økt grad av rutiner og spesialisering når det gjelder domstolsbehandlingen av foreldretvister i tingrettene. Vi finner ikke samme indikasjoner på økt grad av rutiner og spesialisering i lagmannsretten i foreldretvistsaker.

Kartleggingen viser at tingrettene i gjennomsnitt har gjennomført flere kompetansetiltak om foreldretvistsaker de siste tre årene. Blant de tingretter som har besvart undersøkelsen er det gjennomsnittlige gjennomført ca. fire kompetansetiltak. Det er større sannsynlighet for flere tiltak i større domstoler enn de mindre. Kompetansetiltakene er fordelt på en rekke temaer og er ofte arrangert i samarbeid med andre aktører. I gjennomsnitt har tingrettsdommerne deltatt på ca. 4 kompetansetiltak. Felles for alle lagmannsrettene er et syn der kompetanse knyttes til et kontinuerlig dommerarbeid og kollega-samtaler. Det synes ellers å være noe variasjon om lagmannsretten har arrangert egne kompetansetiltak.

Kartleggingen viser at Domstoladministrasjonen har igangsatt og hatt regi på flere ulike kompetansetiltak. Hovedinntrykket fra intervjuer med dommere er det er introduksjonskursene til dommere og de nasjonale dommerseminarene som i størst grad er blitt lagt merke til. Når det gjelder fremtidig

kompetanseutvikling fremhever DA betydningen av systematisk kvalitetssikring i domstolene, utvikling av dommerhåndverket og betydningen av erfaringsdeling (herunder kollegaveiledning). Hovedinntrykket fra intervjuene med dommere er at det er et rimelig godt tilbud om relevante kompetansetiltak når det gjelder barneloven og foreldretvister. Det er først og fremst et behov for ytterligere kompetanseutvikling om foreldretvistsaker der det er bekymring for barnets omsorgssituasjon. Det er også behov for ytterligere kompetanseheving og kvalitetssikring av de sakkyndiges kompetanse i disse sakene. Flere dommere nevner også et behov for mer kulturkompetanse.

Kartleggingen viser at dommerne og de sakkyndige det samlet sett ikke opplever store utfordringer med uavhengighet for sakkyndig eller dommer ved overgang fra saksforberedende møter til hovedforhandling. Det er allikevel en del som mener at det alltid bør byttes sakkyndig ved overgang fra saksforberedende møter til hovedforhandling. Det er utvalgte fra alle aktører som holder ved dette synspunktet. Noen mener også at det samme bør gjelde for dommere. En annen viktig utfordring når det gjelder dommerens uavhengighet, er melding til barneverntjenesten når det er bekymring for barnets omsorgssituasjon. Spørsmålet er behandlet i kapittel 9.

Hovedtiltaket i tingrettene for å prioritere foreldretvistsakene er berammingsrutiner. Bruk av planmøter og saksforberedende møter er viktige tiltak for å sikre at prosessen er tilpasset sakenes art. Det er variasjoner mellom domstoler og dommere i hvordan den konkrete prosessen legges opp. Samlet sett mener Oxford Research at det er klare tendenser til en økt grad av rutiner og kompetansetiltak når det gjelder domstolsbehandlingen av foreldretvister i tingrettene. Spesialisering kan også fortolkes som et virkemiddel motivert utfra å sikre større grad av ensartet behandling, mer forutsigbarhet og høyere prioritering av sakene. Det er altså i hovedsak organisatoriske virkemidler som benyttes.

Også i lagmannsretten er berammingsrutiner viktige for å sikre prioritet. Det viktigste tiltaket for å sikre lik behandling er kollegialt samarbeid og læring og deltakelse på regionale og nasjonale kompetansetiltak. Den konkrete gjennomføringen av foreldretvistsakene er i all hovedsak styrt av det konkrete dommerskjønnet. Et viktig virkemiddel er bruk av planmøter med samtaler med advokater slik at man kan tilpasse prosessen best mulig til sakens art.

7. Ressursbruk

I dette kapitlet presenteres hovedsakelig data om ressursbruk fra Lovisa og regnskapsdata.

7.1 SAMLEDE UTGIFTER

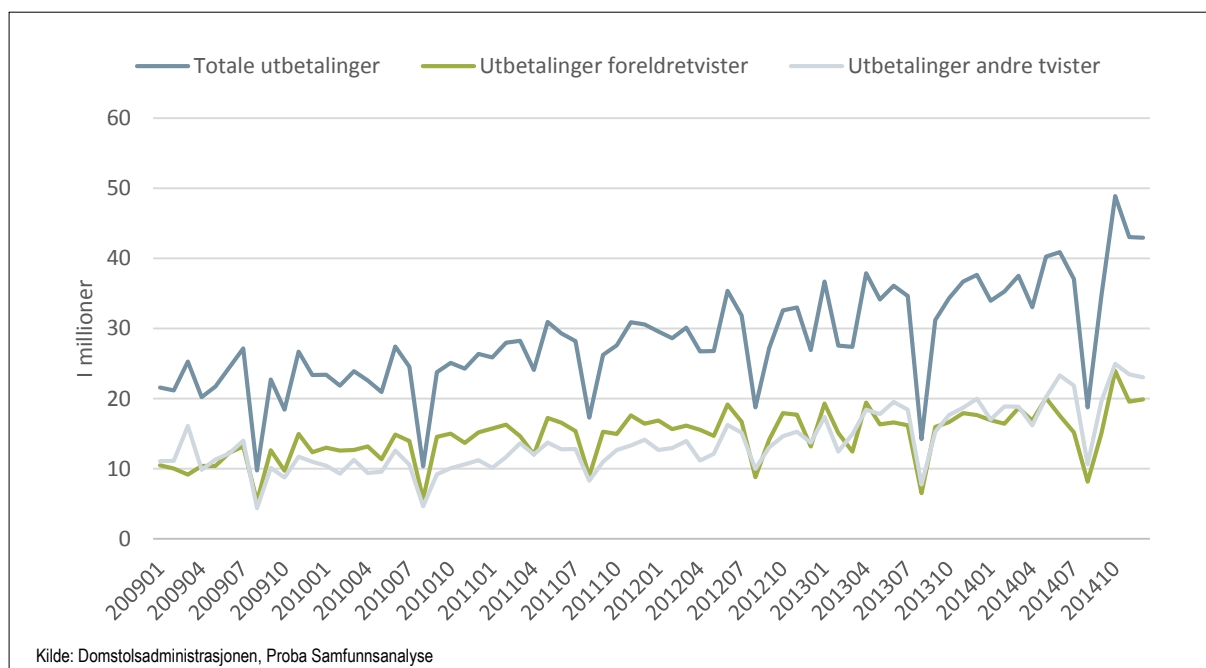
Vi har fått data for utbetalinger fra domstolene knyttet til henholdsvis barnelovsaker og andre tvistesaker. Utgiftene dekker ikke domstolens interne kostnader, herunder lønnsutgifter, bygg, IKT, m.v.

Utgifter kan være en indikator på hvor omfattende sakene er. Under gjennomgår vi utgifter over tid fordelt på: 1) foreldretvister og andre tvister, 2) de ulike aktørene (advokater, tolker, osv.), 3) domstolstørrelse, 4) enkeltdomstoler og 5) utgiftsposter (sakførsel, reisegodtgjørelser).

Figur 12 viser totale månedlige utbetalinger i tvistesaker, for alle saker og fordelt på foreldretvister og andre typer tvister.⁶

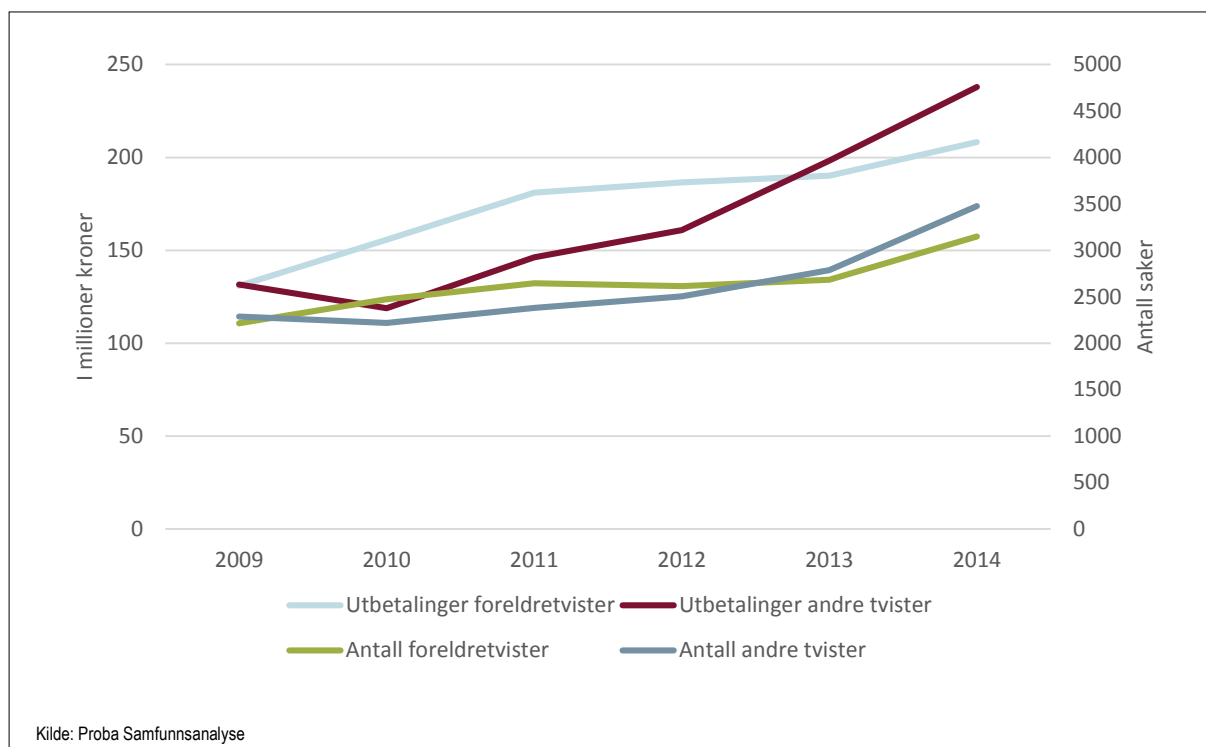
Tendensen er ganske lik for både foreldretvister og andre tvister: Det er jevnt økende totale utbetalinger. Økningen er imidlertid større for andre typer tvister enn for foreldretvister. Vi kan se fra figuren at utbetalingene til foreldretvister ligger over andre tvister til 2013, for så å ligge under.

Figur 12: Totale månedlige utbetalinger 2009-2014 i tvistesaker

Figur 13 viser total antall avsluttede saker og årlige utbetalinger for foreldretvister og andre saker. Figuren har millioner kroner på den venstre y-aksen og antall saker på den høyre y-aksen. Figuren viser at antall saker og utgifter i stor grad samvarierer.

Figur 13 Antall avsluttede saker og utbetalinger i foreldretvister og andre saker 2009-2014

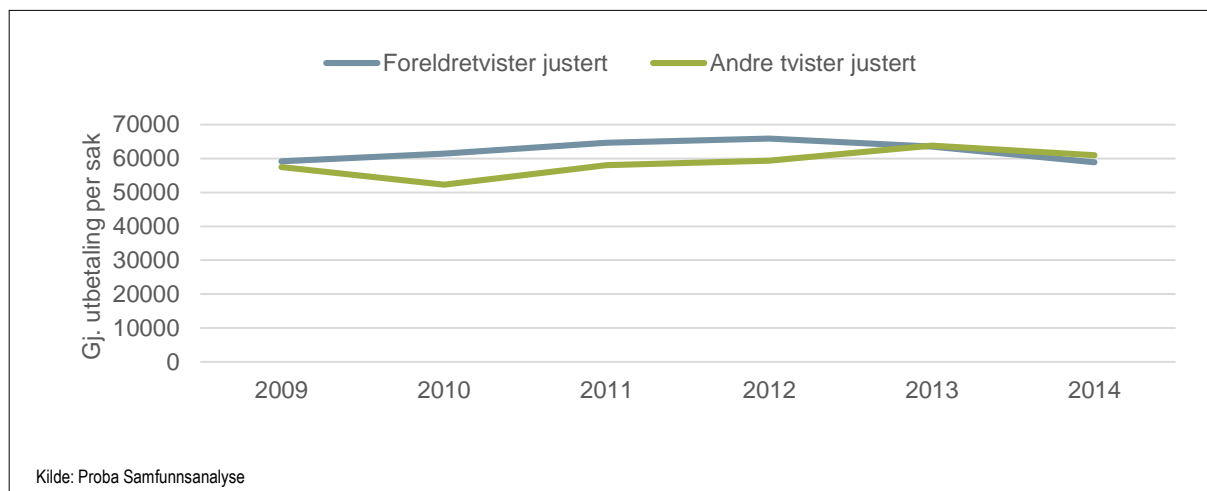

Figuren viser at årlige utbetalinger (venstre y-akse) har økt fra rundt 130 millioner kroner i 2009 til 237 millioner i 2014 for andre typer tvister og til 208 millioner for foreldretvister. Utgiftene til andre typer tvister har økt mer enn utbetalingene til foreldretvister.

Antall avsluttede saker øker jevnt fram til 2013, og mye i 2014. Utviklingen for antall avsluttede saker er ganske lik for foreldretvister og andre saker for perioden som helhet. Vi ser altså at de økte utgiftene tilknyttet tvistesaker i stor grad forklares av at man har ferdigbehandlet flere saker.

Figur 14 viser gjennomsnittlige utbetalinger per sak i tvistesaker etter at vi har justert for inflasjon. Figuren viser at gjennomsnittlig utbetaling per foreldretvist økte fra ca. 59000 kr. i 2009 til 66000 kr. i 2013, og deretter falt tilbake til nivået i 2009. Perioden samlet sett er det altså ingen endring i gjennomsnittlige utbetalinger i foreldretvister. For andre tvister er det enn reel økning i utbetalinger på seks prosent.

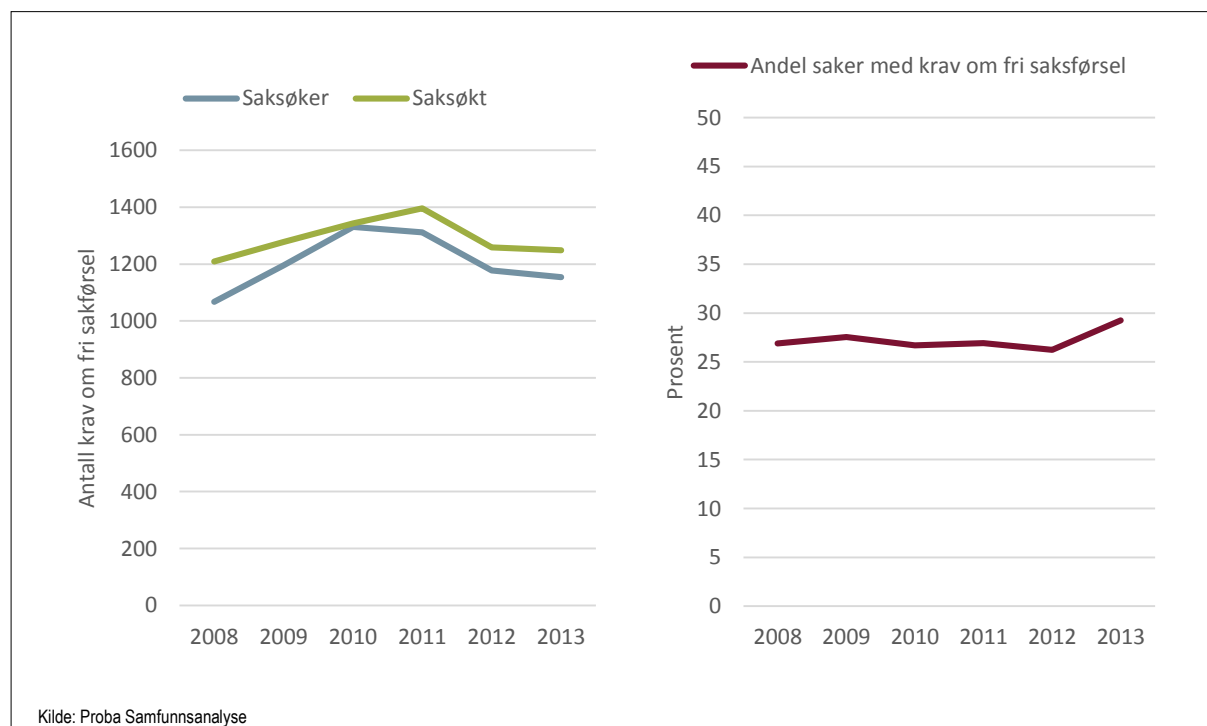
Figur 14 Gjennomsnittlige utbetalinger per sak i foreldretvister og andre tvister, inflasjonsjustert, 2009-2014.

Utgiftene i foreldretvister har altså hatt en nedgang siden 2012, noe som kan bety at man har klart å føre sakene utenfor rettsapparatet og derfor redusert kostnadene.

Figur 15 viser antall krav om sakførsel for saksøker og saksøkt (venstre) og andel av foreldretvistene med krav om fri sakførsel (høyre). Vi kan se at saksøkt generelt sett har flere krav om fri sakførsel enn saksøker. Antall krav gikk opp fra 2008 til 2011, og har sunket litt etter det. Ser vi på figuren til høyre ser vi at andelen av sakene med krav om fri sakførsel har vært stabil, kun med en liten økning i 2013.

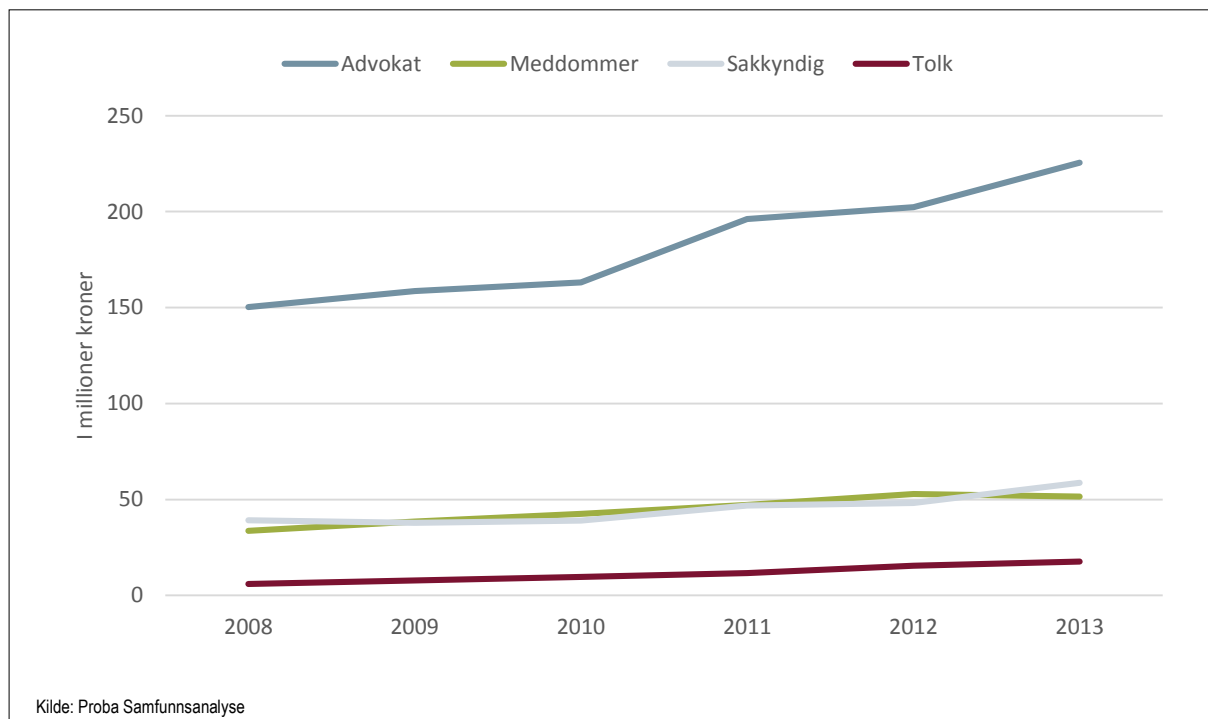
Figur 15 Antall krav om fri sakførsel for saksøker og saksøkt, og andel saker med krav om fri sakførsel. Foreldretvister.

Aktørene

Vi går videre og ser på utviklingen av utgiftene for de ulike aktørene, altså for advokater, meddommere, sakkyndige og tolker.

Figur 16 Utbetalinger til ulike aktører i alle tvistesaker

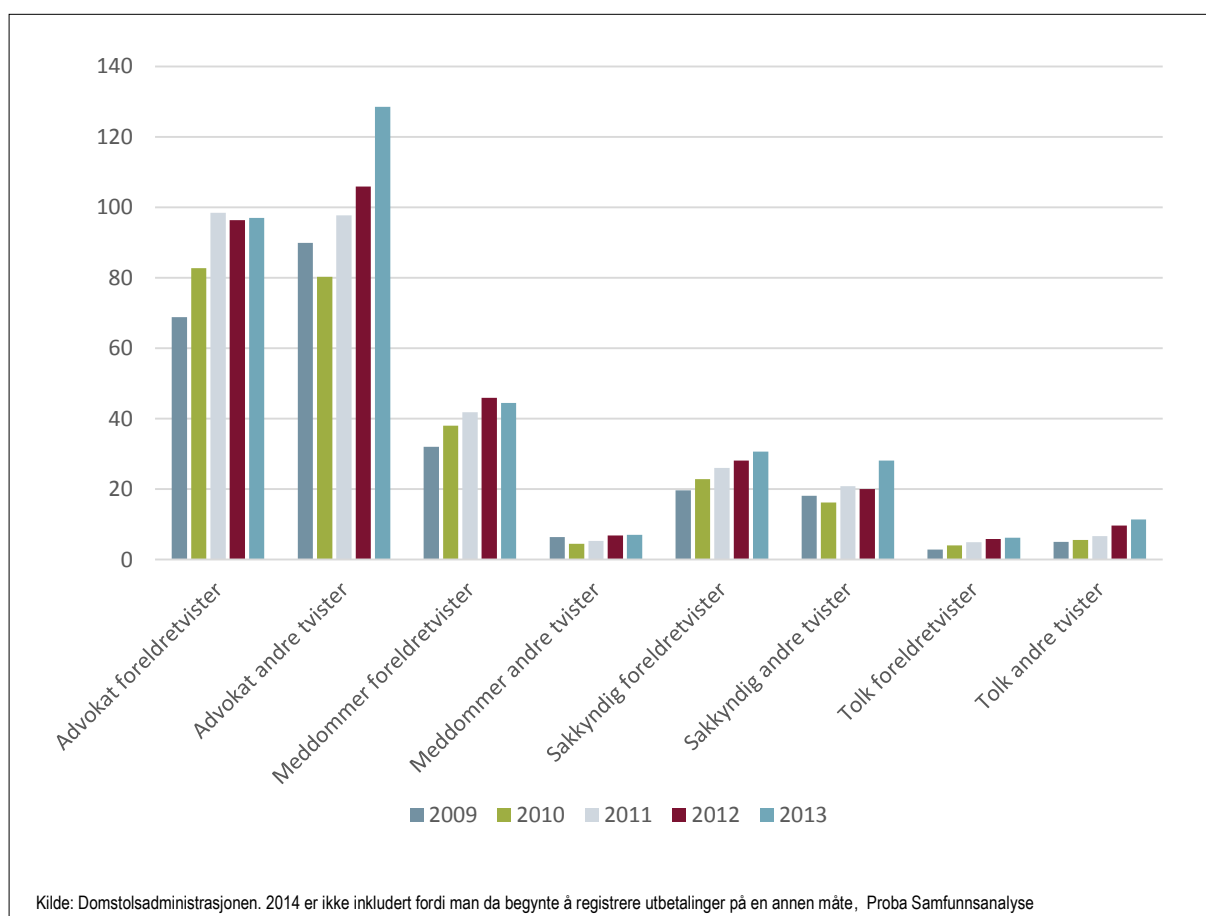

Figur 16 viser utbetalinger til ulike aktører, hhv. advokater, meddommere, sakkyndige og tolker. Figuren viser at advokatutgifter er klart størst og øker med 50 prosent i perioden, fra 150 mill. til 225 mill. Utgifter til meddommere og sakkyndige er forholdsvis likt og tolkeutgifter er klart minst.

Går vi så videre til å se på utbetalinger til ulike aktører for foreldretvister og andre tvister, Figur 17, er det spesielt for meddommere at utgiftene er svært forskjellig mellom foreldretvister og andre. Totale advokatutgifter i andre tvister øker kraftig i 2013. For foreldretvister er advokatutgifter stabilt like under 100 millioner i året i perioden 2011-2013, og skiller seg ut som den eneste kategorien som ikke har økt over tid. Tar man høyde for inflasjon er det en nedgang i advokatutgifter i foreldretvister.

Nedgangen i advokatutgifter i foreldretvister forklarer store deler av nedgangen i totale utgifter i foreldretvister, og gir støtte til ideen at man har klart å få til avtaler i meklinger i stedet for at saken er gått til hovedforhandling.

Figur 17 Totale utbetalinger til ulike aktører for foreldretvister og andre tvister, 2009-2013.

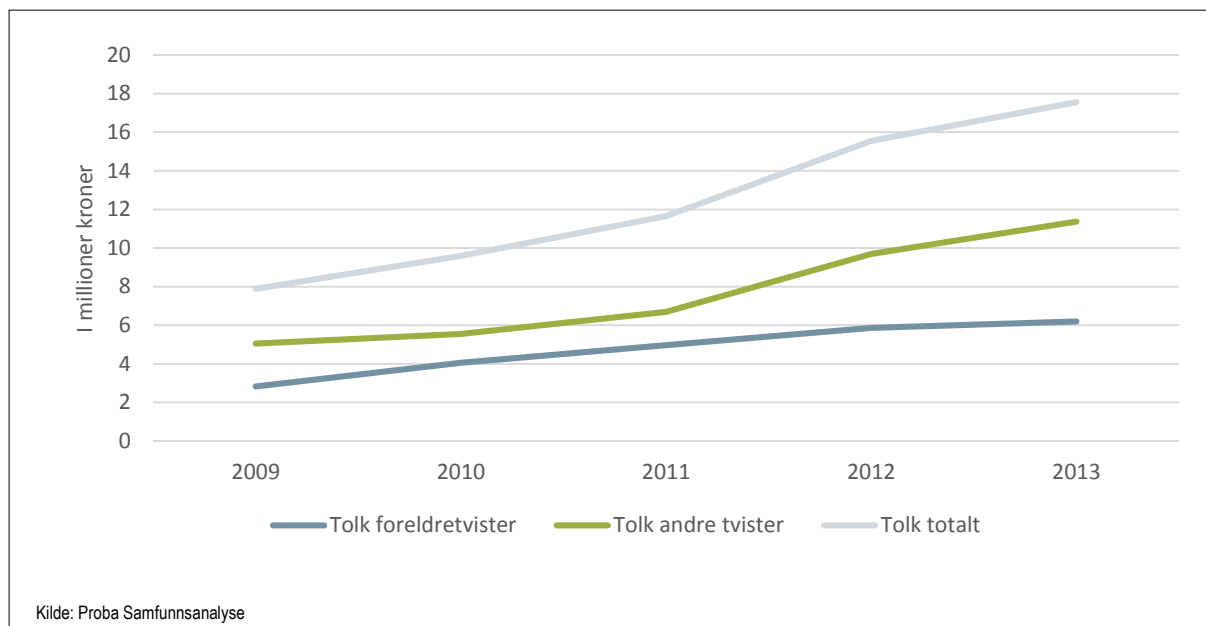

7.1.1 Tolk

Som vi så i figuren over, er tolkeutgiftene er totalt sett en liten utgiftspost.

Gjennom samtaler med tingrettsdommere ble vi opplyst om at foreldretvister ofte involverer minoritetsgrupper. En økning i tvistesaker mellom minoritetsgrupper vil sannsynligvis gi økte tolkeutgifter.

Figur 18 Totale utbetalinger til tolker i foreldretvister og andre tvister, 2009-2013

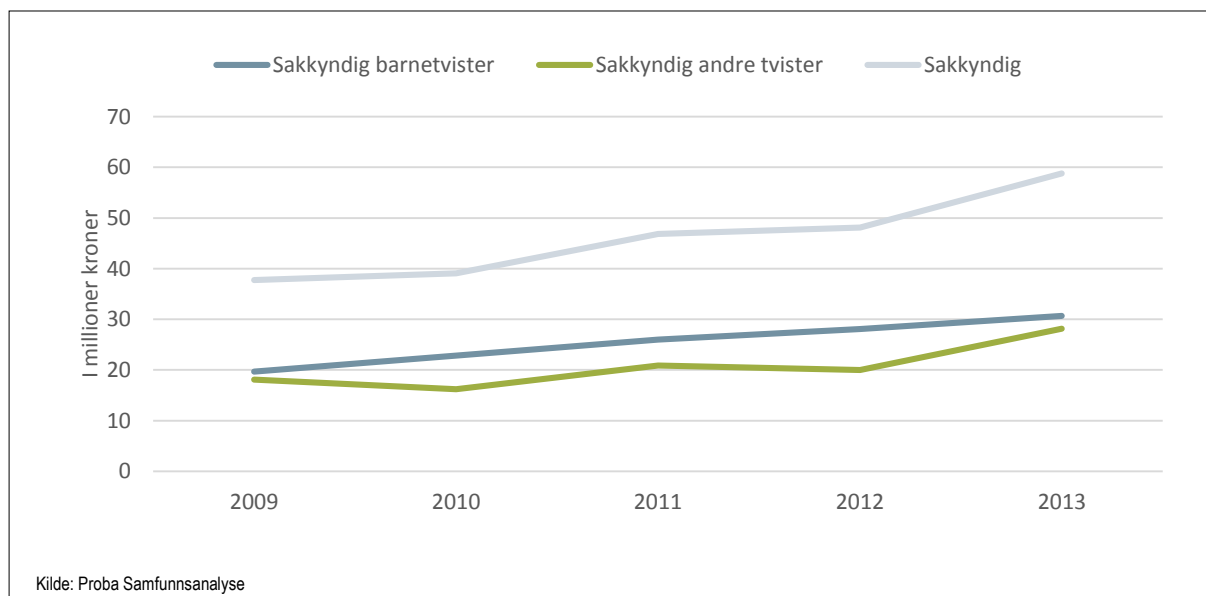
Figur 18 viser utviklingen for utbetalinger til tolk nøyere. Den totale utbetalingen til tolking økte med 120 prosent, dvs. langt sterkere enn andre utgifter. Veksten er litt sterkere for andre typer saker enn for barnelovssaker.

Vi finner altså støtte for at økte totale tolkeutgifter. Men som vi tidligere har vist, er det en reell nedgang i utgifter i foreldretvister etter 2011, og tolkeutgifter utgjør en liten del utgiftene i tvistesaker.

7.1.2 Økt bruk av sakkyndige?

Vi har også sett på om utgiftene tilknyttet sakkyndige har økt.

Figur 19 Totale utbetalinger til sakkyndige i foreldretvister og andre saker, 2008-2013

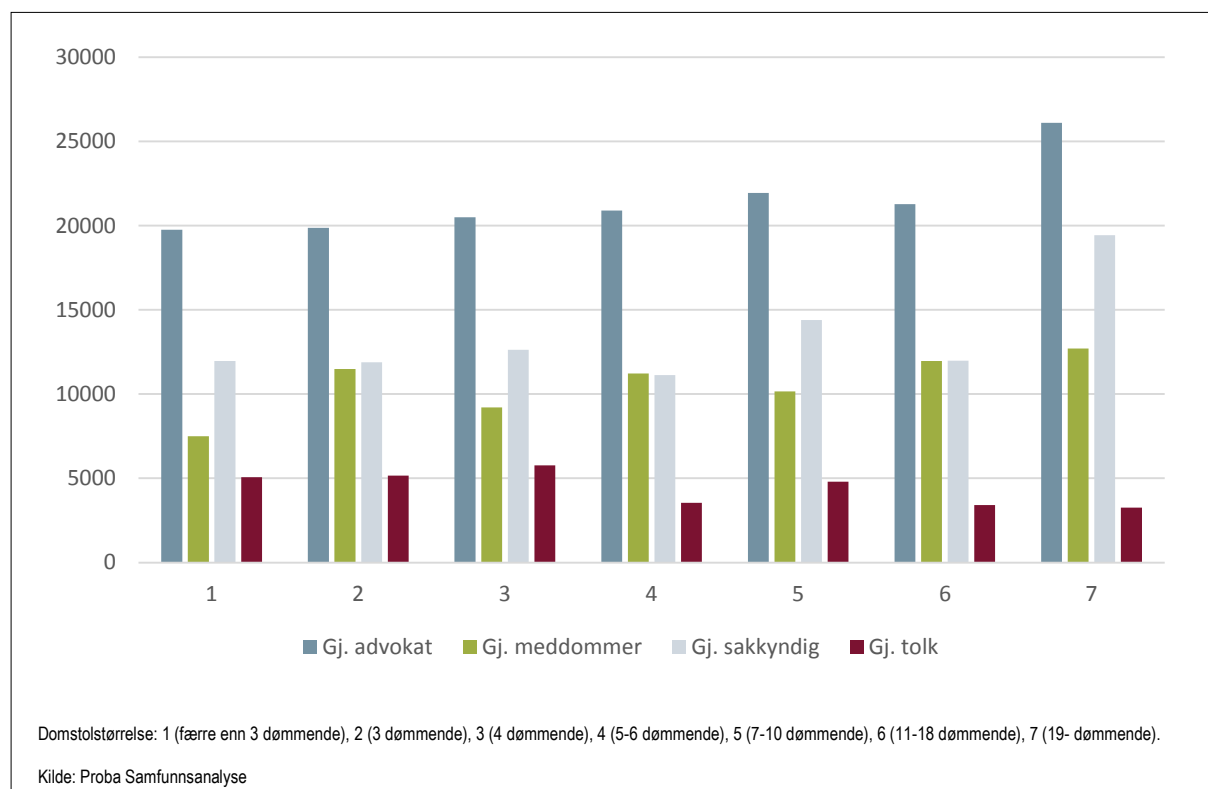

Figur 19 viser utviklingen i utbetalinger til sakkyndig i perioden 2009-2013. Utbetalingene øker med 50 prosent i perioden. Økningen er forholdsvis lik for foreldretvister og andre typer saker. Økningen representerer i stor grad økningen i ferdigbehandlede saker, så det er samlet sett ingen betydelig økning i bruk av sakkyndige i enkeltsaker.

7.2 FORSKJELLER MELLOM DOMSTOLER?

Vi går videre og ser på forskjeller i utbetalinger for ulike domstoler.

Figur 20 Gjennomsnittlig utbetalinger til aktører i foreldretvister fordelt på domstolstørrelse

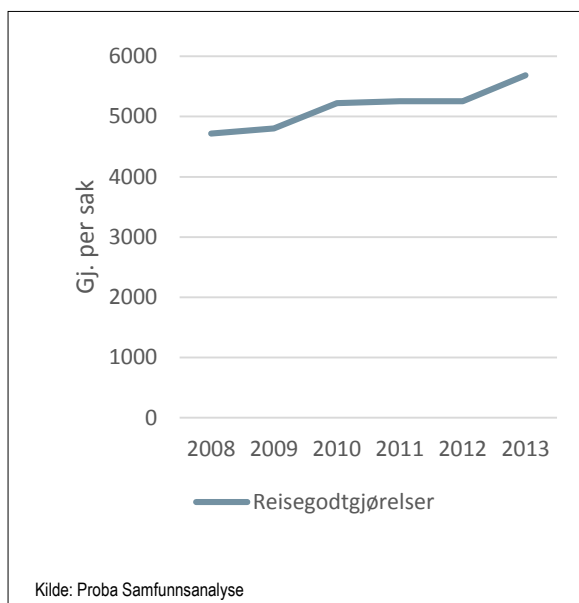

Figur 20 viser gjennomsnittlige utbetalinger i foreldretvister til ulike aktører fordelt på domstolstørrelse. Den generelle trenden er at utbetalingen i enkeltsaker øker med domstolstørrelse, unntatt for tolker hvor utbetalingene går ned.

7.3 UTGIFTER TIL REISEGODTGJØRELSER

En av problemstillingene for dette oppdraget var å undersøke domstolenes geografisk tilgjengelighet for partene. Registerdataene vi fikk utlevert fra domstolsadministrasjonen er anonymiserte og vi har derfor ingen informasjon om partene og hvor de reiser fra. Vi har heller ikke mulighet til å identifisere den enkelte domstol. Det vi vet er reiseutgiftene som blir registrert.

Kompensasjon for reiseutgifter utgjør en ganske ubetydelig del av kostnadene i domstolsadministrasjonen. Når vi likevel har sett nærmere på denne posten, er det fordi den kan indikere hvor geografisk tilgjengelig domstolen er for partene. Eventuell lang reisevei for å delta i rettsprosesser.

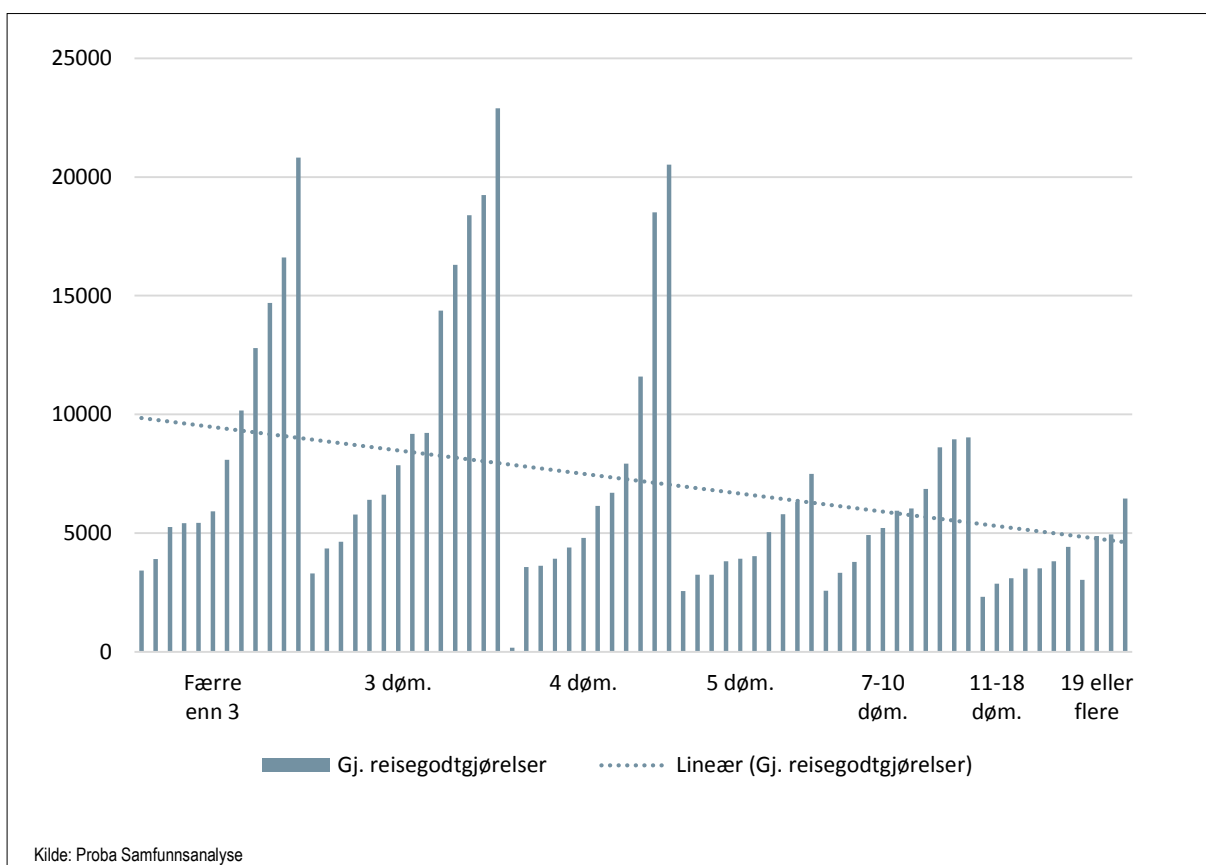

Figur 21 Utgifter tilknyttet sakførsel og reisegodtgjørelser per sak

Figur 21 viser utgifter til reisegodtgjørelser per sak. Gjennomsnittlig reisegodtgjørelser per sak øker fra 4700 kr til 5700 kr, dvs. 21 prosent. Det er høyere enn prisstigningen i perioden.

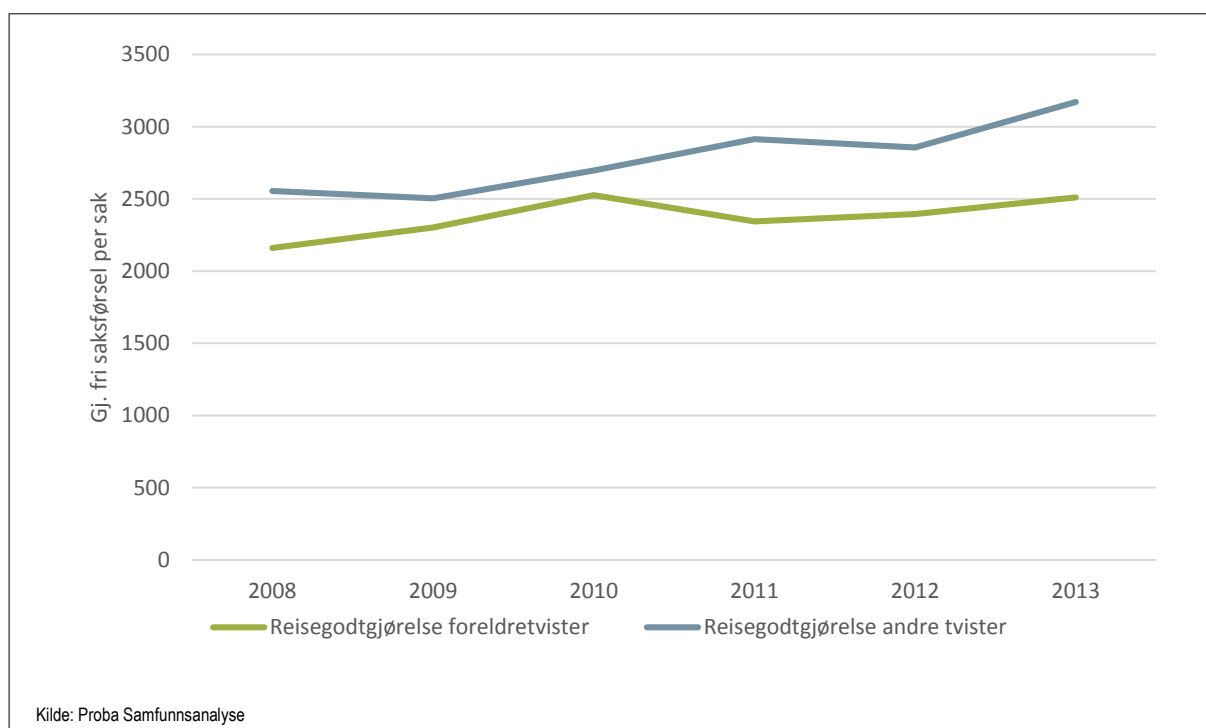
Figur 22 viser gjennomsnittlige utgifter til reisegodtgjørelse for ulike domstoler i foreldretvister. Utgiftene varierer mellom 2300 kr og 22900 kr. Som for utgiftene til sakførsel, har store domstoler langt lavere utgifter per sak enn små domstoler, og variasjonen mellom domstolene er mindre for store enn for små domstoler. Dette er ok fordi mange av de mindre domstolene ligger i distriktet, og er derfor mindre tilgjengelig og dyrere å reise til.

Figur 22 Gjennomsnittlige utgifter til reisegodtgjørelser for ulike domstoler i foreldretvister, gruppert på domstolstørrelse fra liten til stor, 2008-2014.

Figur 23 viser at utgiftene tilknyttet sakførsel er ganske lik for foreldretvister og andre saker. Utbetalingene til fri sakførsel var høyere for andre typer tvister enn for foreldretvister inntil 2010, og har etter det ligget rett under. For reisegodtgjørelser ligger utgiftene noe lavere for foreldretvister sammenlignet med andre.

Figur 23 Utgifter til reisegodtgjørelser for foreldretvister og andre, 2008-2013

I kapittel 10 diskuterer vi også om det er krevende for domstolene å få tak i sakkyndige i foreldretvist-saker. Intuitivt antar vi at det er mer utfordrende å få tak i sakkyndige for domstoler i distriktet enn i byene, men vi finner ikke en signifikant forskjell. Det kan være fordi det er relativt færre domstoler i distriktet som har respondert på undersøkelsene enn det er antall domstoler i distriktet.

7.4 OPPSUMMERING

Totalt sett har det vært en økning i ressursbruken i foreldretvistsaker de siste årene, men denne økningen kan forklares av økt antall saker. Ressursbruken per sak ikke endret seg noe særlig de siste fem årene dersom vi justerer for inflasjon. Blant aktørkostnadene vi er spesielt interessert i er kostnadene til advokater den største på rett under 100 millioner. Det er ikke veldig overraskende at denne posten er størst siden det i alle saker er to advokater og de er med i hele prosessen. Utgifter til de sakkyndige var i 2014 på omtrent 30 millioner og utgifter til tolk på omtrent 6 millioner.

Dersom vi ser på utgifter knyttet til de enkelte aktørene i foreldretvistsaker finner vi at den største posten, utgifter til advokater, ikke har hatt noe stor grad av nominell endring, og dersom vi justerer for inflasjon har realkostnaden til advokater faktisk gått ned. Utgiftsposten med størst vekst posten til tolker, denne har vokst med 120 prosent de siste årene. Allikevel utgjør den en ganske liten del av totale utgifter

Dersom vi sammenligner utgiftene til de ulike gruppene av domstoler kan vi se at kostnadene til sakene er omtrent de samme. Den eneste gruppen som skiller seg ut er de største domstolen, som har noe høyere utgifter til aktørene per sak enn resten av gruppen.

I kartleggingen av ressursbruk har vi også undersøkt hvor stor andel av sakene som får innvilget fri rettshjelp. Denne andelen har stort sett vært stabil de siste fem årene med en liten økning fra 2012 til 2013, nå er andelen med krav om fri rettshjelp omtrent 30 prosent.

Spørsmålet om domstolens geografiske tilgjengelighet er vanskelig å besvare med den informasjonen vi har tilgjengelig, det nærmeste vi kommer er å se på reiseutgifter. Det er en del variasjon i reiseutgifter mellom domstoler av ulik størrelse. Noen av de mindre domstolene har betydelig høyere utgifter til dette enn de større domstolene i byene. Dette er allikevel ikke veldig overraskende siden mange av de små domstolene ligger mindre tilgjengelig til. Reiseutgiftene har ikke endret seg noe særlig de siste årene.

DEL 2: BEHANDLING

8. Saksgang

Kapitlet inneholder en redegjørelse for saksgangen i foreldretvister. I dette kapitlet diskuterer vi blant annet utenomrettslig meklings, bruk av saksforberedende møter, saksbehandlingstid, hvordan saker avsluttes og gjentatte søksmål.

Grunnprinsippet for saksbehandling i barnefordelingssaker er at hensynet til *barnets beste* skal være retningsgivende, barneloven § 48. Prinsippet skal være en styrende og overordnet norm for både dommere, advokater, meklere og andre som tar del i sakens behandling. I tillegg er hovedformålet å få domstolene til å *prioritere* barnefordelingssaker tidsmessig, slik at barnas rettssikkerhet blir styrket. Noen saker om foreldreansvar, samvær o.l., har et høyt konfliktnivå. Det er derfor nødvendig å ha et konfliktløsningssystem i de tilfeller som ivaretar hensynet til barnets beste, samtidig som det har legitimitet. Som Bendiksen og Haugli (2015) påpeker, inneholder barneloven regler og rammer for hvordan konfliktene skal løses i de tilfeller foreldrene ikke klarer å bli enige. Hensynet til barnets beste skal altså ivretas på alle stadier av konflikten mellom foreldrene, og dette hensynet skal gjenspeiles i de løsninger man forhåpentligvis kommer frem til.

Et vilkår for å reise sak, er at foreldrene kan legge fram *gyldig meklingsattest*, jfr. barneloven § 56, annet ledd, jfr. barneloven § 54. Starten på en barnefordelingssak er at partene må gjennom meklings, enten ved et familievernkontor, eller hos en offentlig godkjent mekler. Saksbehandlingsreglene innebærer blant annet at det skal være enklere for partene å anlegge sak ved såkalt forenklet stevning, uten hjelp av advokatbistand ved å fylle ut et skjema for å redegjøre for uenigheten. Skjemaset skal gjøre terskelen for å gå til søksmål lav.

Det aller viktigste skillet i domstolsbehandlingen av foreldretvister er mellom en forhandlingsbasert prosedyre og hovedforhandling. Utgangspunktet i foreldretvister er avtalesfrihet og meklings. Man skal forsøke å komme til enighet om en løsning, men i noen saker går man rett til hovedforhandling. Det gjelder de saker hvor dommeren vurderer at situasjonen er slik at saken ikke er egnet til å mekles. Før hovedforhandling skal dommeren normalt innkalle partene til et saksforberedende møte, hvor man vurderer og forsøker meklings, og dommeren har plikt til ikke å inngå forlik mellom partene som ikke er til barnets beste. Å avgjøre en sak uten hovedforhandling, sparer både partene og det offentlige for saksomkostninger. Det er ingen rettsgebyrer i barnefordelingssaker, men partene må selv dekke sine advokatkostnader.

Dommeren har betydelig skjønnsfrihet når det gjelder hvordan man gjør den konkrete saksbehandlingen. Dommeren skal på ethvert tidspunkt i saken vurdere om det er mulig å oppnå forlik mellom partene og legge til rette for det (barneloven § 59). Barneloven § 61 gir forholdsvis detaljerte regler for selve saksforberedelsen og saksbehandlingen. I barneloven § 61 første ledd nr. 1 er det bestemt at retten som hovedregel skal innkalle partene til et forberedende møte «for mellom anna å klarlegge tvistepunkta mellom dei, drøfte vidare bandsaminga av saks og eventuelt mekle mellom partene». I praksis har en del dommer et kort telefonmøte med advokatene før saksforberedende møte, dette kalles «planmøte». I

planmøte blir det ofte redegjort om videre saksgang, om det skal oppnevnes sakkyndig og andre praktiske spørsmål i forhold til saken. Det følger ikke av loven og er ikke obligatorisk. Saker med bekymring for omsorgssvikt (barnets omsorgssituasjon) skal i utgangspunktet ikke forsøkes mekles og bør gå direkte til hovedforhandling. I den nasjonale veilederen for behandling av foreldretvister er aktuelle temaer og aktiviteter for planmøter listet opp. Det er en relativt detaljert opplisting av mulige sjekkpunkter og aktiviteter som bør vurderes i et planmøte. Planmøte er beskrevet på side 1 til 3 i den nasjonale veilederen⁷.

Barneloven § 61 gir nærmere regler om oppnevning av sakkyndige og de sakkyndiges roller. De sakkyndige har en sentral rolle i meklingsordningen i foreldretvister. De sakkyndige gjør ikke bare utredninger, men kan også fungere som en mekler. Etter barneloven § 61 første ledd nr. 1. kan retten oppnevne en sakkyndig til å være med i de saksforberedende møtene. Retten kan også be den sakkyndige ha samtaler med foreldrene og barna, og gjøre undersøkelser for å klarlegge de faktiske forholdene i saken, med mindre foreldrene motsetter seg dette.

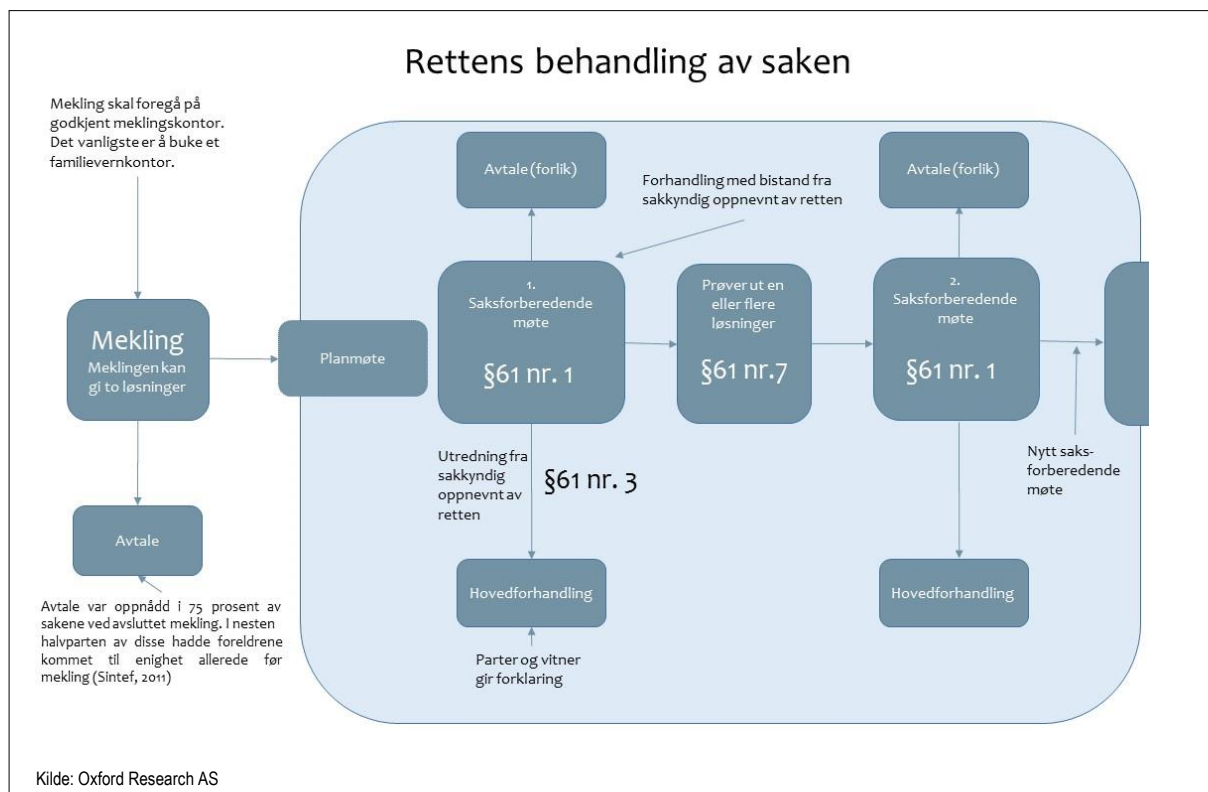
Det er lagt til grunn i praksis at dommeren og de sakkyndige kan ha kontakt også utenom rettsmøtene, men at partene bør orienteres om kontakten. Partene skal gis anledning til å uttale seg om hva den sakkyndige skal gjøre. I barneloven § 61 (1) nr. 3 er det angitt at sakkyndig også kan oppnevnes «til å uttale seg om eitt eller fleire av dei spørsmåla saka reiser». Dette er den sakkyndige rolle i utredning, det mange kaller den tradisjonelle sakkyndige-rollen. I foreldretvistsaker forkorter en gjerne rollen til den sakkyndige gjerne slik at man sier om den sakkyndige er oppnevnt i saksforberedende møter etter § 61 første ledd nr. 1 (saksforberedende) eller bl. § 61 første ledd nr. 3 (utredning)

Meklingsprosessen i barnefordelingssakene gir rom for at foreldrene kan prøve ut midlertidige omsorgs- og samværsordninger. I barneloven. § 61 første ledd nr. 7 er det bestemt at retten kan gi partene adgang til å prøve ut en foreløpig avtale i et nærmere angitt tidsrom. Retten kan oppnevne en sakkyndig eller en annen egnet person til å veilede partene i prøveperioden.

Figuren nedenfor forsøker å gi et forenklet bilde av domstolsbehandlingen av foreldretvister.

⁷ Utkast til nasjonal veileder pr januar 2016, som Oxford Research har fått itlgang til.

Figur 24: Forenklet modell av rettens behandling av foreldretvistsaker

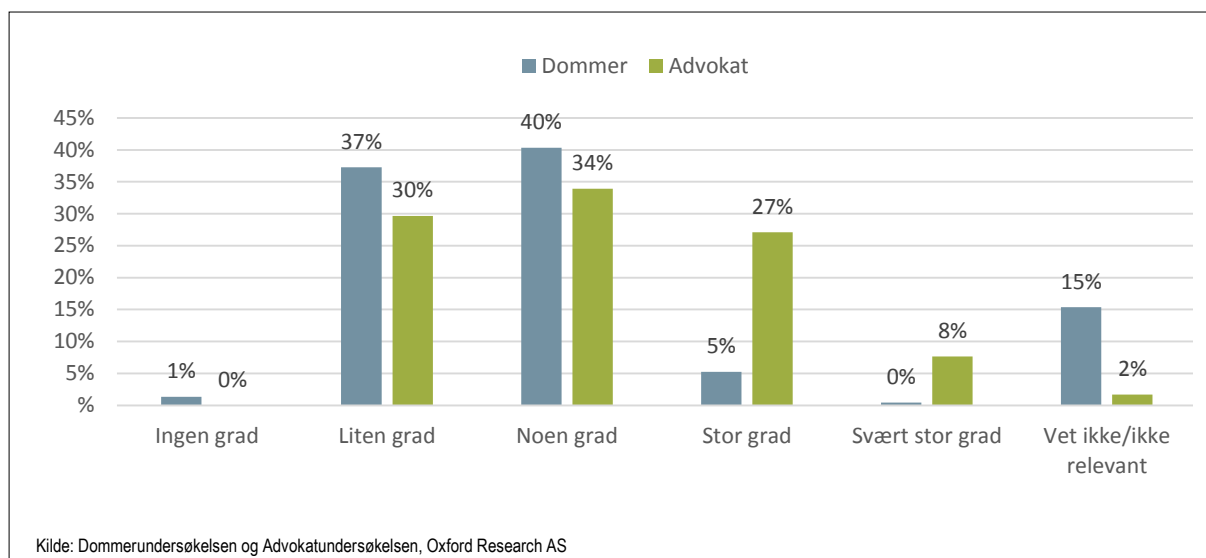

8.1 UTENOMRETTSLIG MEKLING

Første ledd i en foreldretvistsak er utenfor domstolen og før en eventuell stevning. Det er obligatorisk utenomrettslig mekling. Det er obligatorisk for alle par med barn under 16 år å delta på en slik mekling dersom de går fra hverandre. Denne meklingen skal foregå hos godkjent meklingskontor, vanligst er familievernkontorene. De aller fleste sakene blir løst her uten konflikt.

Figur 25 viser at det er ganske delte meninger mellom dommere og advokater om det har vært gjort tilstrekkelig mekling i forkant av stevning. Dommere mindre fornøyd med meklingen enn advokater, og vi vet fra intervjuer at både dommere og sakkyndige mener at flere saker kunne vært løst i familievernkontorene og dermed ikke gå til retten.

Figur 25: I hvilken grad mener du det har vært gjort tilstrekkelige meklingsforsøk hos mekler (i familievernet, gjennom advokat eller annen mekler) før stevning tas ut? (Dommer: n=229) (Advokat n=118)

Det er flere av dommerne som trekker frem at det er problematisk at familievernkontorene ikke kan dokumentere fra mekling, og at domstolen ikke kan motta informasjon fra familievernkontoret uten samtykke fra partene. Både dommere og sakkyndige ønsker styrket kompetanse hos familievernkontorene får å løse saker som ikke trenger å gå til retten. Flere av respondentene fra alle aktørgruppene trekker fram muligheten til å sende partene tilbake til familievernkontor for fortsatt mekling (etter §61 nr. 2) som en positiv ordning.

Tilbudet hos familievernkontorene markedsføres som "annenrangs" av flere advokater og til dels parter, sammenlignet med domstolens tilbud.

Dommer

Det ville ha vært en fordel med prosessuelle bestemmelser som i større grad tvang partene til å foreta reell mekling ved familiekontorene. Der har kompetansen og mulighetene utviklet seg betydelig de siste årene, og det er synd at denne ressursen ikke utnyttes bedre. Det går til tider an å sende saken "i retur" til familiekontoret, og også det bør gjøres oftere.

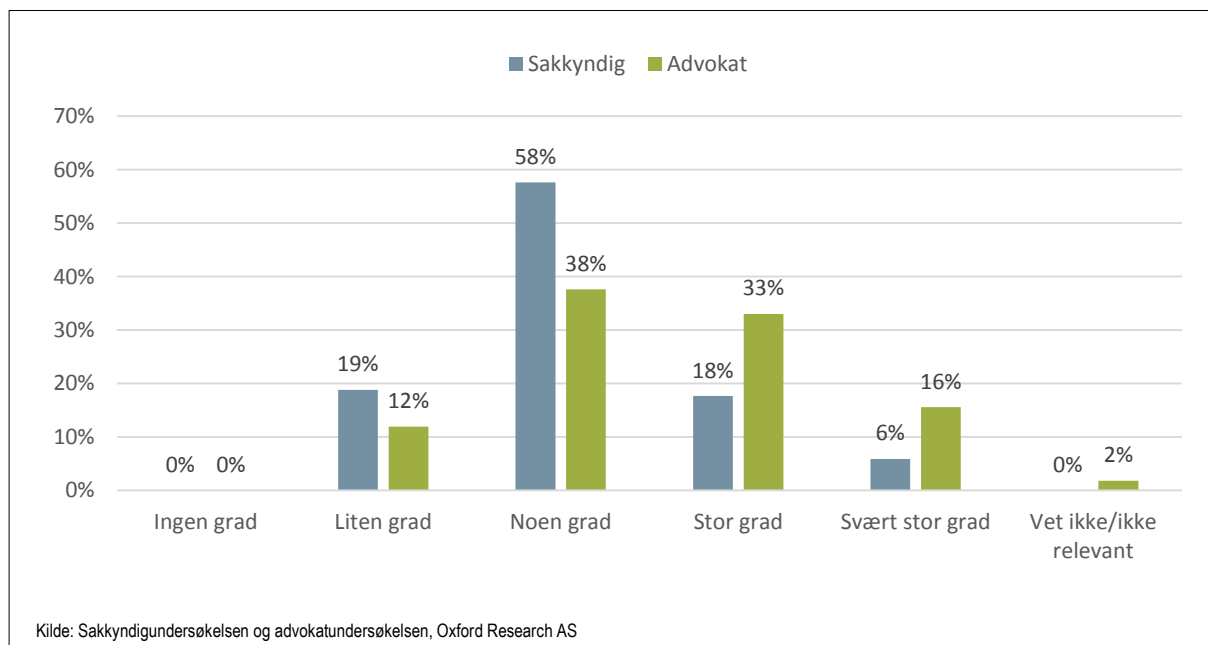
Dommer

8.2 SAKSFORBERENDENDE MØTE

I undersøkelsene ble både advokater og sakkyndige spurt om de opplever variasjon mellom hvordan dommere behandler foreldretvistsaker. Advokater opplever større variasjon enn sakkyndige. En forklaring på forskjellen kan være at sakkyndige har større innflytelse over saksgangen og er i større grad

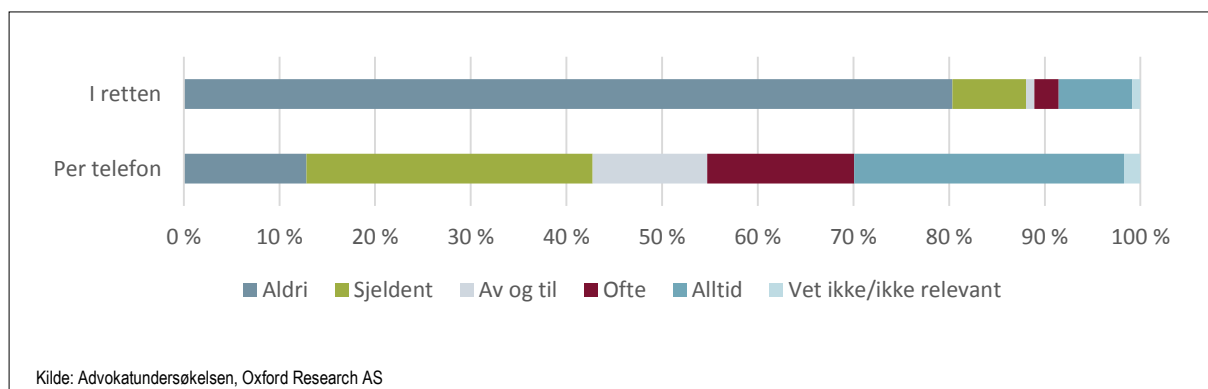
er med å avgjøre prosessen enn advokater. Slik kan sakkyndige selv bidra til at sakene de deltar i har saksgang tilpasset deres arbeid.

Figur 26 Har du erfart variasjon i hvordan dommerne behandler foreldretvister etter barneloven? (Advokater n=109)(Sakkyndige n=83)

Planmøte er en samtale mellom dommer og advokat i forkant av saksforberedende møte. Figur 27 viser hva som er advokatenes erfaring med planmøter. Figuren viser at det er vanligere å gjennomføre slike møter per telefon enn i retten, men praksisen varierer veldig.

Figur 27: Planmøter (n=117)

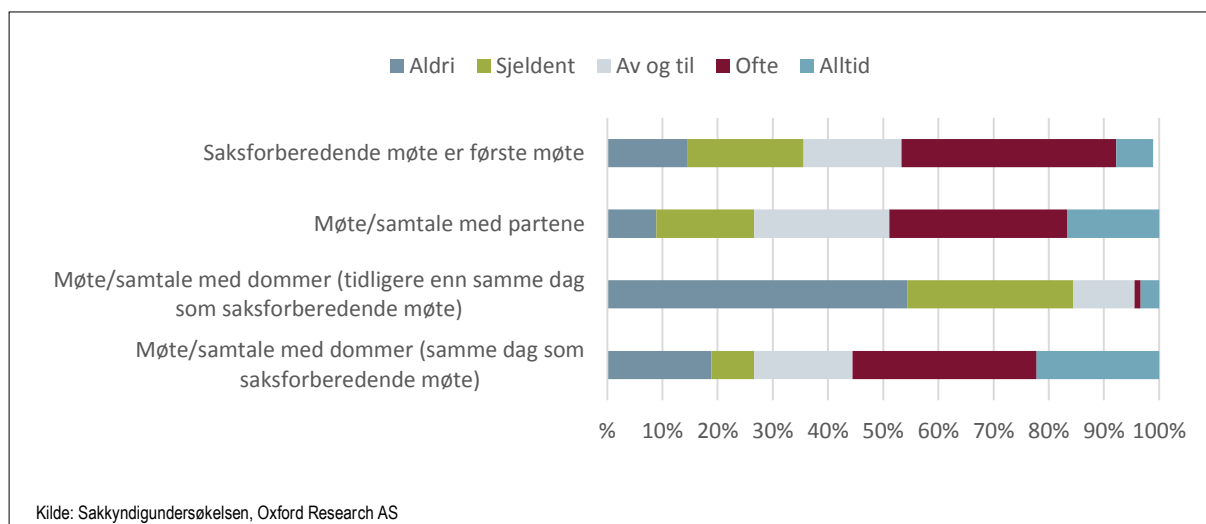

Som omreisende vet jeg nesten aldri hva jeg møter

Advokat

Figur 28 viser hva sakkyndige rapporterer er vanlig praksis for de i forkant av sakkysforberedende møter. Den figuren er et eksempel som viser hvor stor variasjon det er i prosessen rundt saksforberedende møte.

Figur 28: Hvor ofte deltar sakkyndige på noen av disse møtene før saksforberedende møte? (n=90)

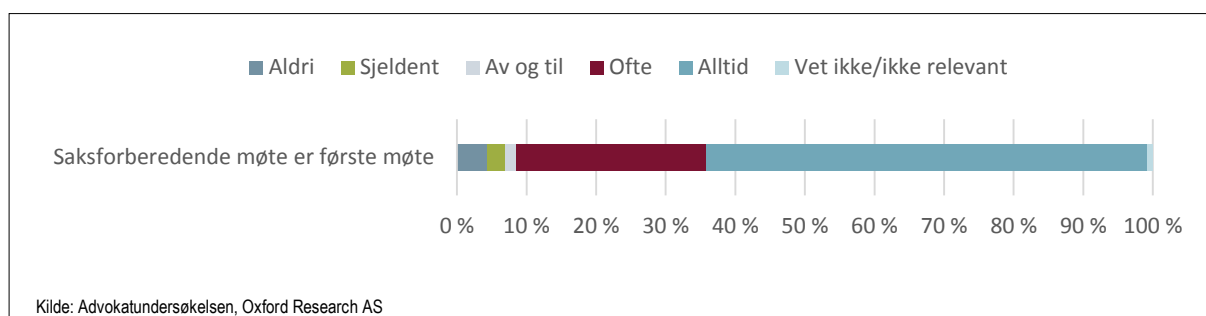

Jeg mener det er viktig at prosessen utføres på samme måte av alle dommere og i alle domstoler. Å ikke vite hvordan dommer ønsker rettsmøter og forhandlinger gjennomført påfører saken unødvendige kostnader og tids spille. Det er også viktig at en forbereder foreldrene på hva som kommer til å skje og hva som er forventet. Dette gir trygghet som ofte fører til gode løsninger og vellykkede forhandlinger ikke minst i saker der foreldrekonflikt er hovedtema.

Advokat

Vi har også spurt advokatene om saksforberedende møte er første møte de deltar på. For de fleste er dette tilfelle.

Figur 29: Spørsmål til advokater om saksforberedende møter (n=117)

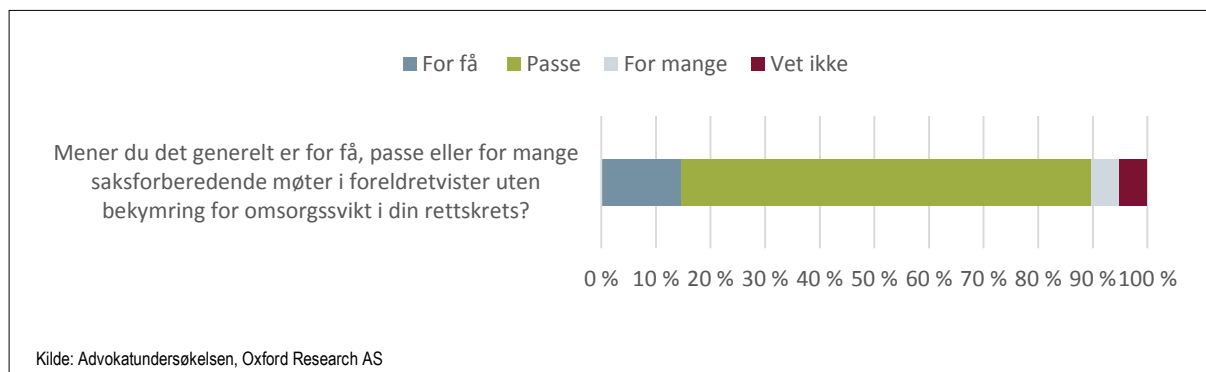
8.3 SAKSBEHANDLINGSTID

En av problemstillingene er å undersøke saksbehandlingstiden i foreldretvistsaker. Saksbehandlingssystemet Lovisa registrerer tiden som forløper mellom stevning og at saken avsluttes, som er en indikator på hvor lenge saken holdes for retten. Mange saker inkluderer prøveperioder, så lengden på saken er ikke nødvendigvis et problem. Vi har ikke registerdata på det andre tidsaspektet, som er hvor mange timer de ulike aktørene arbeider med saken (men utbetalingene til advokater og sakkyndige gir likevel nyttig kunnskap om eventuelle endringer over tid i kostnader og dermed samlet tidsbruk).

Vi har også diskutert saksbehandlingstid i intervjuene med de ulike aktørene. Hovedforklaringen på saksbehandlingstiden, er at det er de samme faktorene som avgjør som i andre saker. Foreldretvistsakene er prioriterte og det som kan være en utfordring er å ha ledig dager til beramning. Dette løses gjennom å låse noen dager i kalenderen for dommerne, slik at beramning av saker kan skje på kort varsel. Kapasitet er likevel en utfordring. Tilgang til sakkyndige og advokater kan være en faktor som forlenger tiden frem til beramning. Ellers vil i kjennetegn ved sakene og partene kunne ha stor betydning for i hvilken grad man forsøker løsninger etter barneloven § 61. nr 7. Antallet saksforberedende møter og hvor lenge dommer vurderer at det er hensiktsmessig med mekling, er avgjørende for saksbehandlingstiden. Når foreldretvister berammes med hovedforhandling, er det tilgang på sakkyndige og tiden til sakkyndig utredning som er hovedforklaringen på saksbehandlingstiden. Det er ingen spesielle forhold som har blitt utpekt som tidstyver.

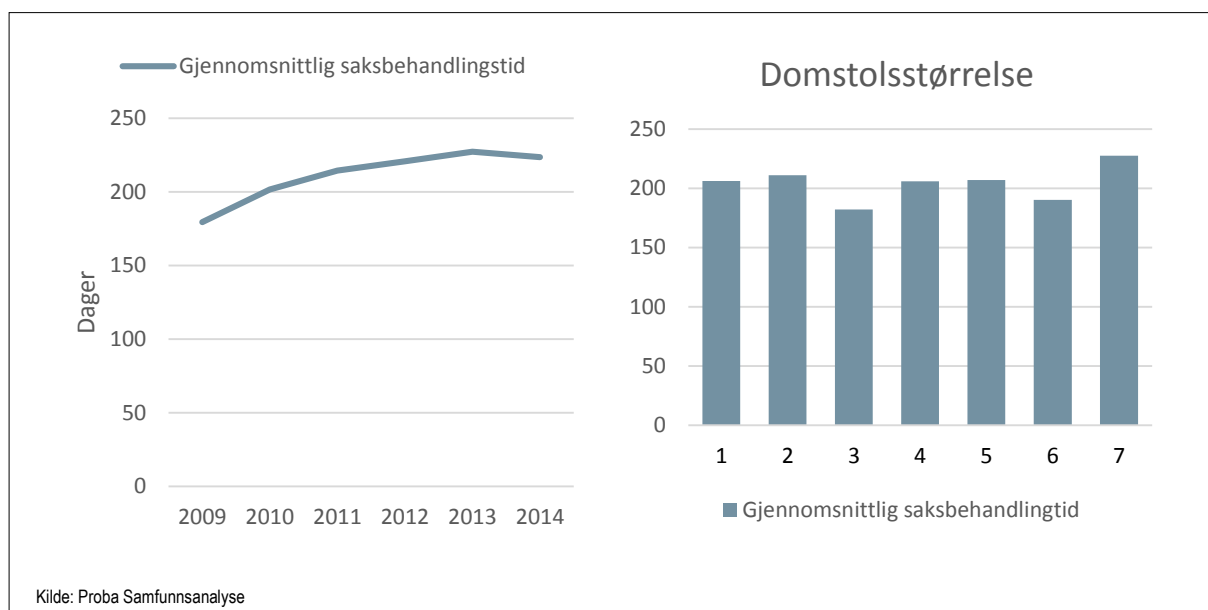
Antall saksforberedende møter har stor påvirkning på saksbehandlingstiden. Vi har derfor spurt advokatene om de mener det er for få, passe antall eller for mange saksforberedende møter. Som vi ser i Figur 30 er det fleste enig i at antall saksforberedende møter er tilstrekkelig slik ordningen er nå.

Figur 30: Om antall saksforberedende møter er tilstrekkelig (n=117)

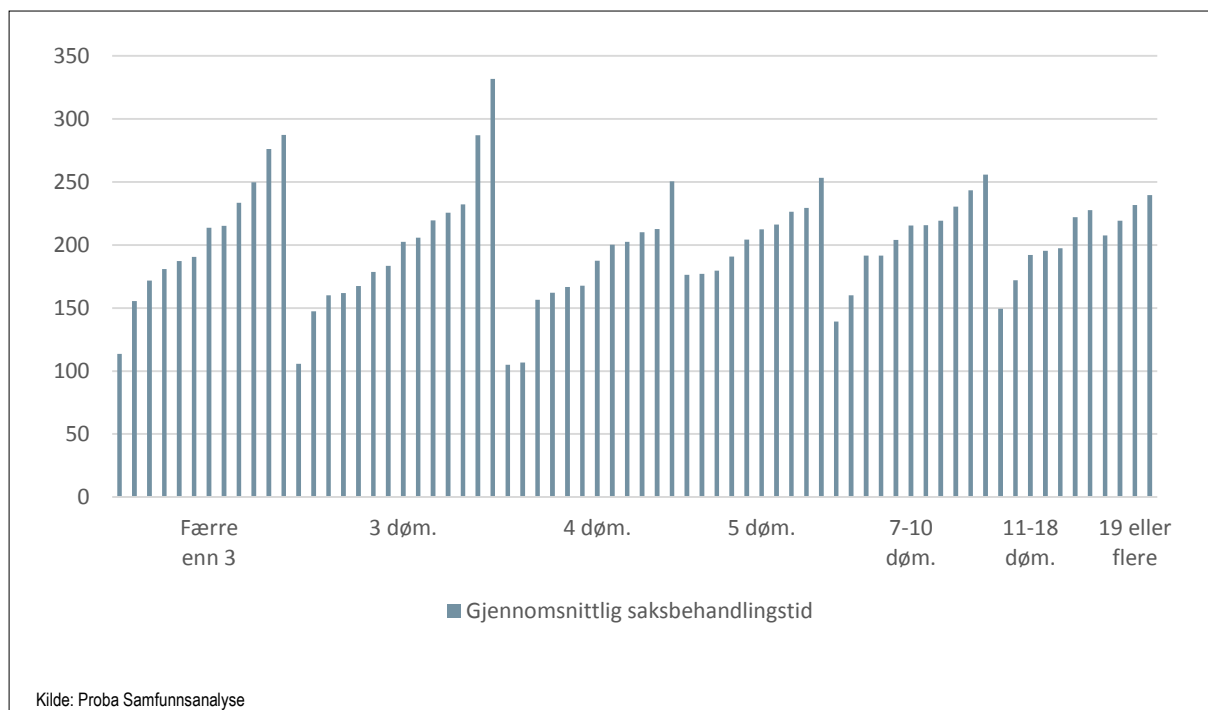
Figur 31 viser gjennomsnittlig saksbehandlingstid, totalt over tid og for ulik størrelse på domstolen.

Figur 31: Saksbehandlingstid, 2009-2014 (venstre), 2009-2013 (høyre)

Sakshandlingstiden har økt jevnt i perioden, en prosentvis økning fra mellom 2009 og 2013 på 26. Nedgangen i 2014 kan forklares av den sterke økningen i antallet ferdigbehandlede saker. Det er ingen systematisk sammenheng mellom domstolsstørrelse og saksbehandlingstid, men domstolene med flest dommere har lengst gjennomsnittlig saksbehandlingstid.

Figur 32 Saksbehandlingstid for enkeltdomstoler, gruppert på domstolsstørrelse fra liten til stor, fra vestre mot høyre.

Figur 32 viser gjennomsnittlig saksbehandlingstid for enkeltdomstoler gruppert på domstolstørrelse. Figuren viser at det er stor forskjell på saksbehandlingstiden for enkeltdomstolene og at variasjonen synker med størrelse. Hver stolpe representerer en domstol i gruppen.

I sin undersøkelse i 2008 fant Koch at omtrent halvparten av sakene med oppnevnt sakkyndig hadde saksbehandlingstid på over 6 måneder. Dette stemmer godt overens med våre resultater. Vi har ikke mulighet til å skille mellom saker med og uten sakkyndig, men inntrykket er at de aller fleste saker i dag får oppnevnt en sakkyndig.

Tabell 16: Saksbehandlingstid i saker med oppnevnt sakkyndig i 2005 (Koch, 2008)

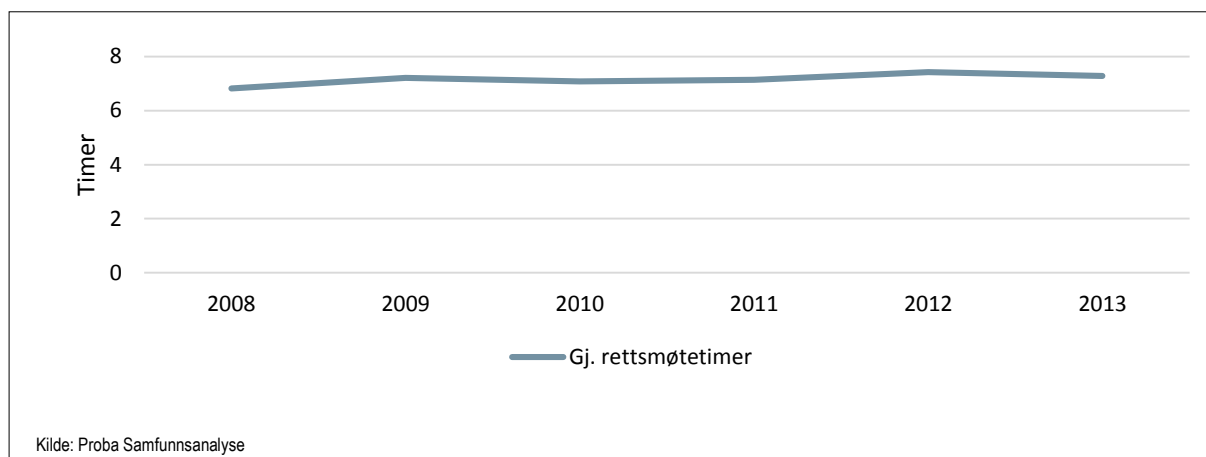
	saker i alt	< 3 mnd	3-6 mnd	6-9 mnd	> 9 mnd
Prosent	100 %	17.7 %	30.0 %	23.8 %	28.5 %

Kilde: Koch, 2008

Rettsmøtetimebruk

Figur 33 viser gjennomsnittlig rettsmøtetimebruk i perioden 2008-2013. Det har vært kun små endringer.

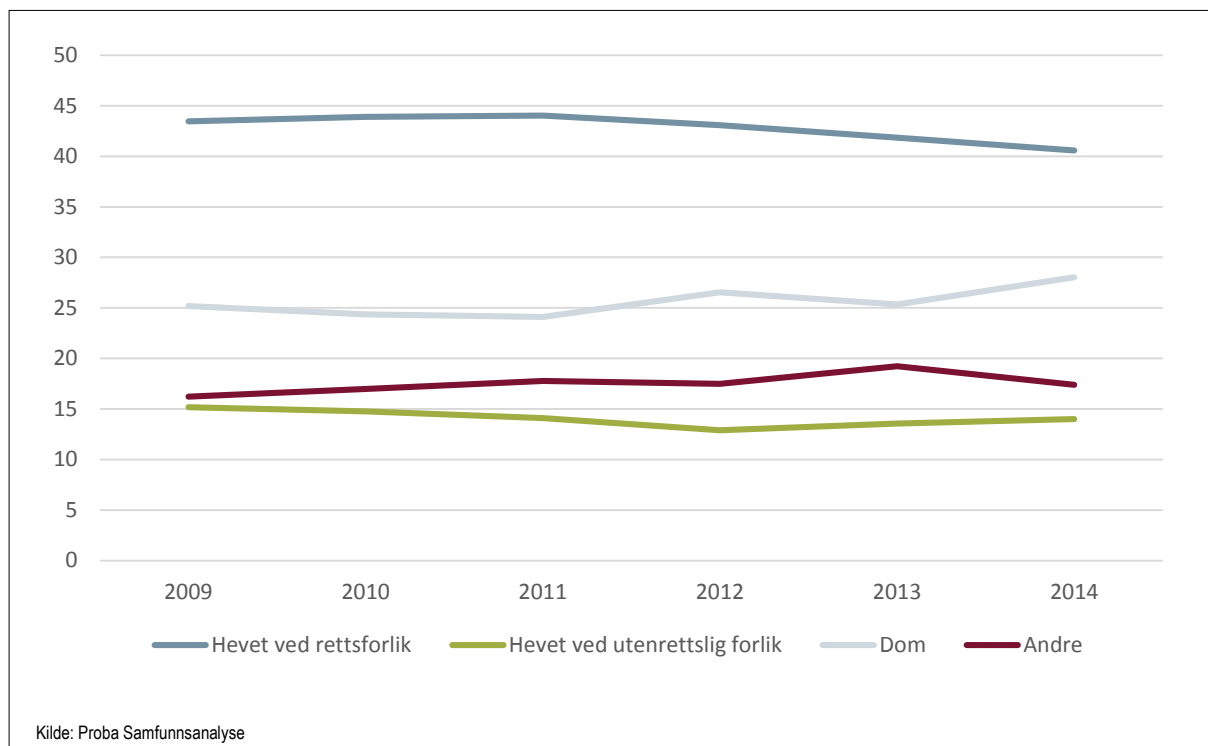
Figur 33 Gjennomsnittlig rettsmøtetimebruk, 2008-2013

8.4 HVORDAN SAKER AVSLUTTES

Domstolene har ulike former for avgjørelser: beslutning, kjennelse og dom. I løpet av en sak kan det fattes flere beslutninger og kjennelser, men kun én dom. 75 prosent av stevningene ender med en kjennelse og 25 prosent ender med dom.

Figur 34 Andelen saker som er hevet ved rettsforlik og utenomrettslig forlik, avsagt dom og andre. Stevninger 2009-2014.

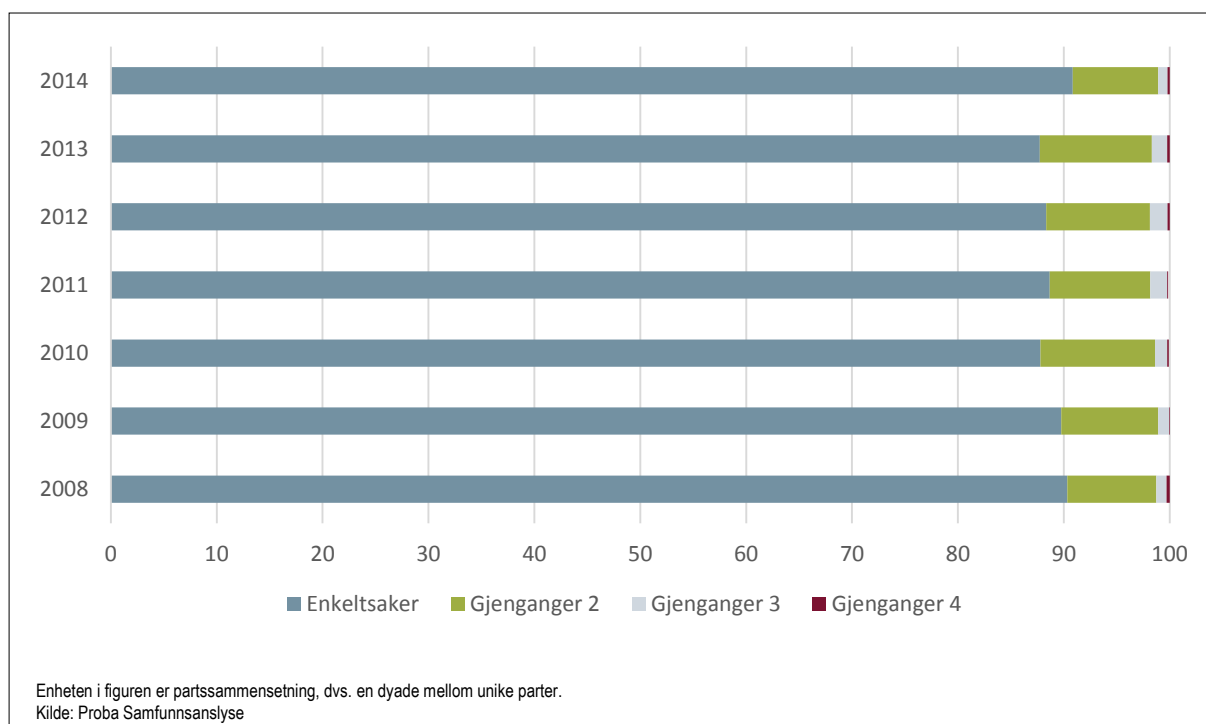
Figur 34 viser de vanligste avgjørelsene av barnelovsaker. Rettsforlik er det hyppigste utfallet, men denne andelen har falt noe siden 2011. Andel dommer har økt noe, mens det har vært mindre endringer i andelen som avsluttes ved utenomrettslig forlik. "Andre" inkluderer bl.a. "trukket" og "avvist".

8.5 GJENTATTE SØKSMÅL

Oppdraget inkluderer kartlegging av gjentatte søksmål i foreldretvistsaker. Den lille eksisterende kunnskapen om gjentatte søksmål indikerer at disse sakene i hovedsak kan forklares med forhold hos partene. Nord-Troms tingrett gjennomførte en opptelling og kom fram til at ca. 20 prosent av sakene kom inn på nytt etter en stund. Bendixen og Haugli (2015) skriver på side 149 at: «Erfaringen er at det ofte er en eller annen form for personlighetsproblematikk hos en eller begge parter i disse sakene og at konflikten fremstår som uløselig». Koch (2008) har også undersøkt gjentatte søksmål ved å spørre partene om deres sak hadde vært oppe tidligere, hun fant at nesten 1/3 av sakene var gjengangere.

I oppdraget skal vi undersøke andelen parter som gjentar søksmål og om andelen slik gjengangere endrer seg over tid. Vi har definert gjengangere ved at kombinasjonen av de to partene går igjen i flere saker. Vi vet imidlertid ikke om det er det samme saksforholdet som prøves flere ganger. Gjengangere omfatter hos oss ikke enkeltpersoner som er med i flere saker med ulike motparter. I registerdataene overlevert fra domstoladministrasjonen er alle partene anonymisert og tildelt et unikt ID-nummer basert på deres navn.

Figur 35 Andel gjengangere i foreldretvister 2008-2013

Figur 35 viser andel gjengangere i foreldretvister. Enkelt saker betyr at partene i en sak kun er registrert med en sak. Gjenganger 2, betyr at partene har to saker, osv. Figuren viser at i overkant av 10 prosent av partskombinasjonene er gjengangere. Andelen har vært ganske stabilt over tid. Det er en liten økning fra 2008 til 2010 som kan forklares av at vi ikke har data fra perioden før 2008, slik at parter som allerede har hatt en sak før 2008 ikke telles som gjengangere tabellen.

Det er ganske store forskjeller i andelen saker som er gjentatt. De ulike kartleggingene har hver sine metodiske svakheter som kan bidra til å forklare forskjellene. Den største svakheten med vår metode er at vi bare fanger opp en kort tidsperiode, saker mellom 2008 og 2014. Dersom det er lengre tid mellom gjengangerne får vi ikke disse med i vår analyse. En annen svakhet er at ID-numrene som vi bruker er basert på navn, og vi fanger dermed ikke opp de saker hvor den ene parten har byttet navn, for eksempel ved en skilsmisse. Sannsynligvis gjelder ikke dette en stor gruppe. I undersøkelsen til dommerne stilte vi et fritekstspørsmål om kjennetegn til gjentatte søksmål, det var 25 dommere som valgte å ikke svare på spørsmålet og omtrent 20 som rapporterte at de aldri har hatt en gjentatt sak. Dette er også en indikasjon på at gjentatte søksmål ikke kommer så ofte at alle dommere er kjent med denne type saker.

Som nevnt benyttet Koch (2008) undersøkelsen til partene for å avgjøre om saken deres har vært oppe tidligere. Denne metoden har to metodiske svakheter som vi ønsker å trekke fram. Den første er metodiske svakheten er en seleksjonsfeil, det er mulig at de partene som har vært i systemet flere ganger har større sannsynlighet for å svare på undersøkelsen. Den andre metodiske svakheten gjelder partenes forståelse for hva som menes med at «saken har vært oppe tidligere». Det har blitt trukket fram av flere aktører at partene kan ha vansker med å skille mellom ulike instanser i sine saker, er saken i fylkesnemnd, familievernkontor, domstol etter barneloven eller domstol etter barneverntjenesteloven?

8.5.1 Kjennetegn og årsaker

I dommerundersøkelsen gav vi respondentene mulighet til å åpent kommentere kjennetegn- og årsaker til gjentatte søksmål. Svarene på dette tekstfeltet var veldig entydige og vi har derfor valgt å presentere de i form av en ordsky. Denne ordskyen viser de hundre mest brukte ordene i tekstsvarene, og størrelsen på ordet indikerer hyppigheten dette ordet ble gjentatt. Totalt 168 dommere svarte på dette spørsmålet. Påstanden «høyt konfliktnivå mellom foreldrene» gikk igjen flest ganger, totalt 102 av de 168 svarte at dette var det vanligste kjennetegnet til gjentatte søksmål.

Figur 36: Ordsky om kjennetegn og årsaker til gjentatte søksmål (n=168)

At så mange av respondentene svarte at gjentatte søksmål er preget av «høyt konfliktnivå», tyder på at dette er en kjent problemstilling for dommere. Det finnes ikke en formell definisjon av begrepet, men vi har gjennom fritekstsvarene plukket ut noen fellestrekk. De fleste gjentatte søksmål er altså ifølge aktørene preget av et veldig høyt konfliktnivå mellom foreldrene. Ofte er det ikke nødvendigvis konflikt om barnet, men en mulighet til å fortsette en personlig konflikt partene imellom. Det kan for eksempel være bitterhet over et samlivsbrudd, liten vilje til å kommunisere, ønske om å gjøre motparten vondt, etc. Mange av respondentene påpeker også at gjentatte søksmål også ofte inkluderer rusproblematikk eller personlighetsforstyrrelser hos en av partene, dette presenteres ofte i form av lite forståelse og empati for motparten. Det ofte ikke barnets beste eller barnets behov som er bakgrunnen for at et søksmål blir gjentatt.

[Årsaken til gjentatte søksmål er] foreldres subjektive oppfatning av rettferdighet for seg selv og bitterhet mot den andre forelder.

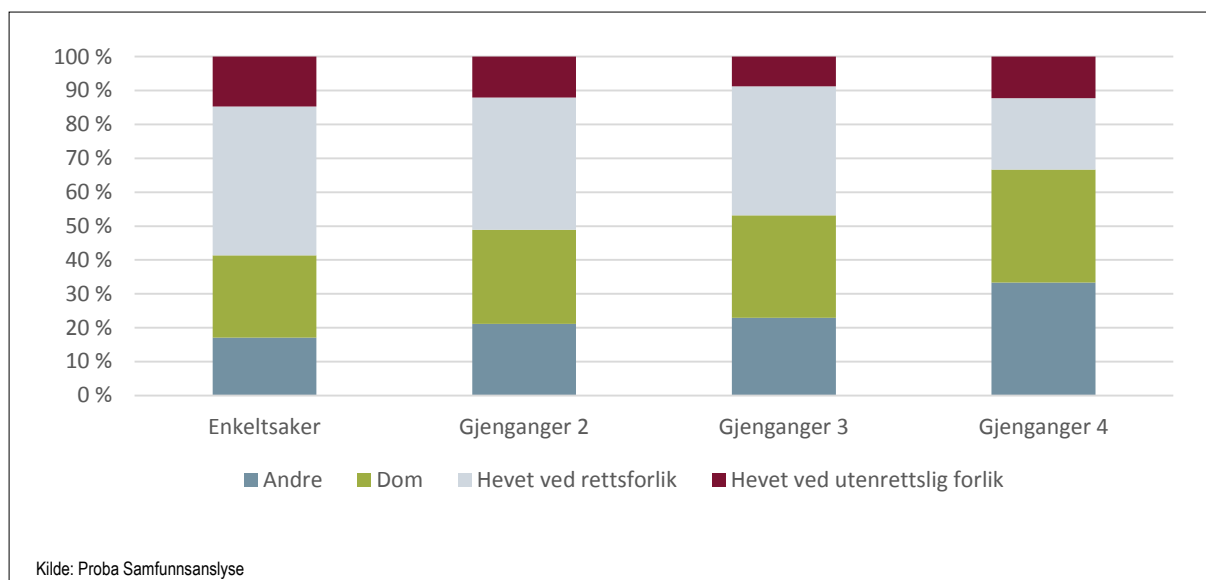
Dommer

[Kjennetegn ved gjentatte søksmål] Store personlighetsforstyrrelser hos en av partene – forholder seg ikke til avtaler – ser ikke barnas behov.

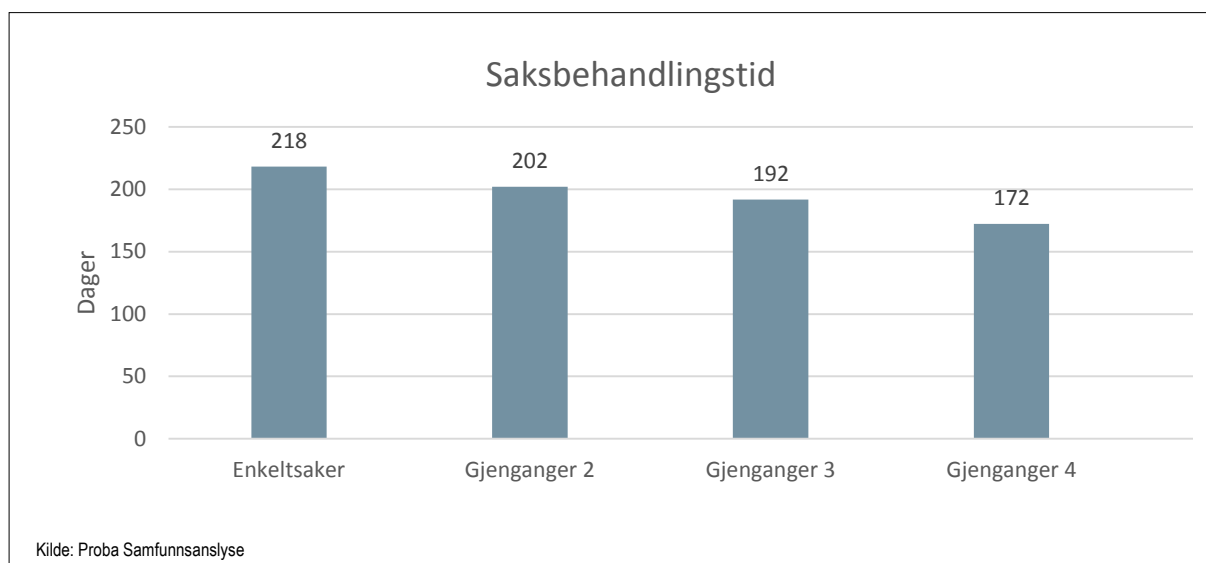
Sakkyndig

Selv om de fleste sakene handler om foreldrenes konflikt, er det også en del som kommer opp på grunn av endrede forhold, som at den ene parten skal flytte eller at den ene parten har ny samboer. En annen årsak kan være at saken ikke ble godt nok behandlet første gang i tingretten, for eksempel at spesielle utfordringer ikke ble løst eller at det ikke ble forsøkt nok midlertidige avgjørelser. Når en sak avsluttes ved dom er det stort sett alltid en part som er mindre fornøyd.

Figur 37: Fordeling på hvordan gjentatte søksmål avsluttes

Tabellen viser ulike typer avgjørelser i enkeltsaker og gjengangersaker (saker med stevning). Det er en betydelig høyere andel saker som er hevet ved rettsforlik i enkeltsaker enn gjengangersaker. Det er en høyere andel dommer og andre typer avgjørelser (eks. trukket, hevet, avvist) i gjengangersaker. Det er også generelt færre saker som er hevet ved utenrettslig forlik i gjengangersaker. Merk at gruppene for tre og fire gjenganger inneholder veldig få saker.

Figur 38: Gjennomsnittlig saksbehandlingstid i gjentatte søksmål

Figuren viser saksbehandlingstid for enkeltsaker og gjengangersaker (med stevning), og viser at den gjennomsnittlige saksbehandlingstiden synker i sak nummer to, tre og fire. Dette kan være fordi saken har vært oppe tidligere, og er dermed allerede belyst til en viss grad.

8.6 OPPSUMMERING

Kartleggingen viser at det er ganske delte meninger mellom dommere og advokater om det har vært gjort tilstrekkelig mekling i forkant av stevning. Dommere er mindre fornøyd med meklingen enn advokater, og vi vet fra intervjuer at både dommere og sakkyndige mener at flere saker kunne vært løst i familievernkontorene og dermed ikke gått til retten. Både dommere og sakkyndige ønsker styrket kompetanse hos familievernkontorene for å løse saker som ikke trenger å gå til retten. Flere av respondentene fra alle aktørgruppene trekker fram muligheten til å sende partene tilbake til familievernkontor for fortsatt mekling (etter §61 nr. 2) som en positiv ordning for å løse konflikter og skape bedre kommunikasjon mellom partene.

Planmøte er en samtale mellom dommer og advokat i forkant av saksforberedende møte. Det er vanlig å gjennomføre slike møter per telefon. Det er ikke alle domstoler som bruker planmøter.. Kartleggingen viser betydelig variasjon når det gjelder gjennomføringen av og bruken av saksforberedende møter.

Når vi har undersøkt saksbehandlingstiden, har vi sett på tiden mellom stevningen registreres og saken avsluttes. I 2014 var den gjennomsnittlige saksbehandlingstiden på 223,5 dager, eller omtrent 6-7 måneder. Foreldretvistsaker er avhengig av å bruke lang tid, blant annet for å teste ut eventuelle prøveordninger underveis. Hovedforklaringene på saksbehandlingstiden frem til beramming, er at det er de samme faktorene som avgjør som i andre sivile saker. Tilgang til sakkyndige og advokater kan være en

faktor som forlenger tiden frem til beramning. Når foreldretvister berammes med hovedforhandling, er det tilgang på sakkyndige og tiden til sakkyndig utredning som er hovedfaktorer som påvirker saksbehandlingstiden. Når det gjelder den totale saksbehandlingstiden i foreldretvistsaker der det er flere saksforberedende møter og I våre samtaler med de ulike aktørene er de fleste enig om at sakene tar den tiden som er nødvendig, det har ikke kommet fram noen spesielle ledd i prosessen som tar unødvendig lang tid. Dersom man ønsker å redusere tidsbruken, er det bedre heller prøve å løse flere saker i utenomrettslig mekling. Dersom sakene kuttes ned i behandlingstid kan det være at partene ikke blir fornøyd, og saken kommer tilbake senere.

Tiden brukt i rettsmøte har ikke forandret seg de siste årene, og den tilsvarer omtrent en arbeidsdag.

Koch (2008) rapporterer at 78 prosentene av alle sakene i 2005 blir avsluttet med rettsforlik, og at de resterende 22 prosentene avsluttes med dom. I registerdataene fra 2014 er posten Koch referer til som rettsforlik delt inn i de tre kategoriene; rettsforlik (40,5 prosent), utenomrettslig forlik (14,0 prosent) og andre (17,5) prosent. Sammenlagt er dette totalt 72 prosent, altså en nedgang på seks prosentpoeng. Andelen saker som avsluttes med dom hatt en økning fra 22 prosent til 28 prosent i samme periode. Tallene er ikke direkte sammenlignbare siden det ene er registerdata og de andre er selvrappoert.

Det er i overkant av 10 prosent av sakene som går igjen som gjentatte søksmål, og denne andelen er ganske stabil for de årene som er målt her. Det er en større andel av de gjentatte søksmålene som avsluttes ved dom, enn de foreldretvistsakene som bare er opp en gang. Informantene i den kvalitative datainnsamlingen var gjennomgående enig i at hovedårsaken til gjentatte søksmål var svært høyt konfliktnivå mellom foreldrene.

9. Bekymringssaker

I dette kapitlet redegjør vi for domstolenes behandling av saker hvor det er bekymring for barnets omsorgssituasjon på grunn av vold, psykiatri, rus eller overgrep. I kapittel 6 har vi diskutert om det er noen særlige rutiner eller tiltak i domstolene for saker der det er bekymring for barnets omsorgssituasjon. Kapitlet har følgende delkapitler: Omfang og kjennetegn, virkemidler og fremgangsmåter, melding til barnevernet, parallelle saker og høring av barn.

9.1 OMFANG OG KJENNETEGN

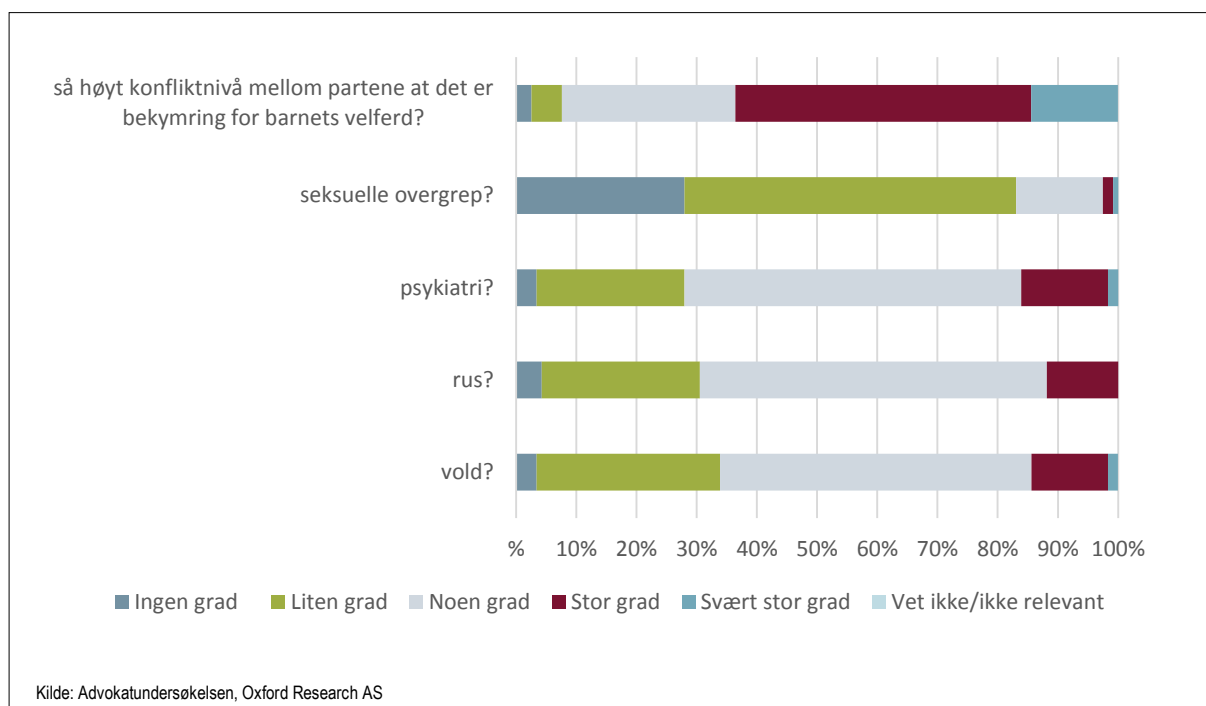
I undersøkelsen til dommerne spurte vi omtrent i hvor mange av foreldretvistsakene dommerne var involvert i 2015, var det *påstand* om bekymring for barnet (vold, rus, psykiatri, overgrep). Tabellen nedenfor viser at dommerne rapporterte om at det var påstand om bekymring for barnet i 34 % av sakene (633 saker).

Tabell 17: Antall bekymringssaker undersøkelsens utvalg av dommere

	Antall	Andel
Foreldretvist saker totalt	1868	100 %
Bekymringssaker	633	34 %

Figur 39 viser hvilke temaer advokater mener som oftest preger foreldretvistsaker. De sakkyndige fikk samme spørsmål, og svarene fra sakkyndigundersøkelsen underbygger svarene fra advokatundersøkelsen. Figuren viser at det er høyt konfliktnivå som i stor grad preger foreldretvistsakene. Over 60 % av advokatene rapporterer at foreldretvistsakene i stor eller svært stor grad er preget av så høyt konfliktnivå mellom partene at det er bekymring for barnets velferd. Et annet viktig er at foreldretvistsakene ifølge advokatene i noenlunde samme grad er preget av psykiatri, rus og vold. Over 50 % av advokatene rapporterer at foreldretvistsakene i noen grad er preget av psykiatri, rus og vold, mens noe over 10 % av advokatene mener foreldretvistsakene i stor grad er preget av disse temaene. Seksuelle overgrep er i mindre grad et kjennetegn ved foreldretvistsakene.

Figur 39: I hvilken grad foreldretvistsakene er preget av. (n=118). Advokatundersøkelsen

9.2 VIRKEMIDLER OG FREMGANGSMÅTER

Hvordan håndterer dommerne foreldretvistsaker hvor det er bekymring for barnets omsorgssituasjon? Hvilke virkemidler og fremgangsmåter benyttes i disse sakene, herunder sett hen til lovendringene som trådte i kraft i 2014?

Hovedinntrykket fra intervjuene med dommere er at behandlingen av saker hvor det er grunn til bekymring for barnets omsorgssituasjon er særlig utfordrende for domstolene å håndtere. Det viktigste første tiltaket skjer i planmøter. Da vurderes behovet for sakkyndig, samtaler med barn og hvordan saken bør legges opp. Faktagrunnlaget og innhenting av ytterligere opplysninger vil ofte være viktig for å vurdere påstander om bekymring fra partene. Ikke alle domstoler eller dommere praktiserer bruk av planmøter. En fordel med planmøter er at saken i større grad kan bli avklart og forberedt før første saksforberedende møte. I saker hvor det viser seg at det er reell grunn til bekymring, vil man som oftest gå direkte til hovedforhandling etter første saksforberedende møte og oppnevne sakkyndig etter § 61. nr. 3. Inntrykket fra samtaler med dommere og advokater er at det som oftest gjennomføres et saksforberedende møte også i bekymringssaker. I noen saker er det imidlertid klart at saken ikke er egnet til å mekles. Da går man rett til hovedforhandling og dom.

Det brukes så godt som alltid sakkyndig i saker hvor det er grunn til bekymring for barnets omsorgssituasjon. De sakkyndige får en meget viktig rolle i saker hvor det er grunn til bekymring for barnets omsorgssituasjon. Dommerne har uttrykt at de sakkyndige utredninger vil ha mye vekt. En utfordring i slike saker (og for så vidt i alle saker med sakkyndig utredning), er variasjoner i om den sakkyndige

gjør konklusjoner i saken (barnets beste) eller skriver en sakkyndig utredning som skal være grunnlag for dommerens konklusjon.

Dommere oppgir at de ved behov innhenter opplysninger fra barnevernstjenesten. Dommerne som er intervjuet understreker at ofte vil allerede barnevernet være involvert i de sakene der det er reell grunn til bekymring. I en del tilfeller vil dommerne innhente politidokumenter eller uttalelse fra barnevernet. Det finnes ikke registrerte data om omfanget av slik innhenting av opplysninger.

Det som i særlig grad blir annerledes i saker hvor det er bekymring for barnets omsorgssituasjon er bevismengden, innhenting av ytterligere informasjon og selve bevisvurderingen. De fleste dommerne har fortalt at det er disse sakene som er aller vanskeligst å behandle. Mengden av informasjon vil typisk være større gjennom informasjon fra barneverntjeneste, komparentopplysninger og informasjon fra den sakkyndige-utredningen. Utfordringen er selve *bevisvurderingen* og vurderingen av barnets beste. Et særlig problem er hvor det er bekymring for begge foreldrenes omsorgsevne. I disse situasjonene vil også den sakkyndige utredningen få stor vekt som kunnskapsgrunnlag. Det kan i slike saker være relevant å innhente opplysninger og uttalelser fra barnevernet. Fra en domstol ble det uttalt: ”Det oppleves i en del av disse bekymringssakene et valg mellom to onder, i den forstand at det er mye å utsette på begge foreldre. Da er det et moment av vekt hvilken av foreldrene som har evne og vilje til å samarbeide best med barnevernet”.

Gjennomføringen av samtale med barnet er i utgangspunktet ikke veldig annerledes enn i saker uten bekymring. Det er som oftest den sakkyndige som gjennomfører samtaler med barnet. I noen grad gjennomfører dommerne selv samtaler med barnet, enten alene eller sammen med den sakkyndige. Der det er bekymring for barnets omsorgssituasjon (på grunn av vold, psykiatri, rus eller overgrep), vil hensynet til barnets beste ofte være svært tungtveiende. Betydningen til barnets mening blir ofte annerledes siden barnets mening må balanseres mot barnets beste. Som vi har redegjort for i kapitlet om organisasjon er det noen domstoler som har skriftlige rutinebeskrivelser for saker der det er bekymring for barnets omsorg.

Vi finner fire særtrekk når det gjelder behandlingen av foreldretvistsaker hvor det er grunn til bekymring for barnets omsorgssituasjon. For det første går flere av disse sakene rett til *hovedforhandling* etter planmøte eller første saksforberedende møte. Det er ganske vanlig med et saksforberedende møte i saker med bekymring for barnets omsorgssituasjon, men det er sjelden med to saksforberedende møter i saker hvor det er grunn til bekymring for barnets omsorgssituasjon. For det andre får den sakkyndige en annen betydning i slike saker. De sakkyndiges vurderinger og konklusjoner får enda større vekt i slike saker. Det skyldes delvis at dommerne i slike saker har behov for å innhente omfattende fakta, ofte via den sakkyndiges samtaler og observasjoner med barnet og foreldrene. Den sakkyndige gjennomfører også typisk en utredning etter § 61. nr. 3. Men vel så viktig er det at saker med grunn til bekymring for barnets omsorgssituasjon aktualiserer utviklingspsykologiske spørsmål og andre vurderinger som oppfattes å være *psykologfaglige*. Det skal meget til for at dommerne overprøver disse vurderingene. Et tredje særtrekk ved bekymringssaker er bevismengden, innhenting av ytterligere informasjon og selve bevisvurderingen. Mengden av informasjon vil typisk være større i slike saker gjennom informasjon fra barneverntjeneste, komparentopplysninger og informasjon fra den sakkyndige-utredningen. Det fjerde særtrekket gjelder samtaler med barn, barnets medvirkning og hensynet til barnets beste. Også i disse sakene vil det som oftest gjennomføres samtaler med barnet. Der det er bekymring

for barnets omsorgssituasjon (på grunn av rus, psykiatri eller vold), vil vekten av barnets mening ofte bli annerledes siden barnets mening må balanseres mot barnets beste. Det avgjørende i slike saker er den faglige vurderingen av barnets beste. Vekten av barnets mening vil ofte gis mindre vekt dersom barnets syn er i strid med barnets beste.

9.3 MELDING TIL BARNEVERNET

Spørsmålet her er i hvilken grad dommere, sakkyndige eller advokater melder bekymring til barnevernet. Situasjonen er ikke upraktisk. Alle aktørene kan få informasjon i løpet av foreldretvistsaken om forhold som gir grunn til bekymring for et barns omsorgssituasjon. Spørsmålet er hvordan de profesjonelle aktørene håndterer en slik bekymring.

Det har vært uenighet om dommere er omfattet av meldeplikt til barneverntjenesten etter barnevernloven § 6-4 annet ledd. Med henvisning til Høyesteretts upubliserte kjennelse av 23. juni 2000, sak nr. 2000-484, er det antatt at rettstilstanden synes å være at dommeren ikke har meldeplikt, med reservasjon for avvergeplikten i straffeloven § 139.

Meldeplikten for dommere har i løpet av 2016 blitt diskutert i media. I en kronikk⁸ i Aftenposten 5. februar 2016 problematiseres de mulige konsekvensene av at dommere ikke melder fra om bekymring for barnets omsorgssituasjon i foreldretvister. Kronikkforfatterne advokatene Trude Trønnes-Christensen, Thea W. Totland og Fridtjof Piene Gundersen skriver:

«En av yrkesgruppene med best tilgang til opplysninger som kan gi grunnlag for mistanke, er dommere. I barnefordelingssaker kommer det ofte frem forhold som gir grunnlag for mistanke om at barn er utsatt for vold og overgrep. Men dommerne melder ikke fra, for de hevder seg unntatt meldeplikten etter barnevernloven, som gjelder offentlig ansatte som er i kontakt med barn. Rettens håndbevere velger dermed å unndra seg sin plikt til å beskytte barn.»

Leder i dommerforeningen, Ingjerd Thune, har svart på kronikken⁹. Thune vektlegger dommernes uavhengighet og nøytralitet. Hun peker også på at advokatene ofte er nærmest til å melde fra om bekymring: *«Dommerne skal være uavhengige og opptre nøytralt. De skal ikke ta del i etterforskningen av saken de senere skal avgjøre. Dommeren bygger på de undersøkelser og utredninger som er foretatt av andre, som helsevesenet, barnevernet, politiet og de barnefaglig sakkyndige som oppnevnes av retten.»*

Intervjuene med dommere viser at det ikke er noen av dommere vi har intervjuet som har meldt fra om bekymring for barnets omsorgssituasjon. Noen dommere forteller imidlertid at de ville kunne ha snakket med den sakkyndige dersom det var grunn til bekymring. Dommerne understreker ellers at i de aller fleste sakene der det er bekymring for barnets omsorgssituasjon, er barnevernet allerede inne i saken

⁸<http://www.aftenposten.no/mening/kronikker/Kronikk-Dommerne-ma-melde-fra-om-barnemishandling-8345910.html>

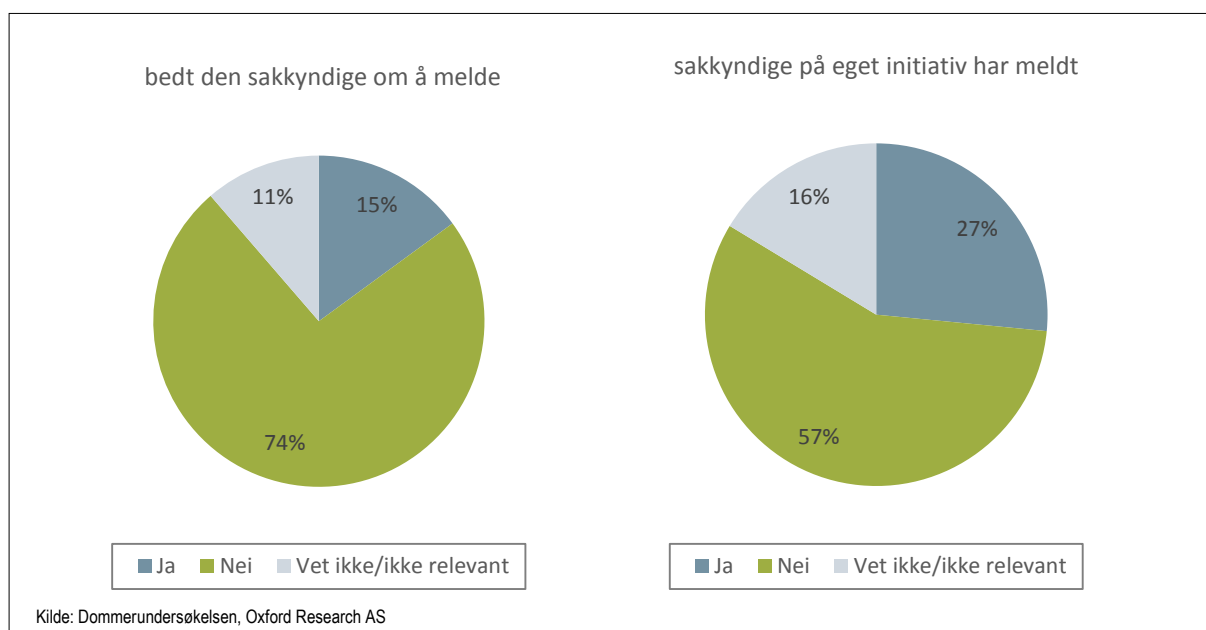
⁹<http://www.aftenposten.no/mening/Dommerne-skal-vare-uavhengige-og-opptre-noytralt--Ingjerd--Thune-8355096.html>

Et par av de intervjuete dommere mener det er behov for klargjøring i loven om grensene for dommers meldeplikt. Hovedargumentet mot en meldeplikt er det grunnleggende hensynet til uavhengighet og inhabilisering av dommeren. Dette kan være særlig aktuelt i tingretter med få dommere, hvor det ikke er så kurant med dommerbytte. Tilliten til dommerne og domstolene nevnes også. Det er en pågående debatt, trolig også med ulike syn blant dommere om dommere burde vært omfattet av barnevernloven § 6-4. Det er også dommere som mener de *burde* stå friere til å melde fra om bekymringer¹⁰.

Figurene nedenfor viser dommernes svar på spørsmål om melding. Andelen dommere som i 2015 har bedt den sakkyndige om å melde bekymring for omsorgssvikt til barnevernet. Det er om lag 15 % av dommerne som rapporterer at de har bedt den sakkyndige melde fra. Intervjuene med dommere gir grunn til å tro at disse tilfellene omfatter ulike situasjoner og ulike former for kommunikasjon til den sakkyndige. Det kan omfatte alt fra uformelle samtaler om en bekymring (indirekte) til samtaler mellom dommer og sakkyndig der dommer mer direkte ber den sakkyndige om å melde fra til barnevernet. Figuren til høyre viser andelen dommere som rapporterer at de har erfart at sakkyndige på egen hånd har meldt fra om bekymring for omsorgssvikt til barnevernet.

Figur 40: Har du i 2015 bedt den sakkyndige om å melde bekymring for omsorgssvikt til barnevernet? (n=194)

Har du i 2015 erfart at sakkyndige på eget initiativ har meldt om bekymring for omsorgssvikt til barnevernet? (n=196)

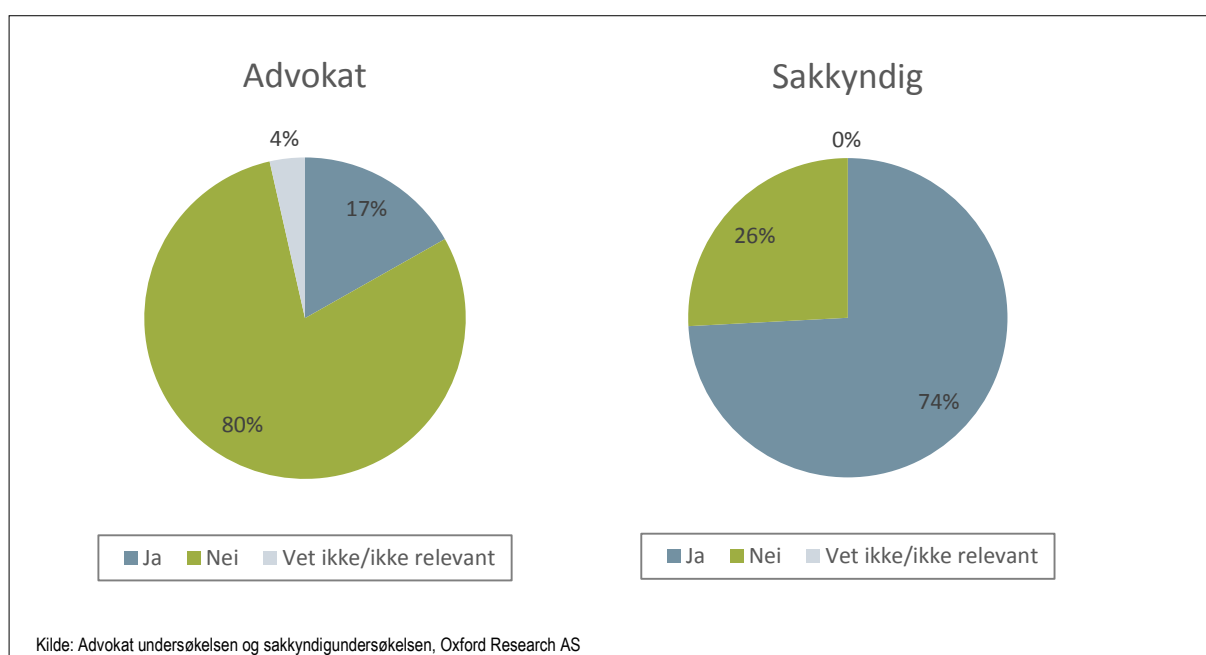
Merk at spørsmålsformuleringen i Figur 41 er noe annerledes for sakkyndige og advokater enn den var i dommerundersøkelsen (Figur 40). Både gjennom dommerundersøkelsen og intervjuer med dommere har vi fått bekreftet at det er vanligst for sakkyndige å melde til barnevernet. Advokater forteller at de sjeldent melder direkte til barnevernet selv. Advokater anbefaler i de fleste tilfeller klienten å

¹⁰ Informasjon fra ansatt i Domstolsadministrasjonen.

gjennomføre meldingen selv. Andelen med advokater som rapporterer at de har meldt fra til barnevernet, må derfor fortolkes med forsiktighet. Det kan tenkes at noen av advokatene rapporterer at de har meldt fra der de har meldt «indirekte» via sin klient, mens andre advokater ikke regner dette som å melde fra. Noen av advokatene vi har intervjuet, har meldt fra flere ganger selv til barnevernet, mens andre aldri har meldt fra til barnevernet selv. Et hovedinntrykk er at advokatene rimelig sjelden melder til barnevernet. Det er typisk den sakkyndige eller partene selv som melder bekymring til barnevernet.

Flere advokater er imidlertid bekymret for at det egentlig ikke er noen rutiner og konsistent praksis for melding til barnevernet i slike tilfeller. Det avhenger i praksis av de profesjonelle aktørene.

Figur 41: Har du noen gang meldt fra om bekymring til barnevernet (i saker hvor barnevernet ikke allerede er involvert)? (Advokat n=109) (Sakkyndig n=89)

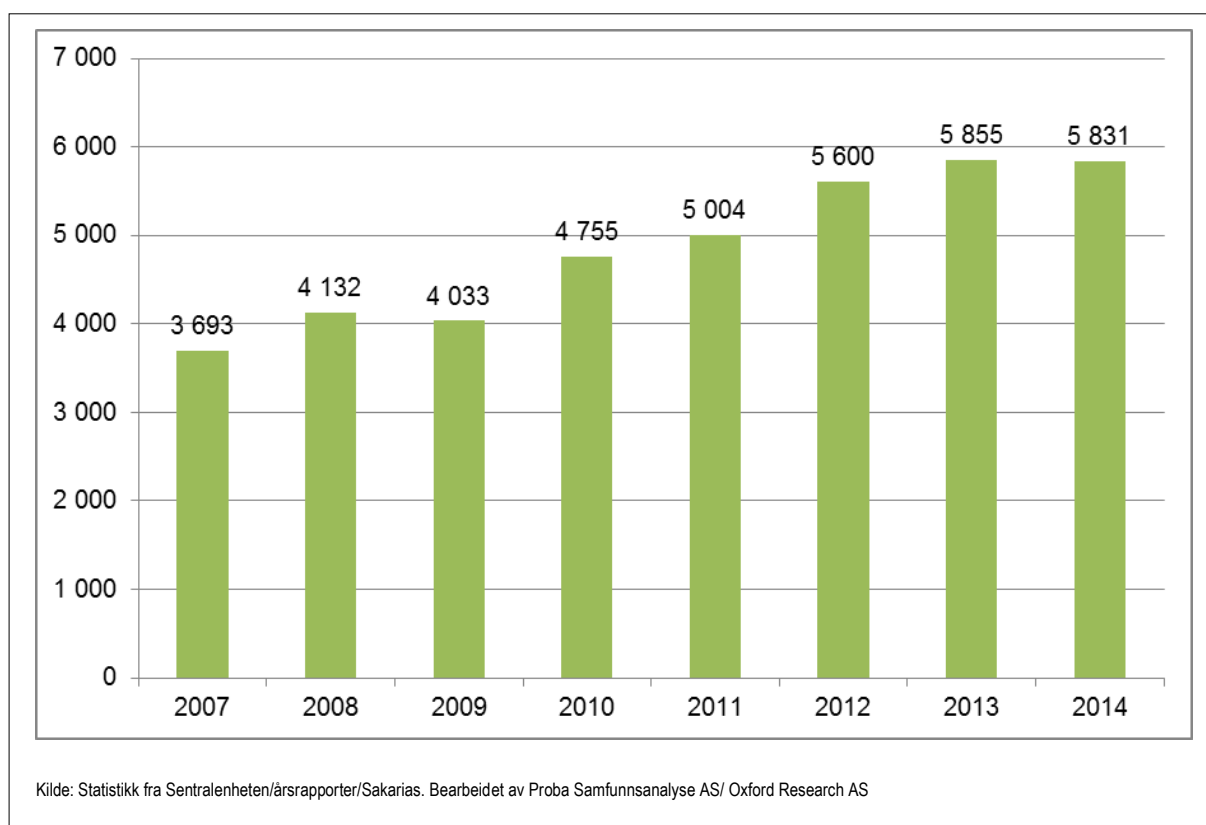
9.4 PARALLELLE SAKER

Det er nedsatt et utvalg som skal foreta en utredning av om det bl.a. bør opprettes særdomstoler for saker knyttet til barn og familie¹¹. Utvalget ledes av professor Hans Petter Graver. Utvalget skal levere en NOU, som skal legges frem for Justis- og beredskapsdepartementet og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Arbeidet skal være sluttført innen 31.01.2017

¹¹ <https://www.regjeringen.no/no/dep/jd/org/styre-rad-og-utval/tidsbegrensede-styrer-rad-og-utvalg/utvalg-skall-utrede-nye-sardomstoler2/id2410538/>

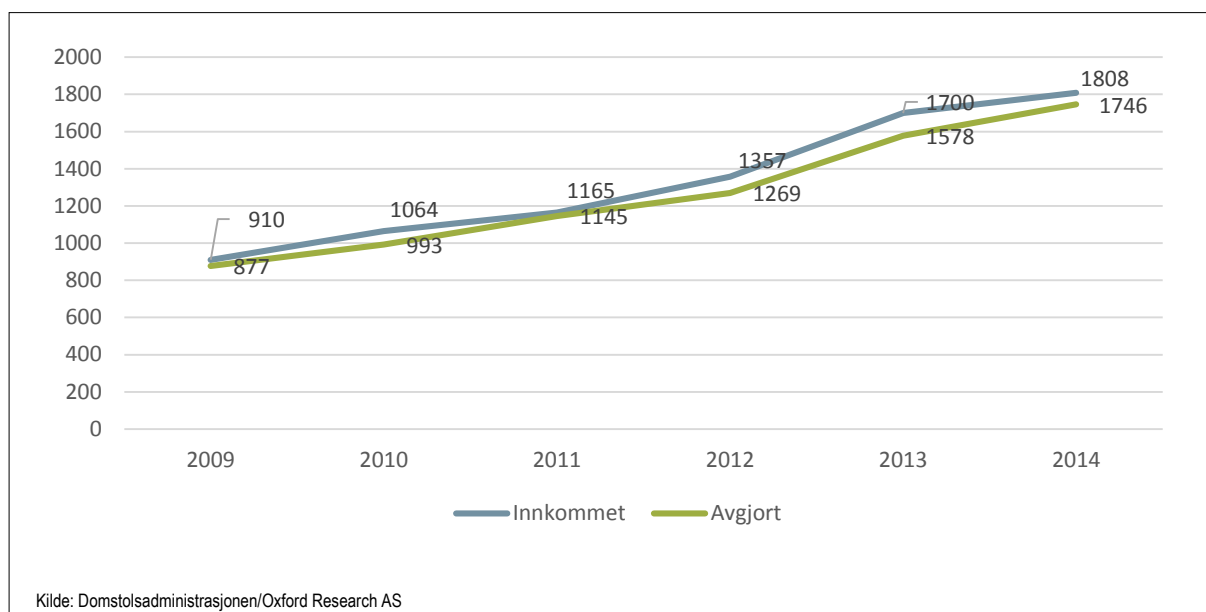
Figur 42 viser utviklingen i antall saker i fylkesnemnda de siste årene. Utviklingen i antall barnevernsaker de senere årene og antall saker i fylkesnemndene gjør at problemstillingen i stadig større grad er aktuell. Det har vært en økning i antall barnevernssaker i fylkesnemndene de senere årene. I perioden 2008-2014 vokst antall behandlede saker i fylkesnemndene med 58 % (Oxford Research, 2015).

Figur 42: Saksinnngang til fylkesnemndene 2007-14. Antall saker

Antall innkomne foreldretvister for domstolen har ifølge opplysninger i mandatet for særdomstolsutvalget økt med 8,9 % i perioden 2009-2013. Videre har antallet innkomne saker for domstolen om overprøving av tvangsvedtak, hvor mesteparten er barnevernssaker (overprøving av vedtak fra fylkesnemnda), økt med hele 86,8 % i perioden 2009-2013. Figur 43 viser utviklingen i antall innkommende saker for domstolen om overprøving av tvangsvedtak de siste årene. Vi ser at det i 2009 var 877 avgjorte saker i domstolene som gjaldt overprøving av tvangsvedtak, mens det i 2014 var 1746 slike saker.

Figur 43: Antallet innkomne saker for domstolen om overprøving av tvangsvedtak, 2009-2013

Foreldretvister som behandles etter barneloven i domstolene regulerer privatrettslige forhold og behandles av tingrettene. Saker etter barnevernloven regulerer utøvelse av *offentlig myndighet* og behandles i første instans av fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker. Saksbehandlingsreglene for de to sakstypene er ulike på vesentlige punkter. I saker etter barneloven er mekling og rettsforlik/avtaler sentralt, der saken er egnet for det (barneloven § 61 nr.1). I saker om tvangsinngrep etter barnevernloven som behandles i fylkesnemndene er ikke mekling en del av prosessen. Barnesakkyndig kommisjon kvalitetssikrer sakkyndigerklæringer etter barnevernloven. Det er ingen tilsvarende ordning for foreldretvister etter barneloven.

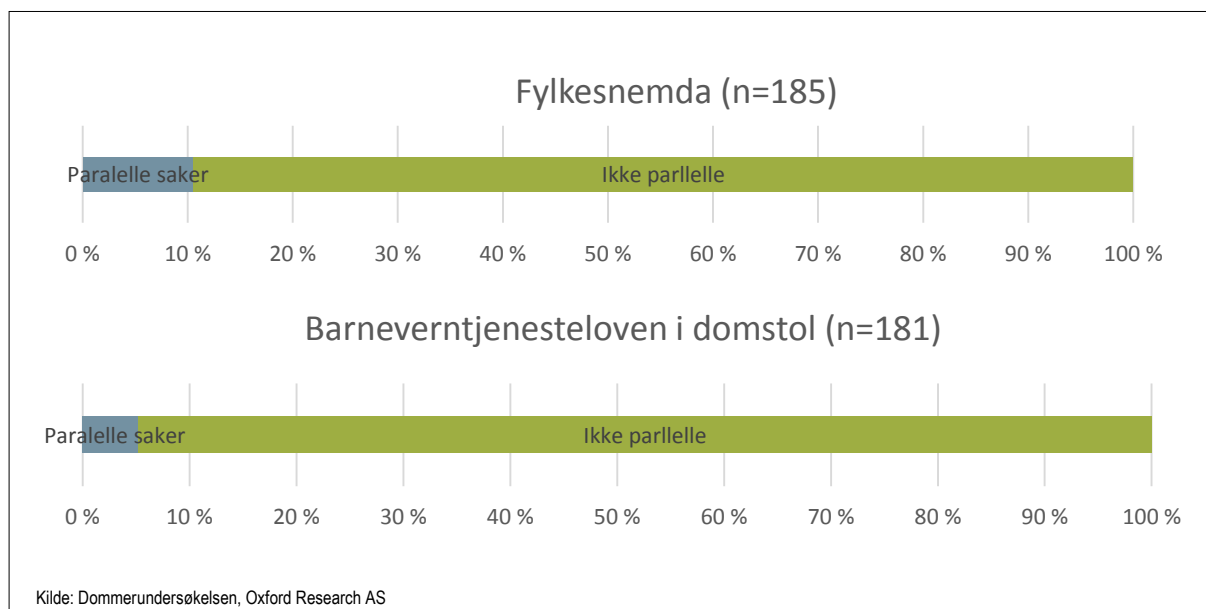
På denne bakgrunn er det et viktig spørsmål hvor mange parallelle saker det er i domstolene og hvilke utfordringer parallelle saker medfører for domstolene når de behandler foreldretvistsaker etter barneloven. Omfanget av parallelle saker er etter vår oppfatning i seg selv et viktig spørsmål. Vi har derfor forsøkt å kartlegge omfanget av parallelle saker.

Vi har ikke tilgang til registrerte tall eller estimerer på hvor mange parallelle saker det er. Vi har derfor valgt å spørre dommerne om et estimat for antall og andel av slike parallelle saker.

9.4.1 Omfanget av parallelle saker

Figur 44 viser andelen parallelle saker rapportert i dommerundersøkelsen. Disse svarene sier at omtrent 10 prosent av foreldretvistsakene disse dommerne behandlet i 2015 var det før eller under foreldretvist, sendt forslag til tvangstiltak etter barneverntjenesteloven til fylkesnemnda. Det ble også rapportert at i til sammen 5 prosent av sakene i 2015, var det før eller under foreldretvistsaken sendt stevning om sak etter barneverntjenesteloven til domstolen (stevninger til tingrettene om overprøving av tvangsvedtak fra fylkesnemnda).

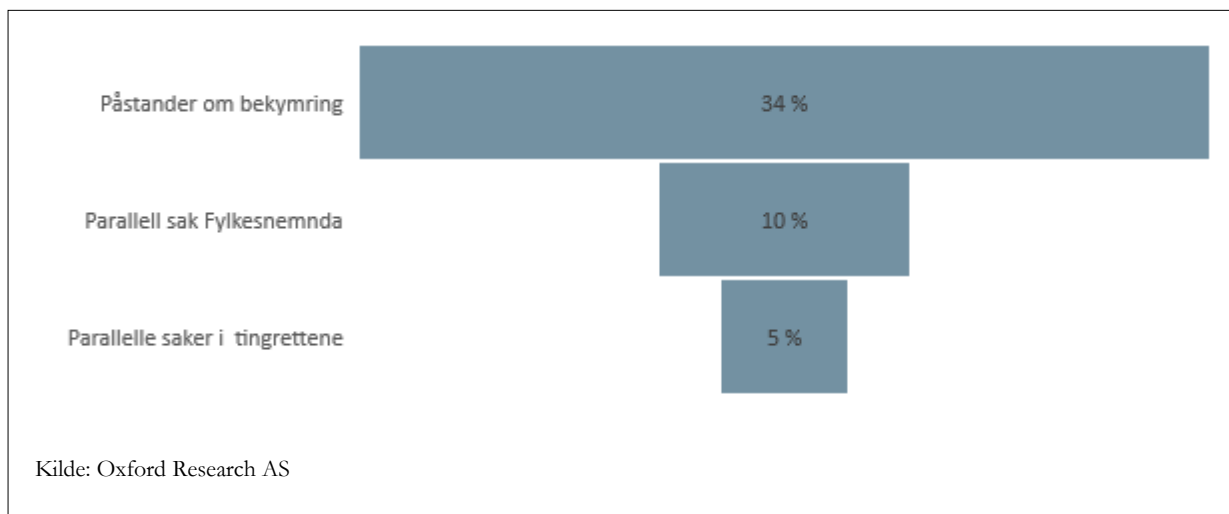
Figur 44: Estimater fra undersøkelse: Andel parallelle saker i fylkesnemnda og barneverntjenesteloven i domstol.

Disse tallene er estimater. Hovedinntrykket fra intervjuene med dommere er likevel at et anslag på ca. 10 % parallelle saker med fylkesnemnda og om lag 5 % er et noenlunde riktig estimat. Blant de dommerne vi har snakket med, har de fleste erfaring med en eller flere parallelle saker. Parallelle saker utgjør tross alt en mindre andel av foreldretvistsakene. Dette bør også ses i lys av antatt omfang av bekymringssaker. I undersøkelsen til dommerne spurte vi som sagt omtrent i hvor mange av foreldretvistsakene dommerne var involvert i 2015, var det *påstand* om bekymring for barnet (vold, rus, psykiatri, overgrep). Dommerne rapporterte at det var 633 saker (34 %) med påstand om bekymring for barnet av totalt 1868 saker. Dersom vi antar at dommerens rapportering av totalt antall saker de har arbeidet med og saker der det var påstand om bekymring for barnet, er noenlunde riktige, kan vi anta at det totalt var ca. 900 saker med *påstander* om bekymring for barnet (vold, rus, psykiatri, overgrep) av totalt 2657 behandlede foreldretvistsaker i 2015. Det er en god del av disse sakene der det ikke legges til grunn at det er bekymring for barnets omsorgssituasjon.

Det er størst andel saker med påstander om bekymring for barnets omsorgssituasjon. Disse sakene utgjør en betydelig andel av foreldretvistsakene (34 %). I omlag 10 % av foreldretvistsakene er det en parallell sak med fylkesnemnda, mens det i ca. 5 % av foreldretvistsakene er en parallell sak etter barnevernloven i tingretten. Det er altså samlet sett ca. 15 % parallelle saker.

Figur 45: Estimater: Andel foreldretvistsaker med bekymring for barnet, parallelle saker fylkesnemnda og parallelle saker i tingrettene

9.4.2 utfordringer

Det kan i dag oppstå utfordringer når en familie har en pågående foreldretvist etter barneloven og en barnevernssak etter barnevernloven på samme tid. Mandatet til særdomstolsutvalget nevner at følgende utfordringer kan oppstå¹²:

- To parallelle prosesser er tidkrevende og belastende for familien.
- I tillegg kan to prosesser i to ulike instanser medføre at det er vanskelig å se helheten i barnet og familiens situasjon og det kan være vanskelig å finne gode løsninger og tiltak.
- Noen barn opplever også at foreldrenes konflikt er så belastende at den går ut over omsorgssituasjonen.
- Foreldrekonflikten kan videre tilsløre andre alvorlige forhold som kan gå ut over barnet, som for eksempel vold eller rus.

Gjennom kommentarer til undersøkelsen og intervjuer med dommere, sakkyndige og advokater har vi blitt oppmerksom på en rekke utfordringer som følger parallelle saker mellom en barnelovsak i tingretten, og saker i fylkesnemnda. Det første utfordringen vi har identifisert er at sakenes utfall kan avhenge av hverandre og begge instanser har derfor insentiv til å vente på utfallet av den andre saken før de går videre. For eksempel dersom barnevernssaken ender med omsorgsovertakelse, vil barnelovsaken kunne være mindre hensiktsmessig. Dette kan også brukes av partene. Dersom en part ikke har del i foreldreansvaret, kan vedkommende reise en foreldretvistsak og dermed komme i «posisjon» i saken for fylkesnemnda.

¹² <https://www.regjeringen.no/no/dep/jd/org/styre-rad-og-utval/tidsbegrensede-styrer-rad-og-utvalg/utvalg-skaltutrede-nye-sardomstoler2/id2410538/>

Sakene "hviler" på hverandre og man avventer ofte hva den andre saken konkluderer med, noe som kan gjøre avgjørelser vage og at det tar lenger tid å finne løsninger

Sakkyndig

Det blir ofte en «høna eller egget»-problemstilling. Fylkesnemnda ønsker at tingretten først skal foreta en avgjørelse og visa versa.

Dommer

En annen utfordring forekommer dersom barnet allerede er akutt plassert i forbindelse med en barnevernssak. Det blir svært vanskelig å belyse forholdene i barnelovsaken når barnet ikke lenger bor hos noen av foreldrene. Barnelovsaken fungerer da bare som en posisjonering før barnevernsaken kan avgjøres. Utfordringen kan også gå andre veien. Det er vanskelig å avgjøre om man skal oppheve akutt plassering når det ikke er avklart hvem av foreldrene som har foreldreansvaret. Det er uansett vanskelig å bestemme hvem som har «juridisk» foreldreansvar dersom fylkesnemnda har avgjort at ingen av foreldrene er i stand til å ta vare på barnet.

Der det er tvil om framtidig omsorgs base vil det naturlig nok være vanskelig å mekle

Sakkyndig

I tillegg til disse utfordringene får parallelle saker konsekvenser for ressursbruk. Veldig mye av den informasjonen som brukes i begge instansene er lik, og innsamling og bruk av informasjon i to prosesser forårsaker mye dobbeltarbeid. Det kan også være problematisk dersom de sakkyndige i de parallelle sakene har ulik oppfatning av hva som er til barnets beste. Parallelle saker medfører altså betydelige prosessøkonomiske ulemper.

For de private parter kan det noen ganger være vanskelig å skille mellom domstol og forvaltning, og de ulike instansers oppgaver/ mål.

Sakkyndig

To parallelle saker og prosesser kan være svært forvirrende for de involverte. Det er vanskelig å forklare barn forskjellen på en barnelovsak og en barnevernssak, og hvorfor de må snakke med mange mennesker om ting som er vanskelig. Dette gjelder også de andre involverte partene som foreldre og vitner. De fleste må forklare seg for begge instanser, flere ganger, noe som kan føles som en stor påkjenning.

Dette blir forvirrende for barna, og er det til dels for mange voksne også

Dommer

Belastningen for barna med flere parallelle prosesser kanskje over flere år der det skal gjennomføres samtaler med barnet, fremstår som en viktig og alvorlig utfordring. Følgende sitat setter på spissen utfordringen:

«Et problem/ utfordring er at barn skal høres og at det er saksbehandlingsfeil å ikke gjøre det - og barnet høres til gangs. Verste eksempel er følgende.

- *Akutt barnevernsak - barnet skal høres,*
- *rettslig overprøving av akuttvedtak - barnet må høres,*
- *omsorgsovertakelse - barnet skal høres.,*
- *rettslig overprøving i retten - barnet skal høres*
- *barnefordelings sak som kommer oppi det hele - barnet skal høres,*
- *barneavhør grunnet mistanke om vold - barnet høres i avhør,*
- *barnet i beredskapshjem, barnevern snakker med barnet - tilsynsperson til beredskapshjem snakker med barnet.*
- *barn kommer i fosterhjem - tilsynsperson skal snakke med barnet og høre om det er bra.*

Barnet er totalt forvirret og "utslitt" over å måtte snakke med så mange mennesker om vanskelige ting

Dommer

Det er allikevel ikke alle aktører som opplever parallelle saker som utfordrende. En del rapporterer at de ikke har hatt slike utfordringer.

Dette oppstår sjelden, og når det gjør det så finner vi gode løsninger på prosessen i samarbeid med de profesjonelle aktørene. Dette temaet som har kommet opp i den senere tid har overrasket meg og etter min vurdering fått en ufortjent stor plass i diskusjoner om utfordringer knyttet til behandling av denne type saker.

Dommer

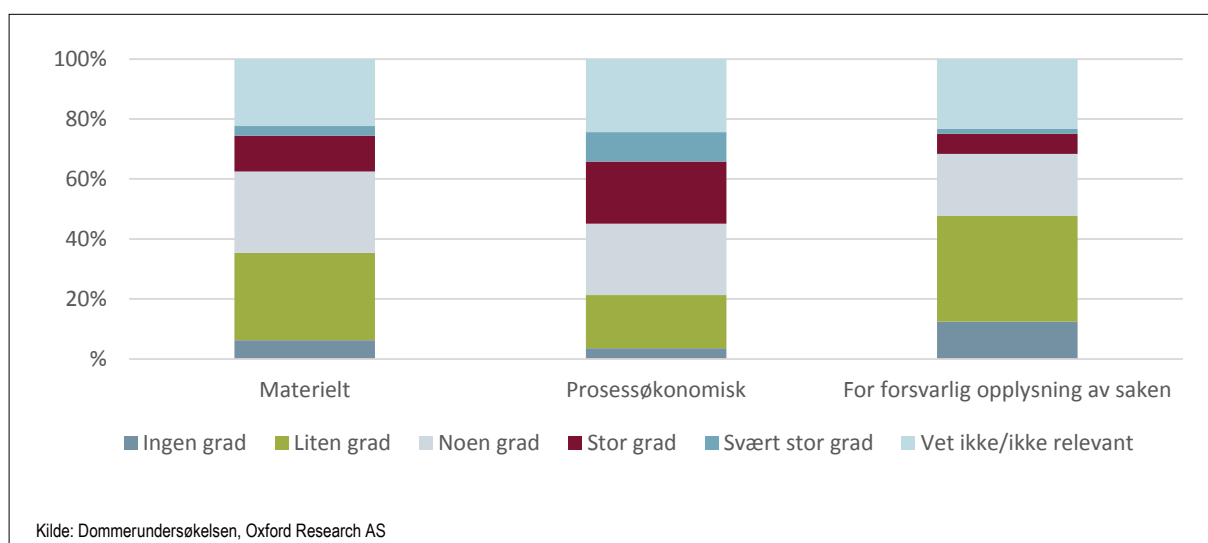
En siste utfordring som nevnes er reglene om fri rettshjelp og muligheter til å holde gående foreldretvister. I perioden 2009-2013 var det i omlag 25-30 % av foreldretvistsakene krav om fri sakførsel (se kapittel 7).

Både advokater og dommere erfarer at reglene om fri rettshjelp i en del tilfeller er prosessdrivende. Hovedpoenget er at reglene om fri rettshjelp påvirker partenes villighet til å gå til domstolene. Det typiske problemet er hvor bare den ene parten har rett på fri rettshjelp, men hvor begge parter har lav inntekt. Flere advokater vi har intervjuet erfarer at reglene om fri rettshjelp får uheldige utilsiktede virkninger. Den forelderen som har fri rettshjelp, kan bruke sin posisjon til å presse den andre forelderen (asymmetrisk økonomisk makt). Det er også eksempler der den som har fri rettshjelp har kjørt 4-5 rettsprosesser (flere foreldretvistsaker og ankesaker til lagmannsretten) over mange år. Reglene

om fri rettshjelp medfører flere foreldretvistsaker i retten, trolig også noen som kunne eller burde vært løst utenrettslig. Vi har vist at foreldretvistsakene, og særlig de gjentatte søksmålene, i betydelig grad er preget av høykonflikt. Et kjennetegn på disse sakene er gjerne en eller annen personlighetsproblematikk, der en eller begge parter i liten grad er interessert i en løsning.

Figur 46 viser i hvilken grad dommere mener parallelle saker skaper utfordringer for behandlingen av foreldretvister i domstolene. Dommerne rapporterer at parallelle saker i størst grad gir prosessøkonomiske utfordringer, mens parallelle saker i mindre grad gir utfordringer med «forsvarlig opplysning av saken». Allikevel er det svært varierende synspunkter om dette.

Figur 46: Etter din erfaring, i hvilken grad gir parallell behandling med fylkesnemnda utfordringer (n=199)

9.5 HØRING AV BARN

Barns rettigheter til medbestemmelse og høring av barn er regulert i barneloven § 31. Hovedutgangspunktet er at barn som er fylt syv år, og yngre barn som er i stand til å danne egne synspunkt på det saken dreier seg om, skal høres. Medbestemmelsen og retten til å bli hørt er en rett, ikke en plikt. Retten gjelder i saker om personlige forhold for barnet.

«Etter kvart som barnet blir i stand til å danne seg egne synspunkt på det saka dreiar seg om, skal foreldra høyre kva barnet har å seie før dei tek avgjerd om personlege forhold for barnet. Dei skal leggje vekt på det barnet meiner alt etter kor gammalt og modent barnet er. Det same gjeld for andre som barnet bur hos eller som har med barnet å gjere.

Eit barn som er fylt sju år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkt, skal få informasjon og høve til å seie meininga si før det blir teke avgjerd om personlege forhold for barnet, mellom anna om foreldreansvaret, kvar barnet skal bu fast og samvær. Meininga til barnet skal bli vektilagt etter alder og modning. Når barnet er fylt 12 år, skal det leggast stor vekt på kva barnet meiner».

I 2014 ble det gjort endringer i regelverket som gjelder høring av barn og barns rettigheter i en foreldretvistsak etter barneloven¹³. Det ble presisert i loven at også barn under syv år som er i stand til å danne seg egne synspunkter skal få mulighet til å bli hørt før retten tar stilling i saken. Barna skal ha rett til å uttale seg om alle spørsmål saken reiser, og barnets mening skal tillegges vekt etter alder og modenhet. Barna skal ha rett til informasjon i forkant og i etterkant av saken. Barnets rett til informasjon i forbindelse med høringen, medfører at den som hører barnet må gi barnet slik informasjon som anses tilrådelig og nødvendig for å gjennomføre en formålstjenlig samtale. Der barnet har formidlet sin mening, skal barnet orienteres om utfallet av saken og hvordan barnets mening er tillagt vekt, jf. barneloven § 61 nr. 4 andre punktum. Tilbakemelding skal gis også der saken avgjøres ved rettsforlik. Det er dommeren som har ansvar for at barnet blir gitt tilbakemelding om resultatet og hvordan barnets mening er tatt hensyn til.

Spørsmålet om hvordan samtale med barnet gjennomføres og hvordan orienteringen skal gjøres er ikke nærmere regulert. I veilederen fra BLD (2004 Q-15/2004) gis det en del retningslinjer og argumenter, men hovedbudskapet er at når en samtale skal gjennomføres beror på et konkret skjønn. I foreløpig utkast til ny Nasjonal veileder for foreldretvistsaker (DA 2016) sies det at denne orienteringen skal gis av dommeren eller den dommeren utpeker: *«Dette kan være den sakkyndige, der hvor det har vært oppnevnt sakkyndig, eller det kan være andre som kjenner barnet godt. Det anbefales normalt at det er en annen enn foreldrene som gir slik tilbakemelding. Unntaket er hvor foreldrene er enige om resultatet. Da kan det være fint for barnet at foreldrene formidler dette til barnet sammen».* Utkast til ny Nasjonal veileder for foreldretvistsaker (DA 2016) anbefaler at det utarbeides dokumentasjon i saken om at barnet er informert, enten i form av et oversendelsesbrev til den som skal orientere barnet, eller en bekreftelse fra denne, eller et notat på saken der dommeren selv gir denne orienteringen.

¹³ Prp 85 L (2012-2013)

Et problem/utfordring er at barn skal høres og at det er saksbehandlingsfeil å ikke gjøre det - og barnet høres til gangs. Verste eksempel er følgende.

- *Akutt barnevernsak - barnet skal høres,*
- *rettslig overprøving av akuttvedtak - barnet må høres,*
- *omsorgsovertakelse - barnet skal høres.,*
- *rettslig overprøving i retten - barnet skal høres*
- *barnefordelingssak som kommer oppi det hele - barnet skal høres,*
- *barneanbør grunnet mistanke om vold - barnet høres i anvør,*
- *barnet i beredskapshjem, barnevern snakker med barnet - tilsynsperson til beredskapshjem snakker med barnet.*
- *barn kommer i fosterhjem - tilsynsperson skal snakke med barnet og høre om det er bra.*

Barnet er totalt forvirret og "utslitt" over å måtte snakke med så mange mennesker om vanskelige ting.

-Dommer

9.5.1 Undersøkelser om høring av barn og barns rettigheter

Forsker Kristin Skjørten har gjort flere undersøkelser av praksis i lagmannsrettene. Skjørten har undersøkt lagmannsrettsdommer for årene 1998-2000, 2006-2007 og 2012, 2014 og 2015. Analysene er ikke ferdige for de senere årene (2012, 2014 og 2015). For årene 1998-2000 foreligger en analyse av rettspraksis i barnefordelingssaker med påstander om overgrep¹⁴. Skjørten gjennomgikk lagmannsrettsdommer som er registrert i Lovdata for årene 1998, 1999 og 2000. Sakene gjaldt avgjørelser om fast bosted. Det var til sammen 129 saker som tilfredstilte utvalgskriteriene. Skjørten fant at det var påstander om vold og overgrep i nesten en fjerdedel av sakene. Det var 30 saker der vold og overgrep ble nevnt. I 14 saker la retten til grunn at vold eller overgrep hadde funnet sted. I de andre sakene la retten til grunn at vold eller overgrep ikke hadde forekommet eller at det ikke var tilstrekkelig bevist. Med utgangspunkt i lagmannsrettsavgjørelse i 2006-2007, konkluderer Skjørten med at barna høres oftere og at barnas stemmer er mer synlig i dommene¹⁵.

Koch (2008) finner at de sakkyndige snakker nesten alltid med barn som er gamle nok til å ha en ubetinget rett til å si sin mening. Det er videre et poeng i Kochs rapport at de sakkyndige som regel gis eksplisitt mandat om samtale med barnet. De fleste sakkyndige snakker med barna i deres hjem. Fire femtedeler av de sakkyndige i Kochs undersøkelse oppgav at de i en eller flere av de siste tre sakene etter forhandlingsbasert modell hadde snakket med barna, mens 75 % hadde snakket med barn i alle tre av de siste sakene (Koch 2008, 34-36).

¹⁴ K. Skjørten (2004): Forståelser av overgrep i barnefordelingssaker. Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernsrettslige spørsmål nr. 3-4/2004

¹⁵ Skjørten (2013) Skjørten, Kirsten. «Children's Voices in Norwegian Custody Cases». I International Journal of Law, Policy and the Family, 2013-27(3), s. 289-309.

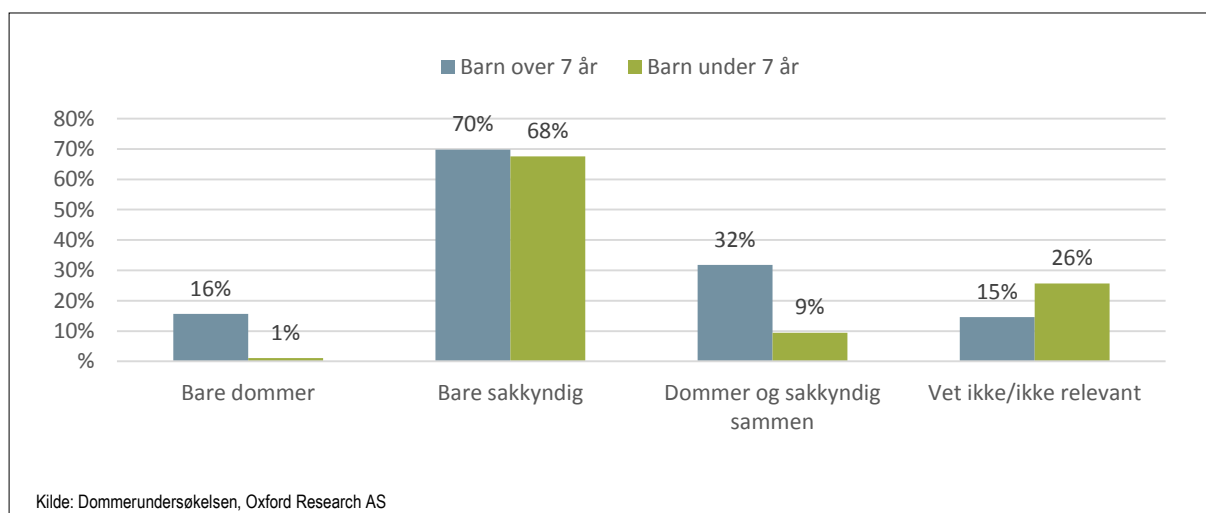
I undersøkelsen til Koch ble det ikke innhentet opplysninger om hvor ofte dommere snakker med barn og hvor ofte sakkyndige snakker med barn. Koch påpeker selv muligheten for at dommere oftere selv snakker med de større barna, mens sakkyndige oftere snakker med de mindre barna, og da som regel hjemme hos den ene eller hos begge foreldre. Koch sier at det i så fall ville være i samsvar med praksis i andre land (Koch, 2008 side 34-36, jfr. Eberhard og Eschweiler, 2005). Koch undersøkte videre ikke hvorvidt barnas syn har konsekvenser for utfallet av saken, og hvorvidt synet til de barna som er over 12 år gamle tillegges stor vekt. Koch (2008) konkluderte med at intensjonen om høring synes imidlertid å bli fulgt. Undersøkelsen til Koch (2008) og denne kartleggingen av domstolsbehandlingen av foreldretvister etter barneloven er ikke helt sammenliknbar på grunn av forskjellig metodikk.

Birte Sundsdal (2014) har undersøkt praktiseringen og bruken av rettens adgang til å oppnevne en egen representant for barnet i foreldretvister, jf. barneloven § 61 første ledd nummer 5. Sundsdals undersøkelse tyder på at adgangen til å oppnevne en egen representant for barnet i foreldretvister anvendes svært sjelden, og at representantrollen ofte utøves i strid med lovgivers intensjoner. Sundsdal konkluderer med at virkemiddelet ikke synes å fungere etter sin hensikt slik bl. § 61 (1) nr. 5 er utformet i dag.

9.5.2 Hvem hører barna?

I spørreundersøkelsen til dommere spurte vi om praksis ved høring av barn. Figur 47 viser at det oftest er sakkyndige som gjennomfører samtale med barn, uansett alder. Dersom barnet er over 7 år blir det vanligere at dommer og sakkyndig sammen gjennomfører disse samtaler, eller dommer alene.

Figur 47: I dine saker i 2015, hvem gjennomførte samtaler med. (Dommer n=192) (Her var det mulig å velge flere alternativ)

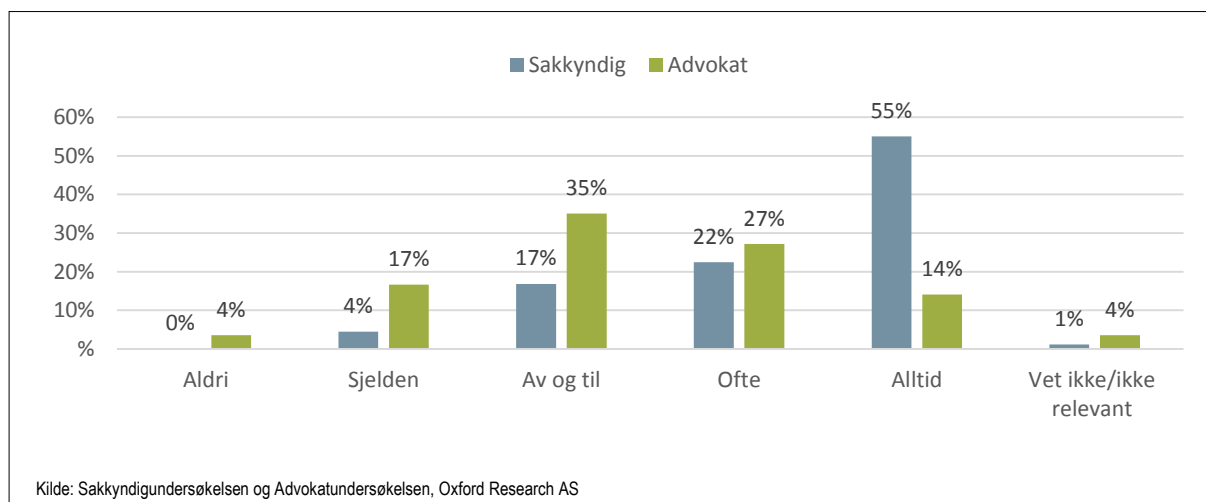
Intervjuene med tingrettsdommerne forteller at det nesten alltid blir gjennomført samtale med barna. Når, hvem og hvordan samtalen med barna blir gjennomført varierer imidlertid en del. I saksforberedende møter vil det som oftest være den sakkyndige som har samtale med barna. I noen domstoler og blant noen dommere er det praksis for at den sakkyndige snakker med barnet og også foreldrene før det saksforberedende møte. I andre domstoler eller blant dommerne i samme domstol, snakker den sakkyndige først med barnet etter det første saksforberedende møtet.

Når og hvor ofte dommerne selv snakker med barna, varierer mellom dommerne og etter det konkrete saksforløpet. De tilfellene hvor dommerne selv snakker med barnet er typisk når barnet er noe eldre og i alle fall over 7 år. Svært få, om noen dommere, har rapportert at de alene snakker med barn under 7 år. Når barnet er over 10-12 år mener flere dommere at de selv kan gjennomføre en samtale med barnet. I en del tilfeller vil dommer og sakkyndig snakke med barnet sammen. Dommerne gjennomfører ikke samtale med barnet utenfor domstolen. I en del tilfeller vil dommeren gjennomføre samtale med barnet når det er hovedforhandling. Hovedgrunnen til at det oftest er den sakkyndige som gjennomfører samtale, er praktiske grunner og særlig kompetanse om samtaler med mindre barn. Den sakkyndige snakker typisk med barnet ved hjemmebesøk.

9.5.3 Referat fra samtale med barnet

Figur 48 er basert på svar fra både sakkyndigundersøkelsen og advokatundersøkelsen om referat fra samtalen med barn. Det er som nevnt ikke detaljerte regler om dokumentasjon. Spørreundersøkelsene rettet mot sakkyndige og advokater viser at de sakkyndige i større grad enn advokatene rapporterer at det blir skrevet referat fra samtalen med barnet. Over 70 % av de sakkyndige som er spurt mener at det enten alltid eller ofte blir skrevet referat. Av advokatene er det på den andre siden ca. 40 % som mener at det alltid eller ofte blir skrevet referat. Hovedinntrykket fra intervjuene med dommerne er at det varierer om det blir skrevet referat fra samtalen med barnet, men at det som hovedregel gjøres. Det er rimelig å anta at det i mange saker skrives referat, men at praksis varierer mellom ulike sakkyndige og dommere. Antageligvis er årsaken til at sakkyndige i større grad rapporterer at det blir skrevet referat, er at de sakkyndige skriver referatet, men at de ikke nødvendigvis deler dette referatet med de andre aktørene.

Figur 48: Blir det skrevet referat fra samtalen med barnet? (Sakkyndig n=89) (Advokat n=114)

9.5.4 Hvem orienterer barnet om utfallet

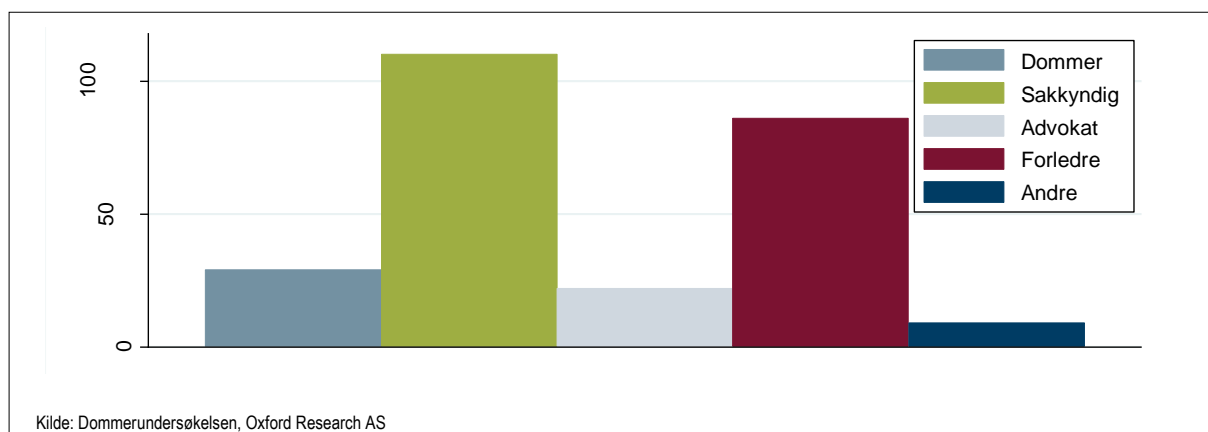
Figur 49 viser en oversikt over hvem som orienterer barnet om utfallet av saken. Svarene vi ser her er omtrent de samme som svarene på spørsmålet om «Hvem orienterer barnet om hvordan meningene til barnet har blitt tatt hensyn til».

Som tidligere nevnt ble det i 2014 lovfestet at der barnet har formidlet sin mening, skal barnet orienteres om utfallet av saken og hvordan barnets mening er tillagt vekt, jf. barneloven § 61 nr. 4 andre punktum. Tilbakemelding skal gis også der saken avgjøres ved rettsforlik. Det er dommeren som har ansvar for at barnet blir gitt tilbakemelding om resultatet og hvordan barnets mening er tatt hensyn til.

Når foreldretvistsaken ender i forlik er det mange dommere som foretrekker at foreldrene til barnet orienterer om utfallet av saken. Slik kan foreldrene selv forklare barnet at de har blitt enig om en ordning, å få denne beskjeden fra foreldrene kan skape trygghet for barnet. Dersom saken ender i dom er det flere dommere som mener at en annen aktør enn foreldrene bør forklare utfallet. Spesielt for mindre barn er det viktig at den som allerede har en kontakt med barnet (samtale med barnet) er den som orienterer barnet om utfallet av saken.

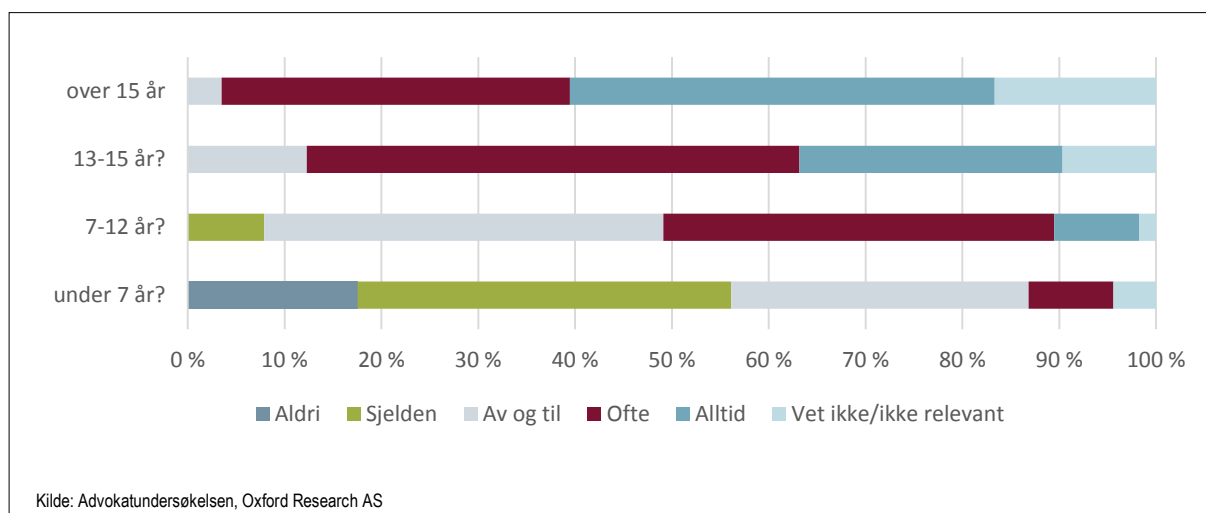
Resultatene fra spørreundersøkelsene er i samsvar med hovedinntrykket fra intervjuene med dommerne. Det er som oftest den sakkyndige som har hatt samtale med barnet og i en hovedforhandling vil det gjerne være denne som orienterer barnet om utfallet i saken. Ved saker som ender i forlik foretrekkes det ofte at foreldrene orienterer barnet.

Figur 49: Hvem orienterer barnet om utfallet av saken? (n=175, mulig å krysse av flere)

Dommerne forteller om ulike vurderinger og relevante momenter når det gjelder vekten av barnets mening. Argumentene og momentene synes i stor grad å samsvare med tidligere funn til Skjørten (2004, 2010 og 2014). Det er en konkret vurdering som gjøres, etter bl.a. hvor direkte saken gjelder barnet, hvordan og hvor sterkt barnets mening er kommet til uttrykk og hvor godt begrunnet den er. Barnets beste er imidlertid en overordnet vurderingsnorm som kan virke som en «trumb», også mot en klar mening fra barnet. Barnets alder og modenhet er trolig i saker uten bekymring for barnets omsorgssituasjon den viktigste faktoren når det gjelder vektlegging av barnets mening. Figur 50 viser at advokatene erfarer at barnets alder er en meget viktig faktor for dommerens vektlegging av barnets mening.

Figur 50: Hvor ofte erfarer du at dommeren vektlegger barnets mening når barnet er. (n=114)

Der det er bekymring for barnets omsorgssituasjon (på grunn av vold, psykiatri, rus eller overgrep), vil hensynet til barnets beste ofte være svært tungtveiende. Dommerne forteller at det i hovedsak også i slike saker blir gjennomført samtaler med barnet. Det er ofte også her den sakkyndige som snakker med barna. Men vekten av barnets mening blir ofte annerledes siden barnets mening må balanseres mot barnets beste. Som vi har redegjort for i kapitlet om organisasjon er det noen domstoler som har skriftlige rutinebeskrivelser for saker der det er bekymring for barnets omsorg. De mindre eller mellomstore domstolene vi har intervjuet har ikke særlige rutinebeskrivelser for slike saker.

9.6 OPPSUMMERING

Vi finner at det sannsynligvis er omlag 34 % av foreldretvistsakene hvor det er *påstander* om bekymring for barnets omsorgssituasjon på grunn av vold, psykiatri, rus eller overgrep.

Hovedinntrykket fra intervjuene er at behandlingen av saker hvor det er grunn til bekymring for barnets omsorgssituasjon, er særlig utfordrende for domstolene å håndtere. Det brukes så godt som alltid sakkyndig i saker hvor det er grunn til bekymring for barnets omsorgssituasjon. Dommere oppgir at de ved behov innhenter opplysninger fra barnevernstjenesten. Dommerne som er intervjuet understreker at ofte vil allerede barnevernet være involvert i de sakene der det er reell grunn til bekymring. I en del tilfeller vil dommerne innhente politidokumenter eller uttalelse fra barnevernet. Det finnes ikke registrerte data om omfanget. Det som i særlig grad blir annerledes i saker hvor det er bekymring for barnets omsorgssituasjon er bevismengden, innhenting av ytterligere informasjon og selve bevisvurderingen. Den generelle utfordringen i slike saker er ofte selve *bevisvurderingen* og vurderingen av barnets beste.

Vi finner videre fire særtrekk når det gjelder behandlingen av foreldretvistsaker hvor det er grunn til bekymring for barnets omsorgssituasjon. For det første går flere av disse sakene rett til *hovedforhandling* etter planmøte eller første saksforberedende møte. Det er ganske vanlig med et saksforberedende

møte i saker med bekymring for barnets omsorgssituasjon, men det er sjelden med to saksforberedende møter i saker hvor det er grunn til bekymring for barnets omsorgssituasjon. For det andre får den sakkyndige en annen betydning i slike saker. De sakkyndiges vurderinger og konklusjoner får enda større vekt i slike saker. Det skyldes delvis at dommerne i slike saker har behov for å innhente omfattende fakta, ofte via den sakkyndiges samtaler og observasjoner med barnet og foreldrene. Den sakkyndige gjennomfører også typisk en utredning etter § 61. nr. 3. Men vel så viktig er det at saker med grunn til bekymring for barnets omsorgssituasjon aktualiserer utviklingspsykologiske spørsmål og andre vurderinger som oppfattes å være *psykologfaglige*. Et tredje særtrekk ved bekymringsaker er bevismengden, innhenting av ytterligere informasjon og selve bevisvurderingen. Mengden av informasjon vil typisk være større i slike saker gjennom informasjon fra barneverntjeneste, komparentopplysninger og informasjon fra den sakkyndige-utredningen. Det fjerde særtrekket gjelder samtaler med barn, barnets medvirkning og hensynet til barnets beste. Også i disse sakene vil det som oftest gjennomføres samtaler med barnet. Der det er bekymring for barnets omsorgssituasjon (på grunn av rus, psykiatri eller vold), vil vekten av barnets mening ofte bli annerledes siden barnets mening må balanseres mot barnets beste. Det avgjørende i slike saker er den faglige vurderingen av barnets beste. Vekten av barnets mening vil ofte gis mindre vekt dersom barnets syn er i strid med barnets beste

Det er de sakkyndige som i størst grad har meldt om bekymring til barnevernet, men også noen advokater har meldt fra om bekymring til barnevernet. Advokatene melder fra om bekymring relativt sjelden, men det er trolig mer vanlig at advokater anbefaler klienten å gjennomføre meldingen selv dersom de ser at det er behov. Det er typisk den sakkyndige eller partene selv som melder bekymring til barnevernet i en foreldretvistsak.

Ingen av dommerne vi har intervjuet har meldt fra om bekymring til barnevernet. Vi finner imidlertid noen dommere som forteller at de vil kunne ha snakket med den sakkyndige dersom det var grunn til bekymring. Det er om lag 15 % av dommerne som har besvart spørreundersøkelsen som rapporterer at de har bedt den sakkyndige melde fra. Dommerne understreker ellers at i de aller fleste sakene der det er bekymring for barnets omsorgssituasjon, er barnevernet allerede inne i saken. Flere advokater er bekymret for at det egentlig ikke er noen rutiner og konsistent praksis for melding til barnevernet i slike tilfeller.

Vi finner at det i omlag 10 % av foreldretvistsakene er en parallell sak med fylkesnemnda, mens det i ca. 5 % av foreldretvistsakene er en parallell sak etter barnevernloven i tingretten. Dersom vi antar at dommerens rapportering i spørreundersøkelsen av totalt antall saker de har arbeidet med og saker der det var påstand om bekymring for barnet, er noenlunde riktige og representative, kan vi anta at det totalt var ca. 900 saker med *påstander* om bekymring for barnet (vold, rus, psykiatri, overgrep) av totalt 2657 behandlede foreldretvistsaker i 2015.

Dommerne opplever en rekke utfordringer ved parallelle saker i fylkesnemnda eller parallell sak om overprøving av fylkesnemndas vedtak i tingrettene:

- Prosessuelle utfordringer (sakene avhenger av hverandre)
- Sak i fylkesnemnda eller barnevernssak i tingretten, medfører at partene går til foreldretvist
- Prosessøkonomisk, ressursbruk og dobbeltarbeid

- Belastende for foreldre og spesielt barna med langvarige parallelle prosesser
- Incentivvirkninger av ordningen med fri rettshjelp

Barn blir hørt i foreldretvistsakene. Når, hvem og hvordan samtalen med barna blir gjennomført varierer en del. I saksforberedende møter vil det som oftest være den sakkyndige som har samtale med barna. I noen domstoler og blant noen dommere er det praksis for at den sakkyndige snakker med barnet og også foreldrene før det saksforberedende møte. I andre domstoler eller blant dommerne ved samme domstol, snakker den sakkyndige først med barnet etter det første saksforberedende møtet.

Når og hvor ofte dommerne selv snakker med barna, varierer mellom dommerne og etter det konkrete saksforløpet. De tilfellene hvor dommerne selv snakker med barnet er typisk når barnet er noe eldre. Når barnet er over 10-12 år mener flere dommere at de selv kan gjennomføre en samtale med barnet. I en del tilfeller vil dommer og sakkyndig snakke med barnet sammen. Dommerne gjennomfører ikke samtale med barnet utenfor domstolen. Hovedgrunnen til at det oftest er den sakkyndige som gjennomfører samtale, er praktiske grunner og særlig kompetanse om samtaler med mindre barn. Den sakkyndige snakker typisk med barnet ved hjemmebesøk.

Det varierer en del om det blir skrevet referat med barnet. hovedinntrykket er at det oftest blir gjort men ikke alltid. Mange foreldre orienterer barn om utfallet av saken ved forlik, mens ved dom er det oftest den som hørte barnet som orienterer. Det vil i de fleste tilfeller være den sakkyndige. Det er ikke alle domstoler som har fått på plass rutiner eller praksis for orientering av utfallet.

Høringen av barn i saker med bekymring for barnets omsorgssituasjon skiller seg i utgangspunktet ikke vesentlig fra saker uten slik bekymring. Det som er spesielt i slike saker, er at hensynet til barnets beste ofte være svært tungtveiende. Dommerne forteller at det i hovedsak også i slike saker blir gjennomført samtaler med barnet. Det er ofte også her den sakkyndige som snakker med barna. Men vekten av barnets mening blir ofte annerledes siden barnets mening må balanseres mot barnets beste. Som vi har redegjort for i kapitlet om organisasjon er det noen domstoler som har skriftlige rutinebeskrivelser for saker der det er bekymring for barnets omsorg.

10. Bruk av sakkyndige

En del av oppdraget var å kartlegge bruken av sakkyndige i foreldretvistsaker. Dette omfatter en kartlegging av tilgangen til sakkyndige i ulike domssogn, hvilke kilder dommerne bruker for å få tak i sakkyndige og om den sakkyndiges rolle i saken.

I dette prosjektet ble det sendt ut en undersøkelse til alle sakkyndige på listen over offentlig godkjente sakkyndige. For å stå på listen over sakkyndige i barne- og familiesaker, kreves som hovedregel autorisasjon som psykolog eller lege og fullført utdanningsprogram for sakkyndige. I tillegg kreves 40 timer veiledning i sakkyndigsaker og selvstendig arbeid med fire sakkyndigsaker, to etter barnevernloven og to etter lov om barn og foreldre.¹⁶ Sakkyndiglisten holdes av psykologforeningen.

De sakkyndige har flere roller i foreldretvistsaker. Bernt (2014) beskriver rollene som *meklerrollen*, *utredderrollen* og *veilederrollen*. Sakkyndige får i noen foreldretvister mandat til å gjennomføre et utredningsoppdrag. Den sakkyndige skal da gjennom samtaler med partene og barnet, og hjemmebesøk gi vurderinger til de spørsmål som retten har stilt i mandatet. Utredningen og eventuelle vitneprov betegnes som «sakkyndigbevis» og innebærer «en fagkyndig vurdering av faktiske forhold i saken» (Bernt, 2014 s. 191). I veilederrollen skal den sakkyndige basert på fagkompetanse veilede og rådgi partene i en prøveperiode når de tester ut potensielle løsninger. Bernt (2014) beskriver den siste rollen, meklerrollen, som prinsipielt annerledes enn de to foregående rollene. Meklerrollen er en tilretteleggende rolle, dette innebærer at meklere primært skal virke som en katalysator i partenes forhandlingsprosess og legge til rette for kommunikasjon. I intervjuer har mange beskrevet dette som en rolle hvor oppgaven er å få partene fra et «konfliktmodus» til et «problemløsningsmodus».

Tabellen under viser gjennomsnittlige antall oppdrag for sakkyndige som svarte på undersøkelsen.

Tabell 18: Gjennomsnittlig antall oppdrag blant respondentene i sakkyndigundersøkelsen

Om utvalget	Gjennomsnitt	Min	Max
Antall saker etter §61 nr.1 – <i>Meklerrollen</i>	9,5	0	45
Antall saker etter §61 nr.3 - <i>Utredderrollen</i>	3,2	0	17
Antall saker etter §61 nr.7 - <i>Veilederrollen</i>	6,7	0	45

Kilde: Oxford Research, sakkyndigundersøkelsen

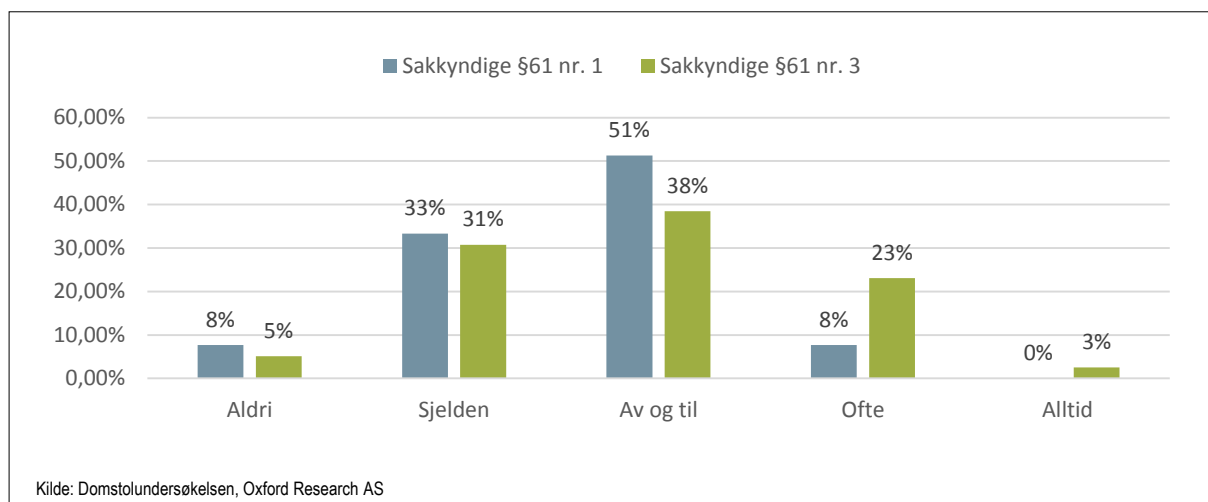
Tilgang til sakkyndige

Figur 51 viser om domstolene mener det er utfordrende å få tak i sakkyndige i sammenheng med saksforberedende møter (§61 nr. 1) og i sammenheng med utredninger (§61 nr. 3). Figuren viser at det er større utfordring å få sakkyndige til utredninger. Fra intervjuer har vi fått inntrykk av at dette er

¹⁶ <http://www.psykologforeningen.no/publikum/sakkyndiglisten>

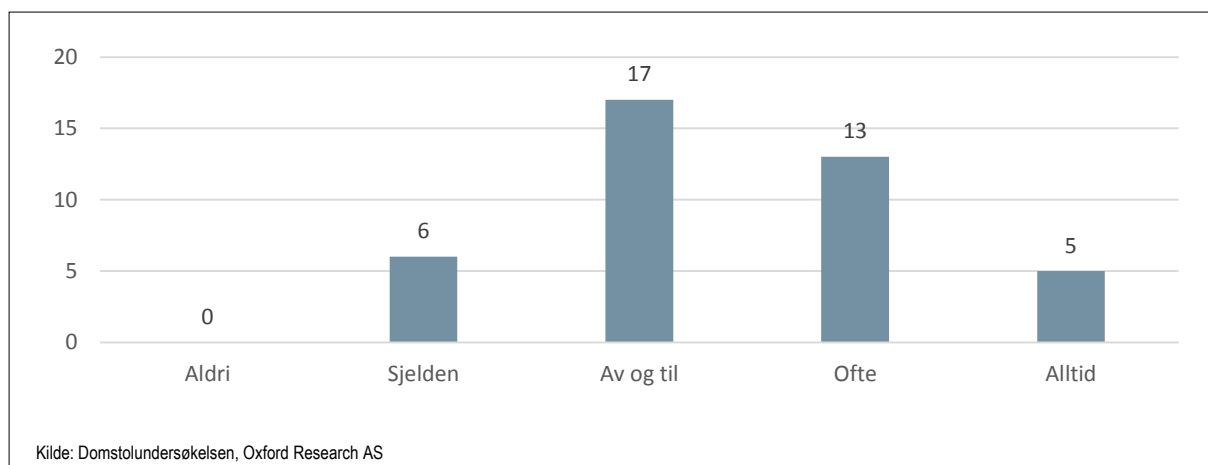
fordi å gjennomføre en utredning er en mye større oppgave for den sakkyndige, og krever derfor at vedkommende har nok ledig kapasitet.

Figur 51: Er det utfordrende å få tak i sakkyndige i sammenheng med §61. nr. 1 og §61 nr. 3 (n=40)

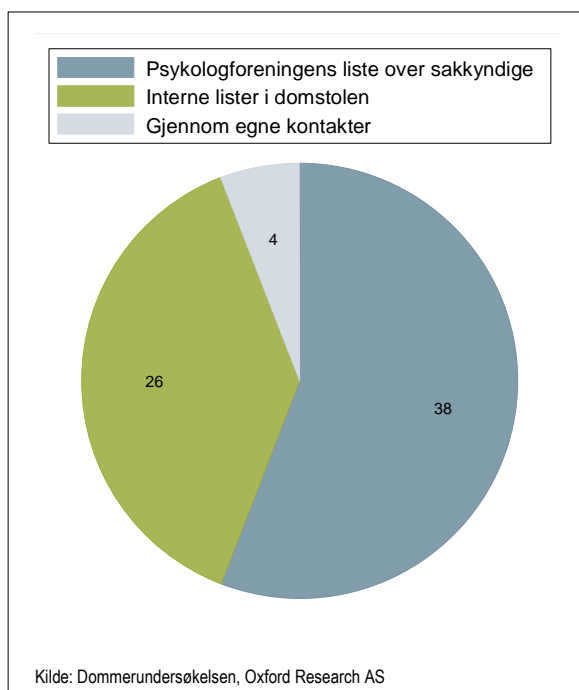

Figur 52 viser at mange domstoler ofte må hente sakkyndige fra utenfor egen domskrets

Figur 52: Hvor ofte må din domstol hente sakkyndige utenfor din domskrets? (n=40)

De små og middels store domstolene vi har intervjuet, rapporterer om større utfordringer med tilgangen av sakkyndige enn de store domstolene vi har intervjuet. For de små og mellomstore domstolene er det særlig tilgangen på spesialisert kompetanse som er en utfordring. Intervjuene med dommere i større domstoler i storbyene, viser at tilgangen på sakkyndige er god.

Figur 53: Kilder for tilgang til sakkyndige (n=40) (Dette spørsmålet er var mulig å krysse av for flere alternativer)

Figur 53 viser at dommere oftere velger å benytte domstolens egne lister for å få tak i sakkyndige, enn psykologforeningens liste over sakkyndige. Ved dette spørsmålet var det mulig for respondenten å avgi flere svar. For å komme på psykologforeningens liste over sakkyndige må den sakkyndige ta en toårig utdanning og dermed bli offentlig godkjent som sakkyndig. Det er ikke et krav om å gjennomføre denne utdanningen, og domstolens egne lister kan derfor også inneholde sakkyndige som ikke står på listen over offentlig godkjente.

De fleste domstolene holder egne lister over sakkyndige, og sender ut forespørsler ved bruk av denne listen. En vanlig prosedyre er å sende forespørselen om oppdrag til en rekke sakkyndige, og den første som responderer at de har mulighet til å gjennomføre oppdraget får tildelingen. Foreldretvistsakene skal prioriteres, og dette innebærer også at en sakkyndig må på plass tidlig.

I de små og mellomstore domstolene vi har intervjuet, ser vi at det er etablert egne lister med sakkyndige. I selve utvelgelsen av sakkyndige, prioriteres i utgangspunktet de sakkyndige som er lokale. Dette har med økonomiske hensyn. Hvis ikke det er tilgang på lokale sakkyndige, henter domstolene ofte sakkyndige i nærmeste storby. Valget av sakkyndige er i praksis ikke basert på et rent statistisk tilfeldighetsprinsipp. Praksis og rutiner for valg av sakkyndige varierer mellom domstolene og dommerne innad i den enkelte domstol. Hovedinntrykket er imidlertid at det konkrete valget i stor grad er basert på den enkeltes dommers konkrete skjønn. Hvis man ikke kjenner aktuelle sakkyndige eller er litt i tvil, spør man gjerne en kollega om denne har erfaring med vedkommende sakkyndig eller har noen gode erfaringer med andre sakkyndige. Hovedinntrykket fra intervjuene er at dommerne særlig i mer komplekse saker er nøye med å vurdere kvaliteten på den sakkyndige. Et konkret eksempel er fra en tingrett hvor en dommer forteller at sakkyndig X bruker de i enkle saker, men det ikke i mer komplekse saker. En konsekvens av den uformelle, erfaringsbaserte valget av sakkyndige, er også at noen sakkyndige som står på domstolens lister, ikke blir brukt. Dommere i flere ulike domstoler at det er flere konkrete personer som har vært sakkyndig, som de ikke vil bruke igjen. Det synes å være noe ulik praksis om det betyr at den sakkyndige blir utelukket fra liste eller om det bare betyr at den sakkyndige ikke blir brukt. Det viktige funnet er at det både i små, mellomstore og store domstoler synes å være en uformell kvalitetssikring gjennom kollegaer og erfaring. Det er i stor grad opp til dommerens konkrete skjønn å velge ut den sakkyndige. En mulig utilsiktet konsekvens av denne praksisen kan være at noen dommere velger sakkyndige ut fra vane og egen begrensete erfaring. I alle domstoler er det saksbehandler som gjør den praktiske arbeidet med å beramme saksforberedende møte og avtale med den sakkyndige som er valgt av dommer.

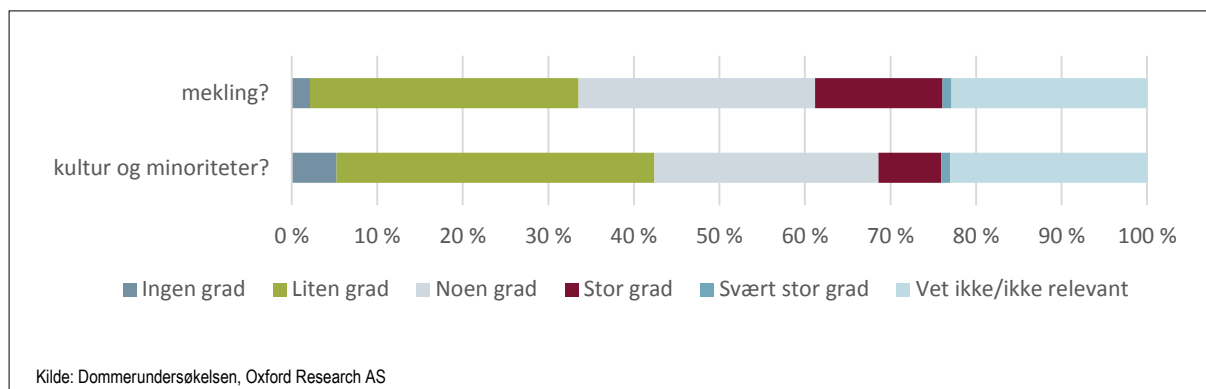
Det er en utfordring at for få sakkyndige har kompetanse til å vurdere språklige og kulturelle forhold, slik barnekonvensjonen forutsetter

Dommer

Det er mange ulike synspunkt på kompetansebehovene blant de sakkyndige. Noen ønsker at de sakkyndige hadde mer spisskompetanse, andre at de heller bør ha større faglig bredde.

I realiteten blir det ofte ikke etterspurt kompetanse fra de sakkyndige for hver enkelt sak. Dersom en sakkyndig har blitt satt på domstolens interne liste blir det ikke nødvendigvis etterspurt hvilken kompetanse denne enkelte sakkyndige har. Det kan være dommeren spør en kollega om tidligere erfaringer med den sakkyndige, andre tilfeller er det ikke dommer men saksbehandler som finner sakkyndig. Noen områder har godt etablerte sakkyndigmiljø med høy tillitt blant domstolene. For sakkyndige tilknyttet det aktuelle miljøet er det et tilstrekkelig kvalitetstegn. I andre tilfeller kan valg av sakkyndig være veldig personavhengig, dette fordi dommeren ønsker en sakkyndig som de kan samarbeide godt med. For noen dommere er det viktigere at de har et godt samarbeidsforhold med den sakkyndige. Hvordan de sakkyndige utfører sitt oppdrag er svært varierende, dette har blitt brakt opp som en utfordring av alle aktører vi har intervjuet. Noen av de sakkyndige vi har snakket med foreslår at etter fullført kursing ved Psykologforeningen kan den nye sakkyndige bli med en erfaren sakkyndig i en sak før de selv begynner å praktisere. På denne måten er det mulig å innføre mer standardiser praksis.

Figur 54: I hvilken grad er det før oppdraget gis, enkelt å finne objektiv informasjon om den sakkyndiges kompetanse om.. (n=191)

10.1 SAKKYNDIGES ROLLE I FORELDRETVISTSAKER

Kartleggingen har avdekket at det er stor variasjon mellom domstolene om den sakkyndiges rolle i prosessen med saksforberedende møter. Den største forskjellen er om sakkyndig møter partene eller barnet i forkant av første saksforberedende møte.

..I de sakene hvor sakkyndig ikke snakker med parter/ barn i forkant, sitter vi med lite informasjon, har ingen relasjoner til partene eller har fått snakket med barnet. I et par saker har dette fått fatal effekt..

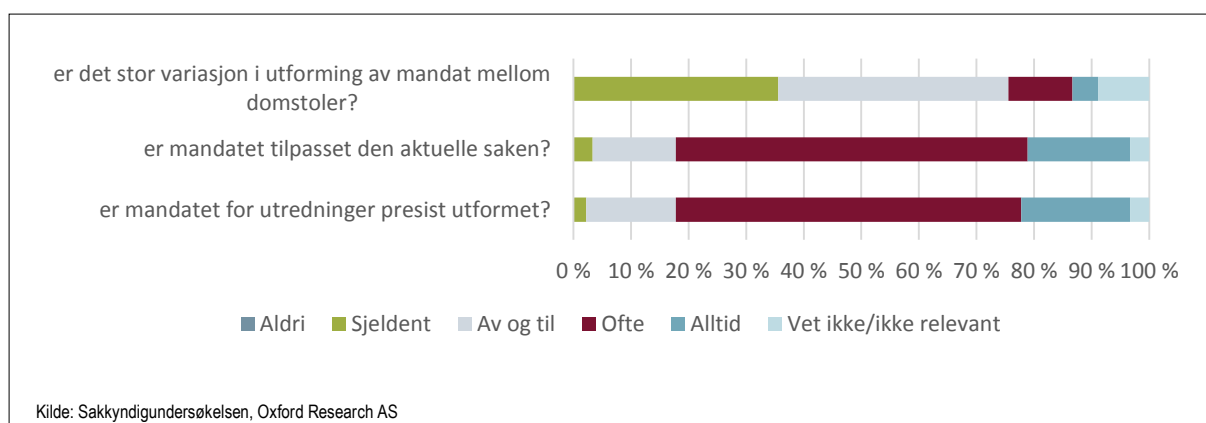
Sakkyndig

Jeg er uenig i at sakkyndige etter § 61 nr. 1 skal sendes ut for å snakke med barn og foreldre i forkant av det første forberedende møtet. Mandatet for slike samtaler blir for uklare og gjør skillet mellom meglerrollen og utrederrollen utydelig

Sakkyndig

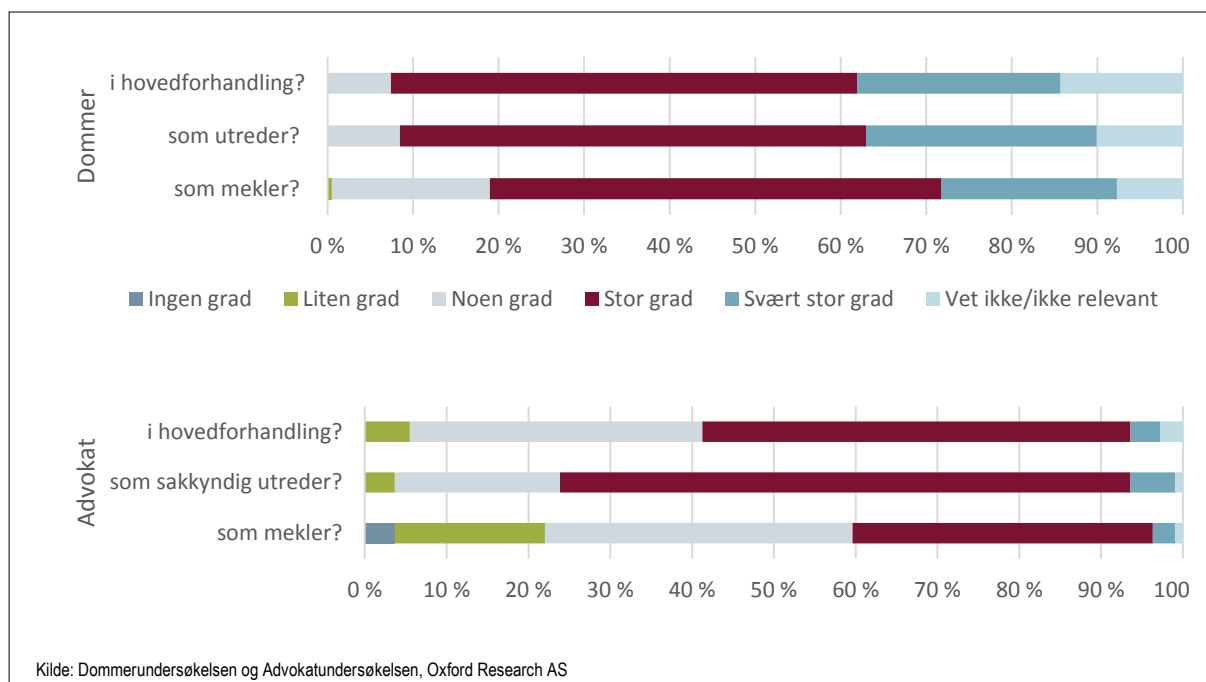
Oppdraget i en utredning er formulert gjennom et mandat fra retten. I denne kartleggingen har vi undersøkt hvorvidt de sakkyndige oppfatter mandatet som tilpasset den aktuelle saken, om det er presist utformet og om det er stor variasjon i utformingen av mandat.

Figur 55: Om de sakkyndiges mandat for utredninger (§61 nr. 3) (n=90)

Både dommere og advokater synes stort sett sakkyndige ivaretar sine roller godt. Advokater er generelt noe mer skeptisk, og spesielt til rollen sakkyndig har som mekler. Advokatene fikk også et tilleggs-spørsmål om variasjon mellom de sakkyndige og over 60 prosent oppgir at de opplever stor/svært stor grad av forskjeller i sakkyndiges måte å arbeide på. Også noe som går igjen i intervjuer med alle aktører, også de sakkyndige selv. Som løsning på problemet er det foreslått at de sakkyndige må få mer opplæring i praktisk gjennomføring av sakene som en del av utdanningen.

Figur 56: De andre aktørers syn på sakkyndige. Etter din erfaring, i hvilken grad ivaretar de sakkyndige sin rolle? (Dommer n=195) (Advokat n=109)

10.2 SAKKYNDIGE I LAGMANNRETTE

I lagmannsretten er det ganske vanlig å oppnevne samme sakkyndig som i tingrettssaken. Ny eller ytterligere sakkyndig oppnevnes dersom det begjæres eller dersom lagretten vurderer det som nødvendig for å få saken forsvarlig belyst. Dette kan for eksempel være dersom utredningen fra tingretten inneholder svakheter. Lagmannsretten bruker alle de ulike kildene for å finne sakkyndige, både dosto-lens lister, dommerens egne lister og psykologforeningens offentlige liste.

Som i kapittel 5.2 har vi også fått tall på oppnevnte sakkyndige i lagmannsretten i 2012 fra Kristin Skjørten ved Universitetet i Oslo. I denne tabellen har vi lagt sammen samvær- og bostedssaker.

Tabell 19: Oppnevnt sakkyndige for lagmannsretten (2012)

Oppnevnt sakkyndig (2012)	Antall saker
ja	72
nei	13
nei, sakkyndiguttalelse fra 1. instans lagt til grunn	14

10.3 OPPSUMMERING

Sakkyndige har en viktig rolle i foreldretvistsaker, og de deltar aktivt gjennom hele prosessen. Gjennom denne kartleggingen har vi undersøkt om det er variasjon i de sakkyndiges rolle. I generell forstand omfatter de sakkyndiges oppdrag de samme rollene, meklerrollen, utrederrollen og veilederrollen. Hvordan de sakkyndige utfører disse rollene varierer en del. Det ser ut som variasjonen mellom de sakkyndige er personavhengig og avhengig av den enkeltes sakkyndiges faglige ståsted like gjerne som noe annet.

Tilgangen til sakkyndige er varierende, og ikke overraskende er de fleste miljøene med sakkyndige konsentrert rundt de store byene. Mindre domstoler i distriktet har større utfordringer med å få tak i sakkyndige, spesielt i forbindelse med utredningsoppdrag, som er mer tidkrevende. Det er Psykologforeningens offentlige liste over sakkyndige som oftest blir brukt for å få tak i sakkyndige, tett fulgt av domstolens egne lister. Dommeren vet ikke alltid så mye om den sakkyndiges kompetanse ved utvelgelse av sakkyndig. Dommerne har antageligvis en viss mulighet til å finne det ut. Dommerne baserer vurderingen av den sakkyndiges kompetanse relativt ofte på anbefalinger fra andre dommere og egen erfaring. I lagmannsretten er det også ganske vanlig å oppnevne sakkyndig, og stort sett er det den samme sakkyndig som i første instans som blir oppnevnt.

Litteraturliste

Agenda Kaupang (2016): Evaluering av Barnesakkyndig kommisjon og vurdering av utvidet ansvarsområde.

Bernt, Camilla (2011): *Meklerrollen ved mekling i domstolene*. Bergen: Fagbokforlaget.

Domstolsadministrasjonen (2016): Nasjonal veileder for behandling av foreldretvister. Utkast sendt til Oxford Research pr. januar 2016.

Koch (2008): Evaluering av saksbehandlingsreglene for domstolene i barneloven – saker om foreldreansvar, fast bosted og samvær.

NOU 17 (1998). Barnefordelingssaker – avgjørelsesorgan, saksbehandlingsregler og delt bosted. Barne- og familiedepartementet.

NOU (2008) Med barnet i fokus: en gjennomgang av barnelovens regler om foreldreansvar, bosted og samvær. Norges offentlige utredninger 2008: 9. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Statens trykning.

Ot.prp. nr. 29 (2002–2003) Om lov om endringer i barneloven mv. (Nye saksbehandlingsregler i barnefordelingssaker for domstolene mv.)

Ot.prp. nr 103 (2004–2005). Om lov om endringer i barnelova mv. (omfang av samvær, styrking av meklingsordningen osv.). Barne- og familiedepartementet.

Oxford Research (2015): Organisering, ressursbruk og rettssikkerhet. Evaluering av fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker.

Prop. 85 L (2012–2013) Endringer i barnelova (barneperspektivet i foreldretvister).

Skjørten K. (2005) *Samlivsbrudd og barnefordeling. En studie av lagmannsrettsdommer*. Oslo, 2005.

Skjørten K. (2013) Skjørten, Kirsten. «Children's Voices in Norwegian Custody Cases». I *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2013-27(3), s. 289–309.

Skjørten, K. (2010). Barns meninger om samvær. I A. T. Kjørholt (Red.) *Barn som samfunnsborgere – til barnets beste?* (s. 89-110). Universitetsforlaget.

Skjørten, K., & Barlindhaug, R. (2007). The involvement of children in decisions about shared residence. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 21(3), 373-385.

Skjørten, K. (2004). Forståelser av overgrep i barnefordelingssaker. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål* (3-4), 150-171.

Skjørten, Kristin (2014). Foreldretvister - og økt vektlegging av barns synspunkter. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*. 12(2)

Sundsdal, Birte (2015): Barnets representant i foreldretvister – en innholdsløs styrking av barns rettssikkerhet? *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*. 13(2)

Ådnanes et al./ Sintef (2011): Evaluering av mekling etter ekteskapslov og barnelov

Rutinebeskrivelser fra domstolene:

Oxford Research har fått tilgang til flere av domstolenes rutinebeskrivelser for behandling av foreldretvister etter barneloven. Vi har også gjennomgått årsrapporter og diverse andre rapporter fra Domstolsadministrasjonen.

Vedlegg

KOMPETANSETILTAK DOMSTOLADMINISTRASJONEN			
Kompetansetiltak	Formål/	Kompetansetiltak	Formål/
Film: »Barnets stemme i foreldretvister ved domstolen»	Film utviklet til bruk i det lokale/regionale kompetansesarbeidet.	Dommere i alminnelige domstoler Advokater Sakkyndige	Produsert i 2015 Filmen er sendt alle domstoler. Domstoler som ønsker det kan, på bestilling, bruke en dommer som ressursperson til gjennomføring av filmen.
Seminar: »Barnets stemme i foreldretvister ved domstolen»		Dommere i alminnelige domstoler Advokater Sakkyndige	2015 2016
Film: »Til Barnets Beste -Behandlingen av barnelovsaker med volds- og overgrepssproblematikk»	Film utviklet til bruk i det lokale/regionale kompetansesarbeidet.	Dommere i alminnelige domstoler Advokater Sakkyndige	Produsert i 2012 Filmen er sendt alle domstoler. To psykologer kan etter ønske bestilles for gjennomføring av filmen.
Seminar: »Til Barnets Beste -Behandlingen av barnelovsaker med volds- og overgrepssproblematikk»		Dommere i alminnelige domstoler Advokater Sakkyndige	2012 2013
Seminar: «Barnelov og barnevern»	Fokusområder/tema i seminaret <ul style="list-style-type: none"> • Vilkårene for å reise stevning - rett verneting, meklingsattest mv. • Fri saksførsel • Domstolens veiledningsplikt • Familievernkontorets oppgaver • Tradisjonell rettergang - mekling/KOF/hovedforhandling • Den sakkyndiges rolle, jf §61 nr. 1 og §61 nr. 3 • Saksbehandlers rolle i forhold til «Aktiv saksstyring» • 	Saksbehandlere i tingretten. Deltakelse forutsetter god kjennskap til behandling av saker etter barneloven og at deltakelse arbeider innenfor fagområdet	2014 2015 2016
Dommerseminaret 2016: »Barnet i rettsprosessen»	Læringsutbytte DEL 1: <ul style="list-style-type: none"> • Kunnskap om og praktisk tilnærming til behandling av saker etter barneloven 	Dommere i alminnelige domstoler	5 regionale seminarer, april – juni 2016

	<ul style="list-style-type: none"> • Grunnleggende kunnskap om praktisk gjennomføring av saksforberedende møter, herunder mekling og samarbeid med sakkyndig <p>DEL 2:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Grunnleggende kunnskap om utviklingspsykologi og barns behov • Kunnskap om tegn på vold, overgrep, rus og psykiske lidelser og konsekvenser av slike forhold for barn <p>DEL 3:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Grunnleggende kunnskap om praktisk gjennomføring av samtaler med barn • Økt forståelse for at samtalen med barnet er viktig for sakens opplysning – og at dommeren må ha et bevisst forhold til sin egen rolle 		
Introduksjons-program for nye dommere	<p>Læringsutbytte</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kunnskap om og ferdigheter i forberedelse til og gjennomføring av saksforberedende møter i saker etter barneloven, herunder utforming av mandat, valg av sakkyndig, samarbeid med sakkyndig og mekling • Økt forståelse for at deltakelse i samtalen med barnet er viktig • Økt trygghet for egen rolle og samarbeidet med sakkyndig om samtalen med barnet • Grunnleggende kunnskap om utviklingspsykologi og barns behov • Kunnskap om tegn på vold, overgrep, rus og psykiske lidelser og konsekvenser av slike forhold for barn 	Nye dommere i alminnelige domstoler	2014 2015 2016
Introduksjons-program for dommerfullmektiger	<p>Læringsutbytte</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kunnskap om gjennomføring av saksforberedende møter i saker etter barneloven, herunder utforming av mandat, valg av sakkyndig, samarbeid med sakkyndig og mekling • Kunnskap om gjennomføring av samtaler med barn 	Nye dommerfullmektiger i alminnelige domstoler	2015 2016

	<ul style="list-style-type: none">• Grunnleggende kunnskap om utviklingspsykologi og barns behov• Kunnskap om tegn på vold, overgrep, rus og psykiske lidelser og konsekvenser av slike forhold for barn		
Kilde: Domstoladministrasjonen			

DANMARK

Oxford Research A/S
Falkoner Allé 20
2000 Frederiksberg
Danmark
Tel: (+45) 3369 1369
office@oxfordresearch.dk

NORGE

Oxford Research AS
Østre Strandgate 1
4610 Kristiansand
Norge
Tel: (+47) 4000 5793
post@oxford.no

SVERIGE

Oxford Research AB
Norrländsgatan 11
103 93 Stockholm
Sverige
Tel: (+46) 08 240 700
office@oxfordresearch.se

FINLAND

Oxford Research Oy
Fredrikinkatu 61a
00100 Helsinki
Finland
www.oxfordresearch.fi
office@oxfordresearch.fi

BRUXELLES

Oxford Research
C/o ENSR
5. Rue Archimède
Box 4, 1000 Brussels
www.oxfordresearch.eu
office@oxfordresearch.eu

LATVIJA

Baltijas Konsultācijas, SIA
Vīlandes iela 6-1
LV-1010, Rīga, Latvija
Tel.: (+371) 67338804
info@balticconsulting.com
www.balticconsulting.com